САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЬУРБА УЛУУҺУН ХАҺЫАТА

ХАҺЫАТ
1937 СЫЛТАН
ТАХСАР

НЬУРБА
ОГНИ НЮРБЫ

12+

2023 сыл
Олунньу
22 күнэ
Сэрэдэ
7 №
(12031)

ТЭРИЙЭЭЧЧИЛЭР: СР Правительствота, Ньурба улууһун «Ньурба» («Огни Нюрбы») хаһыат редакцията» автономнай тэрилтэ

Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэринэн!

– Редактор колонката –

Дорооболомор, күндү аҕааччыларбыт!

Бу сылтан саҕалаан "Ньурба - Огни Нюрбы" хаһыат анал бириэмийэлэри олохтуо. Ол курдук, 48 сыл суруналыыһынан, эппиэттиир сэкирэтээринэн үтүө суобастаахтык үлэлээбит Семен Семенович Николаев уонна СӨ культууратын үтүөлээх үлэһитэ, Саха сирин суруналыыстарын Сойууһун бириэмийэтин икки төгүллээх лауреата, 20 сыл олус таһаарыылаахтык редакторынан үлэлээбит Семен Петрович Гаврильев ааттарынан сыллата БАСТЫҢ СУРУНАЛЫЫСТАРЫ уонна ОБЩЕСТВЕННАЙ КОРРЕСПОНДЕННАРЫ бэлиэтиэхпит.

Маны таһынан, айар куонкурустар номинациянан ыытыллыахтара:

1. "БАСТЫҢ ПРЕСС-КИИН".

Бу күрэххэ тэрилтэлэр пресс-киннэрэ кыттыахтара, бэйэлэрин үлэлэрин-хамнастарын сырдатынар, үлэһит дьоннорун кэпсиир матырыйааллара тахсыахтара.

2. "НЭҺИЛИЭК БАСТЫҢ ПРЕСС-КИИНЭ".

Улуус нэһилиэктэрин пресс-киннэрэ бэйэлэрин сонуннарын кэпсиэхтэрэ.

3. "ОСКУОЛА БАСТЫҢ ПРЕСС-КИИНЭ".

Быйылгыттан "Эн саастыылаҕын" диэн оскуола оҕолоругар анал балаһа тахсан саҕалаата. Оскуола, дьарык, сынньалаҥ туһунан сырдатар матырыйааллар тахсыахтара.

4. "БАСТЫҢ ЭДЭР КОРРЕСПОНДЕНТ".

Хаһыаты кытары ыкса үлэлэһэр эдэр корреспондены бэлиэтиэхпит. Киниэхэ бириэмийэ таһынан анал улахан бириис олохтонуо.

5. "АЙАР ТАЛААН".

Хаһыакка олохтоох аптардар тэттик кэпсээннэрэ тахсыахтара. Өскөтүн олоххо буолбут түбэлтэлэри, олох-дьаһах, таптал тиэмэтигэр суруйуулардаах буоллаххына редакция почтатыгар ыытаргын күүтэбит.

Ити курдук, барыта 7 номинацияҕа күрэх ахсынньы 30 күнүгэр диэри ыытыллыаҕа. Уонна 2024 сыл тохсунньу 13-гэр - Россия Бэчээтин күнүгэр түмүк тахсыаҕа, кыайыылаахтарга анал бэлиэ, диплом уонна бириистэр туттарыллыахтара.

Олохтоох хаһыаппыт күрэҕэр көхтөөхтүк кыттыҥ диэн улууспут олохтоохторун ыҥырабыт!

Лена ПЕТРОВА.

Ааспыт нэдиэлэҕэ биһиги аҕааччыбыт, Антоновка олохтооҕо Васильева Наталья Кондратьевна бородуукта маҕаһыыннарын кэрийэ сылдьыбат курдук сыаналарын көрөн хаһыакка бэчээттииргит буоллар диэн көрдөһөн суруйбута.

Кырдьык, оруннаах этии. Редакция хас биирдии киирэр суруктарга, этиилэргэ өрүү болҕомтолоохтук сыһыаннаһар, тутатына хардарарга кыһаллар. Хаһыат аҥардас иһитиннэрээччи, сырдатааччы эрэ буолбакка, олохтоох былааһы кытта ыкса сибээһи олохтуур, олох-дьаһах боппуруостарын быһаарсар кыахтаах, аҕааччытын кытта тэҥнэ атах тэпсэн олорон кини сүбэһитэ, ыйар-кэрдэр, аралдьытар чугас доҕоро.

Онон аҕааччыларбыт көрдөһүүлэринэн бүгүҥнү нүөмэртэн саҕалаан саҥа рубрика хаһыаппытыгар баар буолуоҕа. Ньурбабытыгар баар ас-үөл, таҥас-сап, бытовой химия, онтон да атын маҕаһыыннар табаардарын, сыаналарын хаһыат суруналыыстара мантан инньэ үөрэтэн көрүөхпүт уонна аҕааччыларбытыгар билиһиннэриэхпит.

Күндү аҕааччы! Туох туһунан ааҕыаххын, билиэххин баҕарар буоллаххына биһиэхэ суруй: redakcia06@mail.ru эбэтэр ватсап нүөмэрдэригэр: 89248788498.

Редакция.

Салгыытын хаһыат 9 стр. аҕыҥ.

С Днем защитника Отечества!

От имени Администрации МР "Нюрбинский район" и Нюрбинского районного Совета сердечно поздравляем вас с Днём защитника Отечества!

Этот праздник, овеянный мужеством и доблестью российского воинства, объединяет все поколения граждан нашей страны. Мы гордимся героическими страницами отечественной истории, бережно храним память о ратных подвигах наших отцов и дедов. Отдаём дань уважения сильным духом людям, посвятившим свою жизнь служению Родине. Ценой жизни наши воины спасали страну от врагов, оказывали интернациональную помощь другим государствам.

В этот праздничный день мы чествуем славных сынов России, которые участвуют в Специальной военной операции по защите законных интересов и дальних рубежей нашей страны. Ваши мужество, стойкость, сила духа и решимость до конца вызывают искреннее уважение и преклонение. Все наши помыслы и устремления с Вами. И наш долг - обеспечить крепкий тыл наших военнослужащих. Население Нюрбинского района принимает активное участие в оказании помощи СВО и членам семей военнослужащих. Ваши семьи всегда находятся в центре внимания со стороны органов местного самоуправления.

Желаем Вам благополучного возвращения домой с победой, успехов и удачи, здоровья и всего самого доброго!

Глава МР "Нюрбинский район"
А.М.ИННОКЕНТЬЕВ.
Председатель районного Совета
С.И.ЕВСЕЕВ.

Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэринэн!

Ытыктабыллаах Саха сирин олохтоохторо!
Күндү биир дойдулаахтарым!

Эһигини ис сүрэхпиттэн Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэринэн эҕэрдэлиибин!

Бу - биһиги дойдубутугар ураты суолталаах быраахынньык. Модун санааны, хорсун быһыыны, Ийэ дойдуга тапталы уонна бэриниилээх буолууну кэрэһилиир. Бу күн биһиги бары дойдубутун дьоруойдуу көмүскээччилэргэ ытыктабылбытын, кинилэринэн киэн туттарбытын биллэрэн, истиҥник махтанабыт.

Олунньу 23 күнүн - норуот бүттүүнүн быраахынньыгын Россия судаарыстыбатын дьылҕата быһаарыллар устуоруйа тыҥаахыннаах кэрдиис кэмигэр бэлиэтиибит. Ийэ дойдуну көмүскээбит аҕа көлүөнэ дьоммут курдук, бүгүн биһиги ыччат дьоммут саа-саадах тутан Ийэ дойдубут көҥүлүн уонна тутулуга суох буолуутун, национальнай интэриэһин, суверенитетын туруулаһар. Кыайыыны түөстэринэн тэлбит улуу көлүөнэ удьуордара Аҕа дойду көмүскэлигэр туруннулар.

Сэбилэниилээх күүстэр ньыгыл кэккэлэригэр Саха сирин үгүс уолаттара кыттыстылар. Ийэ дойдубут ыҥырыытынан саха буойуннара кырдьык иһин кыргыһаллар. Саха сирин дьоно-сэргэтэ анал байыаннай дьайыы кыттыылаахтарын, Россия Федерациятын Сэбилэниилээх күүстэрин кэккэтигэр быстах хомуурунан ыҥырыллыбыт бары биир дойдулаахтарбыт, "Боотур" этэрээт добровольецтарын, "Алмаас" уонна "Бизон" анал подразделениелар байыастарын, анал байыаннай дьайыыга бастакы күннэртэн кыттыспыт контрактниктарбыт модун санааларынан, хорсун быһыыларынан киэн туттар.

Өстөөҕү кытта кыргыһыыга биһиги биир дойдулаахтарбыт буойун уонна гражданин быһыытынан үрдүк бэлэмнэрин көрдөрөллөр. Саллааттарбыт уонна эписиэрдэрбит буулаҕа санааларыгар, тулуурдарыгар, сатабылларыгар эркин курдук эрэнэбит.

Саха сирин олохтоохторо анал байыаннай дьайыы бастакы күннэриттэн буойуннарбытын, кинилэр дьиэ кэргэннэрин, босхоломмут сир-уот олохтоохторун туох кыалларынан өйүүллэр. Гуманитарнай көмөнү тиэйбит эшелоннар тимир суолунан тохтообокко субуллаллар.

Биһиги бүгүн барыбыт олохпут, инникибит туһугар олохторун толук уурбут хорсун буойуннарбыт сырдык кэриэстэригэр сүгүрүйэбит. Биһиги эҥэлэрбит, хос эҥэлэрбит албан ааттаах хорсун быһыыларын ытыктыырбыт курдук, бүгүн хорсуннук кыргыһа сылдьар дьоммутун кэнэҕэски ыччаппыт умнуо суоҕа, устуоруйабытын билэр уонна харыстыыр буолуоҕа.

Ураты истиҥ тыллары бүгүн Аҕа Дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэригэр аныыбыт. Эһиги хорсун быһыыгыт бүтүн Аан дойдуну быыһаабыта. Москва, Ленинград, Севастополь, Ржев, Сталинград куораттары босхолоохуҥҥа, Курскай Тоҕой кыргыһыытыгар кыттыбыт, Кенигсберг уонна Берлин куораттары ылбыт чулуу көлүөнэ саллааттарын холобурдара кыайыыга кынаттыыр. Ол Улуу Кыайыы бэтэрээннэрэ аҕыйаатылар эрээри биһиги сүрэхпитигэр кинилэр мэлдьи тыыннаахтар, кинилэр хорсун быһыылара биһиэхэ өрүү холобур буолар.

Байыаннай дьайыы бэтэрээннэригэр уонна кыттыылаахтарыгар, саппааска тахсыбыт байыаннайдарга, Ийэ дойдуну көмүскээбит уонна көмүскүүр дьоммутугар барҕа махтал!

Аҕа дойдуну көмүскээччилэрбитигэр эйэлээх олоҕу, ыраас халлааны, кытаанах доруобуйаны, ситиһиилэри уонна чөл туругу баҕарабын! Быраахынньыгынан!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана
Айсен НИКОЛАЕВ.

Нэдиэлэ сонуннара

Тэрээһиннэр

Улуус салайааччыларын 20.02.23 с. планеркатыгар улуус баһылыгын 1-кы солбуйааччыта Николай Бурнашев ааспыт нэдиэлэ тэрээһиннэрин иһитиннэрдэ.

Ньурбаҕа Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлэ А.И.Еремеев салайааччылаах дэлэгээссийэ кэлэн үлэлээтэ. Дэлэгээссийэҕэ Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Антонина Григорьева, сис кэмитиэттэр бэрэссэдээтэллэрэ Владимир Прокопьев уонна Феодосия Габышева киирэн үлэлээтилэр. Ньурба улууһун социальнай-экэнэмиичэскэй сайдыытын боппуруостарынан сүбэ мунньах ыытылынна.

Бу нэдиэлэҕэ, 26.02.23 с. улууспутугар СӨ ситэриилээх былааһын отчуота саҕаланар. Отчуоттуур бөлөҕү СӨ Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Михаил Никифоров салайар. Улуус бары нэһилиэктэригэр сылдьыахтара, олунньу 26 к. Ньурба куорат олохтоохторун кытта көрсүһүүнэн СӨ ситэриилээх былааһын 2022 с. үлэтин отчуота түмүктэниэҕэ.

Олоҕу-дьаһаҕы хааччыйыы

16.02.23 с. уоту улууска былааннаах араарыы буолла. Үрдүк күүрүүлээх уот боруобатын муустан ыраастыыр үлэлэр бардылар. Күндээдэ аннынан тааҥ тахсан кыра кэмҥэ массыыналаахтар эрэйдэнэ сырыттылар. Уһун өрөбүллэринэн сибээстээн, 22-27.02.23 с. улууска үрдэтиллибит бэлэмнээх буолуу эрэсиимэ биллэриллэр.

Ааспыт нэдиэлэҕэ хамсык дьаҥынан ыалдьыы регистрацияламмата, 10 киһи тастан эмтэнэр. Нэдиэлэ устата 1 оҕо төрөөтө, 3 киһи өллө. Санавиация 1-дэ көттө. Эпидбалаһыанньа этэҥҥэ эрээри, сезоннай үрдээһин саҕаланна. ОРВИ-нан, грибинэн 103 киһи ыарыйда. Үөрэх тэрилтэлэригэр уо.д.а. тэрилтэлэргэ сарсыардааҥҥы фильтри күүһүрдэр, рециркуляторынан хааччыйар наадата этилиннэ.

Роспотребнадзор Ньурбатааҕы территориальнай отделын салайааччыта Андрей Федоров планеркаҕа бүтэһик кыттыыта буоларын, саҥа салайааччынан Айталина Васильевна Ноговицына ананыахтааҕын иһитиннэрдэ. Николай Бурнашев Андрей Федоровка Ньурба улууһугар пандемия ыарахан кэмигэр кэлэн улуус сайдыытыгар туһугар үтүө суобастаах үлэтин иһин улуус салалтатын уонна тэрилтэлэр салайааччыларын аатыттан махталын тиэртэ.

Улуус баһылыгын солбуйааччыта Василий Семенов Дьокуускайга командировкаҕа тустаах боппуруостарынан үлэлэһэн кэллэ. Үөрэх тэрилтэлэрин хапытаалынай өрөмүөнэ, технологическай оборудованиеларын саҥардыы ыытыллыахтаах. Эбийиэктэри сөбүлэһиннэрии үлэтэ этэҥҥэ баран иһэр. ОДьКХ уонна энергетика миниистирин 1-кы солбуйааччыта Виктор Романов кыттыылаах сүбэ мунньах боротокуола сөбүлэһиннэриини ааста. "2019-2024 сс. Бүлүү улуустарын иһэр уунан хааччыйыы ситимин сайыннарыы" тосхолунан Ньурба к. кыбаарталын уунан хааччыйыыта саҥардан оҥоһуллуохтаах, матырыйаалын улуус биэриэхтээх.

Спорт

Чаппандаҕа А.И.Додохов бириигэр оҕолорго көҥүл тустуу күрэхтэһиитэ ыытылынна. 7 улуустан 241 оҕо кытынна.

Оҕолорбут Сунтаарга баран чэпчэки атлетикаҕа уонна мас тардыһыытыгар күрэхтэһэн кэллилэр.

21-29.02.23 с. А.И.Пахомов аатынан Антоновкатааҕы спорт комплексыгар ССРС норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах спордун маастара Виктор Ефремов кэриэһигэр өрөспүүбүлүкэҕэ биирдиилээн бастыыр иһин күрэхтэһии ыытыллар.

22-26.02.23 с. Дьокуускайга ССРС спортсменнарыттан бастакынан аан дойду чөмпүйөнэ, биир дойдулаахпыт Александр Иванов кэриэһигэр кикбоксиҥҥа Уһукилиҥҥи федеральнай уокурук чөмпүйэнээтэ уонна биирдиилээн бастыыр иһин күрэхтэһиитэ буолар.

Уопсастыбаннай бэрээдэк

Ааспыт нэдиэлэҕэ дьуһуурунай чааска 54 биллэрии киирдэ. Балыыһаҕа 11 киһи көрдөрүннэ. Административнай буруй - 7, киһини эчэтии - 2, буруй оҥоруутун сибикитин булуу туһунан араапар - 2, атын оройуоннартан кэлбит матырыйаал - 5, масыанньыктааһын - 2, криминала суох 1 өлүк булулунна, уоруу - 2 (биирэ арылынна). Барыта 86 административнай боротокуол толорулунна, ол иһигэр ГАИ хайысхатынан - 77. Уопсастыбаннай миэстэҕэ итирик сылдьыы иһин - 4, төрөппүт оҕотун иитэр эбээһинэһин толорботугар - 5, полиция үлэһитигэр утарсыы иһин - 1, административнай кэтэбилгэ сылдьан олохтоммут хааччахтары уонна эбээһинэстэри толорбот буолууга 2 киһиэхэ боротокуол толорулунна. Суоппар дастабырыанньата суох 1 киһи, итирик туруктаах 1 суоппар тутулуннулар, ыстараапты ыыр стоянкаҕа 3 массыына туруорулунна.

РФ ИДьМ Ньурба оройуонуонааҕы отделын начаалынныыгын солбуйааччыта Николай Алексеев түөкүттэр угаайыларыгар сүрүннээн үлэһиттэр киирэн биэрэллэринэн сибээстээн, тэрилтэлэр салайааччылара үлэһиттэригэр тиэрдэллэригэр көрдөстө. Сыл саҕаланыаҕыттан түөкүннээһиҥҥэ номнуо 4 (былырыын баччаҕа 2 этэ) холуобунай дьыала көбүтүлүннэ. Дьон араас угаайыга киирэн биэриитэ тохтообот. Аны чэпчэки барыһы сырсыбыта буолан, албын инвестиционнай фондаҕа уган албыннатар түбэлтэлэрэ тахсар. Баан үлэһиттэрэ бэйэлэрэ хаһан даҕаны эрийэн килиэйиэн каартатын нүөмэрин ыйыппаттарын, араас албын "инвестиционнай фондалар" дьону албынныырга аналлаахтарын дьон өйдүөх тустаах.

Социальнай эйгэ, үлэлээх буолуу

Социальнай харысхал управлениетыгар Минтруд бэрэбиэркэтэ этэҥҥэ түмүктэннэ. Бастакы социальнай хантараакка уо.д.а. хамыыһыйалар мунньахтара буоллулар.

17.02.23 с. улуус тэрилтэлэрэ, борокуратуура, нолуок сулууспата кыттыылаах, дьон үлэлээх буолуутун боппуруостарыгар төгүрүк остуол ыытылынна.

17.02.23с. ХИФУ выпускниктарын кытта онлайн-көрсүһүү буолан ааста.

Култуура

МТ баһылыктара, култуура тэрилтэлэрин салайааччылара кыттыылаах, ыһыахха бэлэмнэниигэ сэминээр ыытылынна.

"Наркомы, министры Совета Якутской АССР - Республики Саха (Якутия). Уроженцы Нюрбинского улуса" диэн биир дойдулаахпыт, РФ, СӨ бочуоттаах тутааччыта, РФ үрдүк үөрэҕин бочуоттаах үлэһитэ Юрий Буслаев 3 чаастаах кинигэтэ сүрэхтэниитэ үрдүк таһымнаахтык ааста.

Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр аналлаах улуустааҕы "Аман Өс" күрэх, сахалыы дьыктаан уо.д.а. тэрээһиннэр ыытылыннылар.

Үөрэх эйгэтэ

15-16.02.23 с. Ньурбаҕа "Мин уонна настаабынныыгым" өрөспүүбүлүкэтээҕи куонкурус ыытылынна. 12 улуустан уонна Дьокуускай куораттан кытыннылар.

Н.И.Прокопьев аатынан Хатыы орто оскуолатыгар М.В.Мегежекскэй төрөөбүтэ 125 сылыгар аналлаах Бүлүү улуустарын эр дьон учууталларын форумнара ыытылынна.

19.02.233 с. улуус дэлэгээссийэтэ өрөспүүбүлүкэ дэлэгээссийэтигэр киирсэн, Ильмень күөлгэ кыргыһыы 80 сылыгар аналаах тэрээһиҥҥэ кытта айаннаата, 1 нэдиэлэнэн төннүөхтээхтэр.

Бу нэдиэлэ тэрээһиннэрэ

Бу нэдиэлэ, биллэрин курдук, кылгас үлэ кэмнээх нэдиэлэ, ол эрээри тэрээһин үгүс. 21.02.23 с. - үөрэх үлэһиттэрин олунньуатааҕы сүбэ мунньахтара; социальнай страхование фондатын, социальнай көмүскэл управлениетын уонна Үлэлээх буолуу киинин исписэлиистэрэ Үөдэйгэ уонна Хаҥаласка үлэлии тахсыылара; Кииннэммит бухгалтерия бухгалтердарын сэминээрэ. 22.02.23 с. профилактика уорганнара Маалыкай куустатыгар тахсан методическай көмөнү оҥоруулара; уруккута социальнай көмүскэл управлениетын дьиэтигэр сууттаммыт дьоҥҥо аналлаах социальнай-реабилитационнай кабинет аһыллыыта; Убайаан оскуолатыгар улуустааҕы "Дьоҕур" бэстибээл. 23.02.23 с. - Аҕа дойдуну көмүскээччи күнэ, Күндээдэҕэ "Кубок поршня" массыыналаахтар күрэхтэрэ; Кыайыы болуоссатыгар Буойун пааматынныыгар сибэкки ууруута; "Кыталык" КД-гар Аҕа дойдуну көмүскээччи күнүгэр аналлаах үөрүүлээх тэрээһин, "Саҥа күн" театрализованнай оонньуу (туруорааччы Иван Пахомов, куратор Альбина Тумусова). 24.02.23 с. - С.Г.Петрова "Ийэ баар буолан" кинигэтин сүрэхтэниитэ; Аҕа дойдуну көмүскээччи күнүгэр аналлаах эрэгийиэннээҕи уолаттар кэмпириэнсийэлэрэ. 26.02.23 с. - Доруобуйа национальнай күнэ.

Улуус дьаһалтатын пресс-сулууспата.

Ньурбаҕа улуус социальнай-экономическай сайдыытын дьүүллэстилэр

Ньурбаҕа улуус социальнай-экономическай сайдыытын боппуруостарыгар сүбэ мунньах буолан ааста. Мунньаҕы Ил Түмэнин Бэрэссэдээтэлэ Алексей Еремеев иилээнсаҕалаан ыытта.

Мунньахха Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Антонина Григорьева, Ил Түмэн судаарыстыбаннай тутулга уонна олохтоох салайыныыга сис кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ Владимир Прокопьев, Ил Түмэн наукаҕа, үөрэххэ, култуураҕа, сонуну киэҥник тарҕатар ситимнэргэ уонна уопсастыбаннай тэрилтэлэр дьыалаларыгар сис кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ Феодосия Габышева кытыннылар.

Алексей Еремеев ньиэп, гаас, чох, көмүс хостоохунугар Саха сиригэр көрдөрүү хайдаҕын, тыа хаһаайыстыбатыгар туох саҥа сүүрээн баарын уонна дьон олоҕор тыын суолталаах сокуоннарга туох уларыйыылар киирбиттэрин кэпсээтэ.

Сүрүн иһитиннэрии кэнниттэн Ньурба улууһун бас-көс дьоно, дьокутааттара уонна урбаанныыттара Ил Түмэн дьокутааттарыгар ыйытыылары биэрдилэр.

Урбаанныыт Алексей Тихонов: "Үүт сыната 60 солкуобай буоларын тухары дьоммут сүөһүлэрин эһэ туруохтара", - диэн бэлиэтээтэ уонна "сүөһү иитээччилэр туттарар үүттэрин иһин итинтэн элбэх харчыны ылаллара буоллар", - диэн баҕа санаатын эттэ.

Алексей Еремеев үүт субсидията 10 солкуобайынан үрдээбитин санатан туран, бүддьүөт биир салаатыгар харчы эбэргэ атынтан көҕүрэтэр наадатын бэлиэтээтэ уонна итинник быһаарыылар ылбыча оҥоһуллубаттарын, үбү быыччыктык кээмэйдээн, суоттаан үллэриллиэхтээҕин эттэ.

Тыа хаһаайыстыбатын департаменын салайааччыта - Ньурба улууһун баһылыгын тыа хаһаайыстыбатыгар солбуйааччыта Леонид Ушканов Саха сиригэр хостонор уматыктар - гааһы, ньиэби - бэйэбит өрөспүүбүлүкэбит иһигэр удамыр сыаналаах буолалларын гына үлэһэрбит буоллар диэн этиитин киллэрдэ.

Ил Түмэн испиикэрэ Алексей Еремеев салайааччыларга ситиһиилээх үлэни-хамнаһы баҕарда уонна тирээн турар боппуруостары бу курдук миэстэтигэр сылдьан дьүүллэһэр улахан туһалааҕын бэлиэтээн эттэ.

Ил Түмэн пресс-сулууспата.

Аҕа дойдуну көмүскээччи күнүнэн!

Убаастабыллаах Ньурба аҕам састаах дьоно, тыыл бэтэрээннэрэ, 1941-45 с. "Сэрии оҕолоро", бойобуой дьайыы кыттыылаахтара, күндү бары уолаттарбыт! Эһигини барыгытын Аҕа дойдуну көмүскээччи күнүнэн Ньурба Ытык Сүбэтин, бэтэрээннэрин сэбиэттэрин аатыттан эҕэрдэлиибит.

Историческай кэрдиис кэмнэргэ сэрии буолар куттала куруук баар буолар, ол сиэринэн ыраахтааҕылаах Арассыыйа сүүһүнэн тыһыынча саллааттаах регулярнай байыаннай күүстэри тутара. 1917 сыллааҕы Улуу Октябрьскай социалистическай революция кэнниттэн большевиктар "Кыһыл гвардия" диэн оробуочайдар сэбилэнишлээх этэрээттэрэ тэриллибитэ. Ити кыһыл Гаврдия атын европейскай судаарыстыбалар сэриилэрин кытары тэнэ суоҕун иһин Сэбиэскэй Бырабыыталыстыба 1918 сыллаахха Рабочай-крестьянскай Кыһыл Аармыйаны тэрийэр туһунан декрети ылыммыта уонна Кыһыл Флот тэриллибитэ. Кыһыл Аармыйа байыастара ити сэриигэ көрдөрбүт хорсун быһыыларын уонна Ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу холобурун көрдөрбүттэрин бэлиэтээн олунньу 23 күнүн 1918 сылтан Сэбиэскэй Аармыйа күнүнэн бэлиэтэнэр буолта. Б.Н. Ельцин Укааһынан 1992 сылтан Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күнэ дэммитэ.

1925 сыллаахха булгуччулаах байыаннай сулууспа туһунан Сокуон ылыныллыбыта. 1939 сылтан бары бүттүүн байыаннай эбээһинэс Сокуона олоххо киирбитэ. Дойдуну тулалаан сытар капиталистическай дойдулартан сэриинэн саба түһүү баар куттала сэрии сэбилэнишлээх күүстэрин бөҕөргөтөргө соругу туруорбута. Байыаннай тиэхиникэ уонна сэрии сэбин саҥа көрүҥнэринэн хааччыллыы тэриллибитэ. Олунньу 23-гэр Сэбиэскэй Аармыйа уонна Муораатааҕы Флот күнүнэн быраабыллыбыт буолбута. Воинскай звание, андаҕар, бойобуой үтүөлэрин иһин наҕараадалар, чиэс, иэс, дойдуга уонна норуокка бэриниилээх буолуу (патриотизм) диэн өйдөбүллэр баар буолбуттара. Духуобунай, моральнай, өй-санаа өттүнэн иитии күүскэ ыытыллара. Аан дойдуга сэрии буолар куттала хаһан да сүппэт. Билиҥҥи буола турар быһыы, баай-дуол, сир-дойду былдьаһыга тохтообокко турар кэмигэр, үгүс судаарыстыбалар атомнай сэрии сэбинэн хааччынан олорор кэмнэригэр ити куттал өссө суоһуур, уонунан төгүл сэрэхтэнэр.

Украинаҕа буола турар анал байыаннай операцияҕа уолаттарбыт саха аатын түһэн биэрбэккэ, Арҕаа дойдулар уһун кэмнэ бэлэмнээбит оҕуруктаах санааларын толорорго, дойдубутун бэйэлэрин холуонньаларыгар киллэрэр соруктаах күөттээбит сэриилэринэн Улуу Арассыыйаны суох онороргo туруммуттарын утары, оҕолорбут Аҕа көлүөнэ албан ааттаах суолун тутуһан, бүгүҥҥү эйэлээх олохпутун, кэлэр кэскилбитин чиэстээхтик көмүскүүллэр.

Киин телевидение биэриитин көрөөччүлэр, сөҕөн махтайан тураллар. Өрөспүүбүлүкэ бүтүннүү турунан СВО-ҕа көмө бөҕө онороллорун, сэриилэһэр уолаттарбыт сатабылларын, булугас өйдөөхтөрүн, хорсуннарын, доҕордуу сыһыаннаахтарын хайҕаан "Якуты - чудо оружие СВО" диэн аатааабыттара да туоһулуур, киэн туттабыт кинилэринэн!

Российскай Сэбилэниилээх Күүстэргэ урут сулууспалаабыт уонна билигин ытык иэстэрин толоро сылдьар биир дойдулаахтарбытыгар Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэринэн өссө төгүл эҕэрдэбитин ыытабыт!

Доруобай сылдьыҥ, этэҥҥэ буолуҥ, бары үчүгэйи баҕарабыт.

ОЛЕСОВА Т.П.,
Оройуон бэтэрээннэрин сэбиэтэ.

– СӨ ситэриилээх былааһын отчуота –

Улууспут олохтоохторун отчуокка көхтөөхтүк кыттаргытыгар ыҥырабыт!

Олунньу 26-28 кк. Ньурба улууһугар СӨ ситэриилээх былааһын ааспыт сыллааҕы үлэтин отчуота ыытыллар. СӨ Бырабыыталыстыбатын Бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Михаил Никифоров салайар бөлөҕөр бааллар: тутуу миниистирэ Павел Кылатчанов, ОДьКХ уонна энергетика миниистирэ Вячеслав Емельянов, тас сибээстэр уонна СӨ норуоттарын дьыалаларын миниистирэ Гаврил Кириллин, тыраныспар уонна суол хаһаайыстыбатын миниистирин 1-кы солбуйааччыта Анатолий Потапов, үп миниистирин 1-кы солбуйааччыта Иван Алексеев, экэниэмикэ миниистирин солбуйааччыта Иван Елисеев, үөрэх уонна наука миниистирин солбуйааччыта Владимир Тихонов, Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтин астыыр-үөллүүр бырамыысыланнаска отделын салайааччыта Егор Чичигинаров, "Саха сүөһүтэ" тэрилтэ салайааччыта Александр Артемьев.

Бырабыыталыстыба отчуоттуур бөлөҕө хас да бөлөхтө арахсан, бары нэһилиэктэри хабан үлэлиэҕэ. Кинилэри улуус баһылыга Алексей Иннокентьев уонна кини солбуйааччылара арыаллыахтара. Бастакы күн Үөдэйгэ, Хаҥаласка уонна Аканаҕа үлэлиэхтэрэ. 27.02.23 с. Михаил Никифоров салайааччылаах бөлөх - Хатыыга, Маалыкайга уонна Малдьаҕарга, Павел Кылатчанов салайааччылаах бөлөх - Өҥөлдьөҕө, Чуукаарга уонна Таркаайы нэһилиэгэр, Вячеслав Емельянов салайааччылаах бөлөх - Хорулаҕа, Маарга уонна Дьаархаҥҥа, Иван Алексеев салайааччылаах бөлөх - Чаппандаҕа, Ньурбачааҥҥа уонна Күндээдэҕэ отчуоттуохтара. 28.02.23 с. сарсыарда Михаил Никифоров салайааччылаах бөлөх - Антоновкаҕа, Павел Кылатчанов бөлөҕө - Сүлэҕэ, Вячеслав Емельянов бөлөҕө - Дьиикимдэҕэ үлэлиэхтэрэ. Ити күн 15 ч. тыйаатырга Ньурба к. олохтоохторун иннигэр отчуоттуохтара. Манна СӨ Бырабыыталыстыбатын отчуоттуур бөлөҕө барыта кыттыаҕа. Нэһилиэктэргэ уонна Ньурба к. отчуоттар иннилэринэ дьону тус боппуруостарынан приемнааһын ыытыллыаҕа.

Отчуоттар графиктара олохтоох дьаһалталарга тиэрдиллиннэ. Улууспут олохтоохторун отчуоттарга көхтөөхтүк кэлэн кыттан, туруорсууларгытын уонна санааларгытын этэргэтигэр ыҥырабыт!

Улуус дьаһалтатын пресс-сулууспата.

Тыа сирэ - бу Саха омук баарын туоһута Саха омук сылгылаах, ынах сүөһүлээх буолан үйэлэри уҥуордаан, ыарахан кэмнэргэ уоттаах сэрии, уот кураан сут сылларын тулуйан кэллэхпит дии.

Ааҕааччы, баҕар эн тоҕо итинник толоостук суруйаҕын диэххин сөп. Итинник суруйарга аан дойдуга буола турар быһыы-майгы, АХШ-НАТО судаарыстыбалара Аан дойду үһүс сэриитин төлө тарда сатаан эрэллэрэ, Арассыыйаны утары баһаам элбэх санкциялары оҥорон, самнара, сатарыта сатыыр кэмнэригэр олоробут.

Билгэһиттэр, бэлиитиктэр бигэргэтэллэринэн бу үммүт 2023 сыл Арассыыйа инники дьылҕатыгар быһаарыылаах түгэнинэн буолуо диэн сылыктыыллар. Аан дойду Арассыыйаны утары ыытар агрессивнай бэлиитикэтэ бары эригийиэннэргэ буоларын курдук, биһиэхэ, тыа сирин олохтоохторугар улахан сабыдыалларын өйдүүбүт.

Ол иһин Арассыыйа да, өрөспүүбүлүкэ да тыа сирдэригэр ыытар бэлиитикэтин өйдүүбүт.

Өрөспүүбүлүкэбит Ил Дархана Айсен Сергеевич Николаев бу үммүт сылы "Үлэ сылынан", оройуоммут сылы "Үлэ сылынан", ороЙуоммут баһылыга Алексей Михайлович Иннокентьев бэйэ оҥорон таһаарар бородууксуйатын улаатыннарыы сылынан биллэрдилэр уонна биһигини барыбытын биир сомоҕо буола түмсэн, өрөспүүбүлүкэ, Арассыыйа сайдарын туһугар таһаарыылаахтык үлэлииргэ ыҥырдылар.

Оройуоммут тыатын хаһаайыстыбатын үлэһиттэрэ ааспыт сылга бородууксуйа оҥорон таһаарыытын балайда үрдэтиллэр. Ол эрэн бары салаа эриэ дэхси буолбатаҕын чахчылар көрдөрөллөр.

Мин бүгүҥҥү ыстатыйабар үрүҥ илгэни үксэтиигэ - үүт уонна киниттэн оҥоһуллар астары оҥоруу, астааһын уонна нэһилиэнньэҕэ атыыга таһаарыыга тус санааларбын олоҕум аргыһа буолбут оройуонум хаһыатынан чиэрэстээн этэргэ сананным.

Саха киһитэ уһун үйэлэниитигэр саамай улахан оруолу үрүҥ ас ыларын үөрэх да, наука да дакаастаабыттара ыраатта. Онон буоллаҕына Саха сирин усулуобуйатыгар биир киһи сылга ороскуотунан 400 киилэ үүтү иһиэхтээх. Биһиги оройуоммут 23,5 тыһыынча киһилээх, ол таһыгар, атын оройуоннартан кэлэр үөрэнэр колледжтаахпыт, кырдьаҕастар дьиэлэрэ баар. Саамай кырата (23,5х4ц) 9400 т үүккэ наадыйабыт. Барыллаан ааҕыынан 4800 ыанар ынахтаахпыт. Ортотунан 1650 киилэ үүтү биир ынахтан ылабыт, ол аата баалабайынан (4800х1650) 7680 т үүтү ыыбыт. 4700 ньирэйгэ (4700х2,5) 1175 т үүтү иһэрдэбит. Оччотугар (7780-1175) = 6605 т үүтү иһэр курдукпут, эбэтэр 2800 туоннанан бэйэбит наадыйыыбытын итэҕэс хааччынабыт. Ити иһиттэн 3650 т үүтү астыыр-үөллүүр тэрилтэлэр туталлар. Сорук турар чугастааҕы сылларга ити сыыппараны (9,400х0,6) 5650-5800 туоннаҕа тиэрдиэхтээхпит, эбэтэр 125 % улаатыннарыахтаахпыт. Суоттаан көрдөххө, табан тэриннэхпитинэ ити кирбиини ылар кыахтаахпыт.

Хайдах? Бастакытынан ыанар ахсаанын 5000 төбөҕө тиэрдиэхтээхпит. Бүгүн 4800 баар, 700 төбөнөн элбэтиэхтээхпит. Итинтэн 300 төбө кэтэх хаһаайыстыбалаах ыалларга баар (62,5%). Ааспыт сылга Өҥөлдьө, Чуукаар нэһилиэктэрин ыаллара 70-ча туонна үүтү туттардылар, Хорула "Кэнчээри", Маалыкай "Сайдыы" кээпэрэтииптэрэ элбэх ыал сүөһүтүн көрөн, син элбэх үүтү соҕотуопкалаатылар. Онтон атын нэһилиэктэргэ ыаллар үүтү астыыр арыы собуоттарыгар туттарбатылар. Ол түмүгэр үүт соҕотуопкатын былаана 96 т-нан туолбата. Үгүс ыаллар "оттуубут" диэн ааттаан от ыйыттан тарбыйахтаах, үүтү биэрэр үтүрүм ынахтарын мэччирэҥҥэ ыыталаатылар.

Оройуон баһынай уонна тэриллиилээх хаһаайыстыбалара күүстэрэ-ыахтара баарынан балайда үлэлэһэннэр 3500 т. үүтү соҕотуопкалаатылар, чугастааҕы сылларга кинилэр мунутаан 3800 т. үүтү биэриэхтэрэ. Оччотугар инникигэ эрэлбит кимнээххэний? Биллэн турар оройуон ыанар ынаҕын 62,5 %-нын тутан олорор кэтэх хаһаайыстыбалаах ыалларга.

Быйылгы сыл быыһык сыл. Тыа хаһаайыстыбатын саҥа сокуонун Ил Түмэн ылыннаҕына даҕаны эһиилгиттэн сокуоннай күүһүгэр киириэҕэ. Онон сокуон тахсарын кэтэһэн олорон биэрбэккэ бэйэ иһигэр үүтү оҥороччу, астаан батарааччы уонна атыылаһааччы интэриэстэрин тэҥнии тутар бэлиитикэ наада.

Үүт бородууксуйата ынахтаах ыалларга, баһынай (фермерскэй) уонна тэриллиилээх хаһаайыстыбаларга барыларыгар баар.

Бастатан туран ынахха 37-лии тыһыынча солкуобайдаах субсидия ылар ыаллартан үүтү арыы собуоттарыгар 25-00 солк. тутуохха, тэриллиилээх уонна баһынай хаһаайыстыбалартан 12-00 солк. тутуохха. Оччотугар астааччы ортотунан 1 киилэ үүккэ 14-15 солк. төлүөҕэ.

Икиһинэн, астааччылар туппут үүттэрин Марха уҥуоргу нэһилиэктэргэ 4 %, Ньурба куораттан уонна өрүс бэтэрээ нэһилиэктэр 8 %-нын 3,2 % пастеризацияламмыт үүттэригэр оптовай сыананан 90 солкуобайынан быһыахха, 50 % сүөгэйгэ - 560 солк., 80%-х арыыга 850 солк. быһыахха. Оччотугар куорат чугаһынааҕы астыыр-үөллүүр тэрилтэлэр 47-50 солк., ырааах нэһилиэктэр тэрилтэлэрэ 43-44 солк. тэҥнэһиэҕэ. Бу түбэлтэҕэ астыыр-үөллүүр тэрилтэлэр бэйэлэрин ороскуоттарын сабыахтара уонна нэһилиэктэргэ баар потребительскэй кээпэрэтииптэрин эргииргэ сылдьар 3-8 мөл. солк. харчыланыахтара!

Арыы собуоттара нэһилиэккэ баар бэтэрэбиитэлискэй кээпэрэтиип иһинэн биригээдэнэн бэдэрээккэ киирэн үлэлиэхтэрин сөп.

Билигин ынахха 37-лии тыһ. солк. ылан баран, нолуогабай учуокка туран, үүтүн, сүөгэйин, арыытын бэйэтэ астаан ырыынакка атыылыыр уонна ити субсидияттан аккаастанан баран киилэтигэр 60-нуу солкуобайдаах субсидиялаах, астыыр-үөллүүр тэрилтэҕэ 100 % атыылыыр кэтэх хаһаайыстыбалаах дохуоттарын тэҥнээн көрүөҕүҥ.

Холобур: ыал 4 дьиэ кэргэннээх, үс ыанар ынахтаах. 1 ынаҕа 1550 кг үүтү биэрэр, эбэтэр бу ыал баалабайынан 4650 кг үүтү ыыр, ньирэйгэ 900 кг иһэрдэрэ бэйэтэ оҕоҕо уонна чэй үүтүгэр 400 кг ороскуоттуур уоннааҕытын - 3350 кг соҕотуопка тэрилтэтигэр туттарар. Үүтүн сыата 4,1 %. Соҕотуопка тэрилтэтэ киилэ үүккэ 12-00 солк. төлүүр. Уопсайа ыал 1 кг үүтэ 72 солк.-га туран 290880 солк. дохуоттанар. Соҕотуопка тэрилтэтэ бу кэргэннээх ыалга 36 кг 50 % сүөгэйи, 28 кг 80 % арыыны оптовай сыанаттан 10 %-ҥа чэпчэтэн биэрэр. Ити суума 39000 солк. тэҥнэһэр. Ыал ыраас харчынан үүттэн 251 280 солк. дохуоттанар.

Онтон бэйэтэ айаҕыттан ордор үүтүн 2850 кг астаан атыылаатаҕына киилэ үүттэн 45 солк. эбэтэр 128 тыһ. харчыны киллэриннэҕэ, 3 ынаҕар 111 тыһ. солк. субсидия ыллаҕына муҥутуур дохуота 239 тыһ. солк. буолуоҕа. Мантан 4 % нолуоктаннаҕына 5 тыһ. солк. көҕүрээн ыраас дохуота 234 тыһ. солк.-га тэҥнэһиэҕэ. Бу дохуотугар бэтэринээринэй сулууспа сэртипикээтин ылыахтаах, нолуогабай учуокка туруохтаах, кыбаартал ахсын отчуоттуохтаах. Аны үүтүн, арыытын, сүөгэйин атыылыахтаах, чэ быһата, кэнитиэлэ элбэх. Онтон соҕотуопка тэрилтэтэ, туттарар үүтүн дьиэтиттэн ылар, анаалыстыыр, устул үүтүн аҕалан биэрэр, кимиэхэ да отчуоттаабат, судургу, быһата барыыстаах.

Аны ити эридьиэстээх эргиниинэн ыарырҕатан кэтэх хаһаайыстыбалаах ыаллар үксүлэрэ ынахтарын сайын от-атырдьах ыйытан сыһыыга ыыталаан кэбиһэллэр. О иһин 300 ынахтан оройуон үрдүнэн 200-250 т эрэ үүтү туттардылар. Эбэтэр харчынан дохуоту аахсыбатылар. Бу олус хомолтолоох. Тоҕо? Бырабыыталыстыба 1 ынахха 37000 солкуобайы "ынаххын ыама, ас-үөл бэлиитикэтигэр кыттыһыма" диэн биэрбит субсуудьуйата буолбатах ээ!

Төттөрүтүн үүт аһылыгы дэлэтиигэ баар кыахтарынан кытынныннар диэн бэриллэр.

Сахаҕа үчүгэй үгэс баар: "Үтүөҕэ үтүөнэн хардарыы". Онон үстэн-түөртэн элбэх ыанар ынахтаах ыал үрүҥ илгэни үксэтииттэн туора туруман, баһынай (фермер) уонна тэриллиилээх хаһаайыстыбаларга сыстыһан, бэйэ оҥорор бородууксуйатын элбэтиигэ биллэр-көстөр кылааккытын киллэрэргэ ыҥырабын.

Аны үүтү астыыр-үөллүүр тэрилтэлэргэ туһаайан этиэхпин баҕарабын. Эһиги тэрилтэҕит сокуон быһыытынан барыыһы сырсыбат, эбэтэр дьон туһугар үлэлиир тэрилтэ буоларгытын өйдүүбүт.

Быйыл быыһык сылга 4600 т үүтү астыыр соругу туруорунуоҕуҥ. Өскөтүн ааспыт сылга 70 т үүтүнэн атыылаабыт буоллахпытына быйыл 270 туоннаны атыылыаҕыҥ. Киирбит үүт 20-23 % сүөгэйинэн-күөрчэҕинэн, 70-72% арыынан, чохоонунан атыылыаҕыҥ.

Оччотугар, бороһуок үүтү аахсыбакка туран 4600 т үүттэн оҥоһуллар бородууксуйабыт оптовай сыананата 203-204 мөлүйүөнҥэ туруоҕа. Ырыынак сыанатынан 223-225 мөл. солкуобайдаах үүт бородууксуйата нэһилиэнньэҕэ атыыланыаҕа.

Нэһилиэктэргэ үлэлии турар арыы собуоттара сылы быһа тиргиччи үлэлиир кыахтаныахтара. 100 % табаарынай үүтү атыылаачылары өйүүр наадаттан хас биирдии дьиэ кэргэн биологическай норматив быһыытынан (онтон ордук буолбатах) соҕотуопка тэрилтэтиттэн ылар сүөгэйдэригэр, арыыларыгар 10 % чэпчэтиини оҥордохпутуна, ааспыт сыллааҕытааҕар 20-25 % үүт астааһынын улаатыннарыахпыт.

Үп-харчы өттүнэн баһынайга ыараханынан, оройуон бүддьүөтүттэн киилэ үүккэ 5-10 солкуобайы көрдөөбөккө, астыыр тэрилтэлэр төгүрүк сылы быһа тиргиччи үлэлиллэрин ситиһэр туһуттан үүтү туттарар дьиэ кэргэн, баһынай уонна тэриллиилээх хаһаайыстыбалар бэтэринээринэй өҥөлөрүн эрэ толуйарыгар туруорсуохха.

Оройуон ас-үөл бырагыраматын олоххо киллэриигэ, эбэтэр сүрүн бородууксуйабыт - үүттэн оҥоһуллар бородууксуйа кээмэйин лаппа үрдэтиигэ бары түмсүөҕүҥ, сүбэни-соргуну, күүһү холбоммут таһаарыылаахтык үлэлиэҕиҥ, оройуоммут аһы-үөлү үксэтиигэ үлэтин-хамнаһын өрө тутуоҕуҥ!

Уйбаан НЬУКУЛААЙАП,
СӨ ТХ туйгуна,
учуонай, зоотехник.
Олунньу, 2023 сыл.

– Проблемалар уонна санаалар –

Түмсүөҕүҥ, үлэлиэҕиҥ уонна үрүҥ илгэни үксэтиэҕиҥ!

– Уураах олоххо киирэр –

Төрөөбүт тылы харыстааһын саҥа таһымҥа тахсыахтаах

Бу дьыл олунньу 16 күнүгэр Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Дархана Айсен Николаев Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Түмэнин Бэрэссэдээтэлин бастакы солбуйааччы Александр Жиркову кытта көрсөн төрөөбүт тылы харыстааһыҥҥа өрөспүүбүлүкэҕэ ыытыллар үлэ туһунан сүбэлэстэ.

Ил Түмэн бастакы вице-спикерэ Өрөспүүбүлүкэ баһылыгар төрөөбүт тыллары харыстааһыҥҥа уонна сайыннарыыга Ил Дархан ылыммыт дьаһаллара хайдах олоххо киирэн иһэллэрин уонна тыллары харыстааһын үлэтин инники соруктарын туһунан санаатын эттэ.

Ордук чуолаан Александр Николаевич Өрөспүүбүлүкэҕэ тыллары харыстааһыҥҥа уонна сайыннарыыга Ил Дархан ылыммыт анал бырагыраматын суолтатын уонна бырагыраамаҕа көрүллүбүт соруктары толорууга Өрөспүүбүлүкэ Бырабыыталыстыбатын, Ил Түмэнин, туһааннаах министиэристибэлэр үлэлэрэ күүһүрүөхтээҕин бэлиэтээтэ.

Төрөөбүт тылы үөрэтиигэ уус-уран литература, фольклор, олоҥхо суолталарын ыйан туран Александр Жирков Өрөспүүбүлүкэ баһылыгар өрөспүүбүлүкэҕэ Олоҥхо дьиэлэрин тиһигин тэрийии, норуот төрүт үгэстэрин харыстыы, тарҕата сылдьааччыларга Ил Дархан анал өйөбүлүн олохтоохун, оҕоҕо аналлаах сахалыы тылынан биэриилэри элбэтии, онтон да атын төрөөбүт тылы харыстаһар, өйүүр дьаһалларын иһин бу эйгэҕэ үлэлэһэ сылдьар дьон аатыттан махталын тириэртэ: "Төрөөбүт тыл инникитин туһугар дьиксинии күүһүрэн иһэр. Тыл мөлтөөн эрэрин дьон көрө сылдьар уонна бэйэтин кыаҕынан итини утары туруулаһа сатыыр. Олору өйүүргэ сөптөөх дьаһаллары Эн ардыгар бэйэҥ да көҕүлээн ылынан, ылыннаран иһэргин дьон-сэргэ өйдүүр, ылынар", - диэтэ Ил Дарханҥа туһаайан Александр Жирков.

Салгыы Александр Жирков уонна Айсен Николаев бу дьыл 22-24 күннэригэр ыытыллыбыт саха тылын, литературатын, култууратын учууталларын II сийиэһин түмүктэрин туһунан кэпсэттилэр.

Саха тылын, литературатын, култууратын учууталларын II сийиэнигэр өрөспүүбүлүкэ бары улуустарыттан 500-кэ делегат мустан оҕону төрөөбүт тылынан үөрэтиигэ-иитиигэ, оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолорго сахалыы оонньуурдары оҥоруттан, сахалыы мультиктан, киинэлэртэн, оҕоҕо аналлаах бэчээттэн саҕалаан сахалыы эйгэни киэҥник тэрийиигэ, Федеральнай ыстандаарт киириитэ төрөөбүт тылга дьайыытын, үөрэх уонна эбии үөрэхтээһин, учуобунньуктар уонна босуобуйалар туруктарын, саха оскуолаларын, сахалыы чааһынай оскуолалар о.д.а. боппуруостарга киэҥник кэпсэппиттэрэ, ырытыспыттара, санааларын үллэстибиттэрэ. Биир сүрүн болҕомто дьиэ кэргэҥнэ уонна ордук чуолаан оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолор уһуйааннарыгар, бу тэрилтэлэргэ оҕону төрөөбүт тылынан иитиигэ сөптөөх эйгэни тэрийиигэ ууруллуохтааҕа бэлиэтэммитэ. Сийиэс үлэтэ өрөспүүбүлүкэ общественноһын ортотугар улахан сэҥээриини, сэргэхсийиини таһаарбытын бэлиэтиир тоҕоостоох.

Ил Дархан саха тылын, литературатын, култууратын учууталларын II сийиэһин делегаттарын этиилэрэ билигин өрөспүүбүлүкэҕэ оҥоһулла сылдьар төрөөбүт тыллары харыстааһын бырагыраматыгар киириэхтэрэ диэн бэлиэтээтэ. Манна даҕатан эттэххэ, Саха сиригэр олунньу 13 күнүгэр ыытыллыбыт төрөөбүт тыл күнүнэн эҕэрдэтигэр Өрөспүүбүлүкэбит Ил Дархана А.С. Николаев саха тылын, литературатын, култууратын учууталларын II сийиэһин уураахтара туолуутун тус бэйэтин кэтэбилигэр ыларын туһунан иһитиннэриитин уонна өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун төрөөбүт тылы харыстаһыыга бүттүүн ылсан үлэлэһэргэ, көмөлөһөргө этиитин дьонсэргэ улаханнык сэргии, махтана ылынна.

Ил Түмэн пресс-сулууспата.

– Төрөөбүт тыл декадата –

Сахалыы дьыктаан суруйдулар

Туругура тупса тур,
Тирэҕирэ чиҥии тур,
Тоҕойдору туораан ис,
Аранастары аһан ис,
Саргы дьаалы Сахам тыла,
Сарыал санаам - Сахам тыла!

Саха норуодунай поэта Бүөтүр Тобуруокап.

Олунньу ый - тыл хомуһунун ыйа. Чуолаан бу ыйга этэргэ дылы, эн саха буоларгын, сахалыы тыыннааххын ордук билинэҕин.

Хаҥалас нэһилиэгэр төрөөбүт тыл, сурук-бичик күнүн чэрчитинэн ыытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи "Сахалыы дьыктаан" аахсыйаҕа кыттан, сахалыы таба суруйуурга холоммут, олоххо мэлдьи актыыбынай көрүүлээх дьоммутугар, истиҥ махталбытын тиэрдэбит. Дьыктаан түмүгүнэн "Бастыҥтан бастыҥ суруксут" ааты киэҥ билиилээх, элбэҕи аахпыт Адамова Антонина Семеновна, олохтоох оскуола эдэр учуутала Федорова Алена Ивановна 2-с төгүлүн, "Бастыҥ суруксут" аатын тэҥ бааллаах Федорова Марфа Гаврильевна, Семенова Маргарита Николаевна ыллылар.

Дьыктаан СӨ Национальнай библиотеката уонна ХИФУ Саха тылын хаапыдырата бэлэмнээбит быйыл 2023 сылга 125 сааһын туолар сахаттан маҥнайгы тыл үөрэхтээҕэ, тюрколог, учуонай Чурапчы сиригэр төрөөбүт Гаврил Васильевич Баишев-Алтан Сарын "Тоҕус этиҥ тойуга" айымньытыттан ылыллыбыт "Киэһээ айан" тиэкиһинэн сурулунна.

"Сахалыы дьыктаан" бастыҥ суруксуттарыгар нэһилиэк баһылыга Серафим Александрович "Добун суруктары" кытта "Хаҥалас нэһилиэгэ" МТ туруорбут, нэһилиэкпит үс үйэлээх историятын толору кэпсиир "Хаҥалас нэһилиэгэ. Ньурба улууһа" А.П. Васильева, З.В. Анисимова хомуйан оҥорбут кинигэлэрэ, В.А. Петрова аатынан олохтоох түмэл, библиотека, "Алаас Хотуна" эбээлэр түмсүүлэриттэн Николаева В.Е., Федорова М.Г. бэлэмнээбит анал бириистэрэ туттарылыннылар. Дьыктаан кэнниттэн нэһилиэк сорох тэрилтэлэрэ сахалыы таҥастаах кэлэн, саха буолалларынан киэн тутта хаартыскаҕа түстүлэр.

Төрөөбүт тылбыт төлкөлөөх, ийэ тылбыт үүнэ-сайда турдун!

Мария НИКОЛАЕВА,
библиотекарь.

“Ньурба уоттара” айар түмсүү бу хоһоонноруттан таҥыллан оҥоһуллубут кинигэлэр Украинаҕа сылдьар буойуннарбытыгар алгыстаах илдьит буолан барбыттара. Түмсүү дьонугар хоһоонно суруйуҥ, кинигэ гынан уолаттарбытыгар ыытыахпыт диэн ыҥырыы таһаарбыт, салгыы таҥан-оҥорторон таһаартарбыт култуура туйгуна Варвара Плотникова кэргэнэ уонна уола Украинаҕа сулууспалыы сылдьаллар.

"Ньурба уоттара" Ийэ Дойдубут эйэлээх олоҕун көмүскүүр, арамаччылыыр Эр Хоһуттарбытыгар, ил-эйэ олохтонорун туһугар туруулаһа сылдьар хорсун санаалаах Саха Боотурдарыгар, кыайыы кынаттаах Хотойдорбутугар сүгүрүйүү, махтал, таптал сыдьаат тылынан үтүө санаа үтүмэнин, алгыспыт үтүөтүн анаатахпыт буоллун. Кыайыыга дьулуургут самныбатын, сомоҕо күүскүт быстыбатын, хорсун санааҕыт өрөгөйдөөтүн!!!

Аҕа алгыһа

Аан ийэ дойдубут
Атыйахтаах уулуу
Аймаабыт-саймаабыт
Аҕа дойду сэриитин
Абааһы тобоҕун
Аныгы нацизмын
Аны суһэн ылбыт,
Аҕыс сылы быһа
Адарах-садарах
Айдааны тарданнар,
Арҕааннҥы дойдулар
Америка кыттан,
Арассыыйа Эбэ
Атаҕар турарын
Абааһы көрөннөр,
Аттынааҕы сиргэ
Анньан кэлэттээннэр,
Аҕастыы-убайдыы
Алтыһан олорбут
Атас-доҕор дьоннуун
Атырдьах маһыныы
Арахсан хааланнар,
Алдьатыһар күннэр
Аанҥаан турдулар.
Анаан-минээн кыччатан
Алдьархай сэриини
Аччатан аахпыттара,
Атыыр оҕус буолан
Айаатаан улаатан,
Арассыыйа Эбэ
Аҕыс муннугунан
Адаҕыйан тахсан,
Аан дойду аймаммыт,
Абааһы тыыннаммыт
Аанайдаах алдьархай
Аад айаҕын астылар.
Араллаан бөҕө буолан
Аныгы кэскил ыччатын
Аҥаар кырыытыттан
Араарбакка хомуур
Аармыйаҕа ыытан
Аймалҕан таҕыста.
Аҕыйах ахсааннаах
Айыы аймаҕыттан
Алыс элбэх ыччат
Аймах-хаан дьонуттан,
Алаһа дьиэтиттэн,
Алаастан арахсан,
Арҕаа уоттаах сиргэ
Айанныы тураллар,
Аанньанан арахпат
Аһара топпут-байбыт
Арҕаа дойдулартан
Адьырҕа дьон булан,
Араас сэрии сэбин,
Алдьатыылаах бууска,
Аракыататыттан
Ахсаана суох ытар
Аптамаатыгар тиийэ,
Аһынан-үөлүнэн
Аттаран хааччыйаллар.
Аҕыс иилээх-саҕалаах
Аан Ийэ дойдубутун
Анааран дьаһайар,
Аранастаан турар
Аар Айыыларбыт!
Аан Чэлбэр Айылҕа!
Амарах Айыыһыттара!
Аһынастаах бииһэ
Адьырҕа кыыл холоонноох
Арҕаҕын сэриилиир,
Анабыл иэһин толорор
Ахсааннаах оҕолорбутун
Атарахсытан көрбөккө,
Антах анныыбакка,
Аргыардаах сэриигэ
Араначчылыы сылдьыҥ!
Араас моһоллортон
Алдьархайга сэрэтиҥ,
Айыы ураанхай ууһун,
Аймах-билэ дьоннорун,
Аҕалар-ийэлэр
Аатталар тылларын
Алгыстарын этиҥ,
Алдьаммакка-сүппэккэ
Айхаллаах аргыстаах
Алаастарыгар төннөн,
Айаннаан кэлэллэрин
Арчыгытын тиэрдиҥ!

Валентин ИВАНОВ-Наһаарабыс Балантыын.

Уол оҕо

Уол оҕо төрүүрэ омукка,
Сырдык күн түспүтүн кэриэтэ,
Дурдата, хаххата, өһүөтэ,
Өрөгөй күүстэрин көстүүтэ.
Кыамматын, кыратын эрэлэ,
Дойдубут туллубат тутааҕа.
Хамсаабат эркиммит, өһүөбүт,
Эйэни харыстыыр күүстэрбит.
Үлэтэ, кыайыыта, хотуута
Күн сирин киэргэтэр, чэлгитэр.
Туппута, айбыта туруктаах,
Саҥарбыт саҥата хотуулаах.
Өйүнэн халлааны хамсатыа,
Таптала сүрэҕи улларыа,
Уол оҕо барахсан тирэххин
Ыһыктар, бөкутар буолума.
Самныбат санааҕын өрө тут,
Ханнык да ыарахантан толлума,
Өрөгөй кылаанҥын үөһэ тут,
Көмүскэс күөнүнэн дойдугун
Хаххалаа, харыстаа, көмүскээ!

Таисия НОГОВИЦЫНА.

Эргиллээр төрөөбүт дойдугар

Үрүҥ күн томточчу ойуута
Уолчааным күн сирин көрбүтүҥ,
Үйаҕас сүрэхпэр сыһыаран
Улаатар күннэргин күүппүтүм.
Күкээркэй баттаҕыҥ үрэллэ
Мас аттаах хонууга сүүрэриҥ ...
Иэдэскэр көлөһүн түспүтүн
Ийэҕэр сотторон үөрэриҥ.
Хотоҕой куорсуннҥун ишлинэн
Хорсуннаах хотойук буолбутуҥ,
Күүстээх тыал силиһин сиҥнэрбэт
Тиит тэнэ кишллийэ үммүтүҥ...
Ийэ сир дойдугун көмүскүү
Бастакы хомуурга эн бардыҥ,
Өстөөҕү өһөрөр өргөстөөх
Батаһы өрүтэ уунаннҥын.
Кыайыыга хотууга эрэллээх
Эрдьигэн эр хоһуун уолчааным
Эргиллээр төрөппүт ийэҕэр...
Эргиллээр төрөөбүт дойдугар.

Маргарита ЕГОРОВА.

Уолаттарбар, оҕолорбор

Көхсүттэн тэһииннээх күн айыы оҕотун
Суон дурда оҥостон күөмчүгэ тоһуйбут
Кыһарҕан кэмнэргэ, кытаанах чаастарга
Күүс-көмө буолаары тобула сатыыбын.
Иччилээх, илбистээх ийэ тыл күүһүнэн
Көстүбэт көмүскэл күрүөтүн охсоннор,
"Саалаахтан самныма, охтоохтон охтума!" -
Диэн алгыыр этилэр түҥ былыр.
Үйэлэр тухары сүппэтэх
Өбүгэҥ абырал алгыһын,
Сахалыы сайаҕас саҥаннан
Эйиэхэ тиэрдэбин бу бүгүн.
Бу алгыыр, арчылыыр тылларым
Эйигин эргийэ көттүннэр,
Уот буулдьа ардаҕын киллэрбэт
Нөыгыл таас куйах буоллуннар!
Кинҥиниир киэҥ халлаан иэниттэн
Көмүскэл күрүөтэ түһүөхтүн,
Илгэлээх ийэ тыл илбиһэ
Өстөөҕүҥ өргөһүн тоһуттун!

Евдокия НИКОЛАЕВА.

***

Алаадьыбын буһардым,
Арчылаатым, аттастым,
Ол алгыстаах алаадьыбын
Дьиэм таһыгар тэлгээтим.
Сах саҕаттан төрүттээх,
Ураанхайтан утумнаах,
Таптыыр, ахтар эр киһим
Этэҥнэ эргиллээр диэн.
Атын урдус саатыттан
Самнан, охтон хаалымаар,
Туора урдус оҕуттан
Туймаарыйан сүтүмээр.
Дьиэҕэр күүтэр кэргэниҥ,
Оҕолоруҥ, урууларыҥ
Күүтэр ийэҥ барахсан,
Аҕаҥ сэмээр кэтэһэр.
Кэлээр кыайыы кынаттаах,
Өрөгөй талаан үрдүлээх,
Төннөөр бэйэҥ өтөххөр,
Төннөөр эрэ, тыыннаахтыы.
Мин эйигин күүн аайы
Арчыбынан күрүөлүөҕүм,
Айыыларга аттал тылын
Ботугураан этиэҕим.
Ийэ сиртэн көрдөһүөҕүм
Мин киһибин харыстаа диэн,
Иччилэртэн ирдэһиэҕим
Күлүк буолан сылдьыҥ диэн.
Күннэ үнэр аанньалларым,
Көмүскээриҥ киһибин,
Өлүү суолун муннаран,
Хаххалаарыҥ иэдээнтэн.
Ийэ ытыыр сүрэҕинэн,
Саҥата суох сөҥүөрэн,
Алаадьылаан аттал тылын
Айыылартан көрдөһө.

Тамара НИКОЛАЕВА-САРЫАДА.

***

Сир Ийэ ньууругар
Уол оҕото төрөөн,
Күөх оттон өндөйөн
Сиртэн-буортан тирэнэн,
Тирэччи тэбинэн
Уола Хаан бэйэтэ
Эн бигэтик үктэннин!
Эрдьигэн саастаргар
Эрчимирэн хардыылаан,
Тургутунар түһүмэххэр
Күүскүн-уоххун холонон,
Туруулаһар кэмнэргэр
Дохсун санааҕынан
Кыаххар эн эрэннин!
Оттомурар саастаргар
Сыраҥ-сылбаҥ ситиһиитинэн
Оҥоһуулаах олуктаргын
Уурталыыр уһуккар
Күн сирин дьонугар
Көдьүүстээх-көмөлөөх
Эр Хоһуун буоллун!
Ийэ сириҥ көмүскэнэр кэмигэр
Ыһык иэс ыҥырыытын ылынан,
Хорсун, хоодуот санааҕынан
Адьарай утары кыргыска туруннуҥ!
Тулуур, дьулуур ухханынан
Саалаахтан самныбат Саха Буойуна!
Охтоохтон охтубат Саха Боотура!
Айыы аймаҕын дьонугар
Эйэлээх олоҕу түстэһэн,
Эр санааҕынан эрдинэн
Кыайыыга эн туруулас!
Өйүҥ-санааҥ тиһигинэн
Баардааххынан барыыланан
Барҕарарыҥ быыһыгар,
Ыһык өбүгэлэргин
Аат-сурах аатта тан,
Аар-саарга ахтыллар
Саха Саарына буол!

Валентина ФЕДОТОВА-Алгыстаана.

Эрэнэбин, эргиллээр!

Төрөөбүт алаастан соһуччу
Аттанныҥ уол оҕо сэриигэ,
Саа-саадах тутаннҥын
Дойдугун көмүскүү ыраахха.
Хааллылар тиэргэннэр дьоннороҥ
Эрэллээх эйиэхэ санаалаах,
Көмүскэс санааҕын киэн тутта,
Айылҕаҥ күүһүгэр алгыстыы.
Көрбөтөх сиргэр тиийэннин,
Билбэтэх эйгэҕэр эриллэн,
Охтумаар ох сааттан, өрүөлбүт!
Самнымаар саалаахтан, мохсоҕол!
Манна барыта этэҥнэ,
Кыстыкка киирээри бэлэммит,
Олох айманыма биһиги туспутугар,
Хаалбыттар күүтэбит эйигин.
Холуҥ-буутуҥ бүтүн буолан,
Эт мэйиин эчэйбэккэ эргилин,
Сахаҥ сирэ, бултуур тыаҥ,
Биһиккин ыйаабыт алааһыҥ,
Күөлэһийэ оонньообут күөх хонууҥ,
Моҕотой сырсыбыт хара тыаҥ,
Сөтүөлээбит ыраас уулаах үрэҕиҥ
Эрэнэр, кэтэһэр, эргиллээр!
Алгыстыыр, арчылыыр
Үрүҥ Үрдүк Айыыҥ,
Иҥирэх ийэҥ, кэргэниҥ,
Оҥой-соҥой көрбут оҕоҥ,
Төрөөбүт дойдуҥ,
Дьонуҥ-сэргэҥ!

Александра ВИНОКУРОВА-Күн Чөмчүүк.

Күүтээр...

Күүтээр миигин, Ийээ!
Билэбин Эн тускар:
Күнүҥ уһаабытын, түүнүҥ өссө уһунун,
Санааҥ барыта миэхэ сылдьарын.
Аралдыйа сатаан олорбот даҕаны буолбуккун,
Араас санаа киирэн, түүнүн уоран ытыыргын.
Таҥаспын үрүт-үөһэ бэрийэргин,
Бырааһынньык аһыттан хаһаанан
Кэһии мунньа сылдьаргын,
Биллэн туран сөбүлүүр:
Отоннооох тоҥ күөрчэхпин,
Баҕар уонна сылгы быара,
Булар уустук буолуо да буоллар,
Алаадьылаах бэрэски - тиийдэхпинэ итиилии...
Көрдөһөбүн, ытаама эрэ!
Сүрэҕим бөҕөх, тиийиэм хайаан да!
Күүтээр миигин, Ийээ!
Күүтээр!

Дмитрий ПОНОМАРЕВ-Дьолуолаах.

Төннүөҕүҥ этэҥҥэ

Барыҥныыр күлүктэр сабардаан
Хараҥа хонуктар ыгаллар,
Сырдыгы угуйар саҕахтар
Кытара кыымнана кыыһаллар.
Ордукка тиксээри тотторбут
Дьулааннаах сэриннэн иирбиттэр,
Онно суох дьаһалы суруйаат
Өлүү уот айаҕар анньаллар.
Билбэппит ким иннигэр
Чэгиэн эт сэймэктэнэр,
Кытаанах ыйаахпыт ааҕыллар
Хаарыаннаах күннэрбит сүтэллэр.
Адьарай төлөҥүн уһааран
Алдьархай холорук ытыллар,
Хара дьай дьаһалын толорон
Сир халлаан тумнаста бобуллар.
Хабараан иирсээни күөртээннэр
Амырыын иэдээннэр аанныыллар,
Ол аайы хас ийэ сүрэҕэ
Хаанынан ытыыра дьулатта.
Сирилэс тыалбытын күөдьүтэн
Мунаарбат толкуйу тобулуох,
Кэккэни ханата турунан
Биир санаа буолуутун ситиһиэх.
Оччоҕо эргиллэн этэҥнэ
Төннүөхпүт дойдубут сиригэр,
Сахабыт саргытын салайсар
Иллээх олоҕун түстэһэ.

Альбина АММОСОВА-Күндээдинскэйэ.

Уруйдан, Хотойбут!

Аллараа дойдуттан тардыылаах,
Арҕааннҥы адьарай аһыылаах
Аана суох араллаан арыйда,
Амырыын алдьархай аргыйда...
Илиэҥэй илбис тыын иирээнэ,
Илэ-бодо илгистэ иирэ,
Иэнэ суох иэдээни иҥнэрдэ,
Ийэ сир иҥиэттэ иэдэйдэ...
Уотунан уһуутуу умайан,
Уордайан түллэннии мөҕүстэ...
Хараҥа сабардыы халыйан
Халлаанна халаахтыы барыйда...
Көҥүлү көмүскүүр боотурбут,
Күөмчүҥ утарар хотойбут
Дабайан таҕыста модуннук!
Далайан сүдү күүс дуоланнык!
Үс төбө моҕойго, сидьиҥнэ,
Урдуска, быралгы барбыкка
Уодьуган уураҕын таһаарда!
Умаппыт уотугар умсарда!
Уруйдан! Хотойбут, дуоламмыт!
Уруйдан! Боотурбут, хаххабыт!
Туругур! Күн сирин көҥүлэ!
Туругур! Ил-эйэ олоҕо!

Варвара КОНОНОВА-Балбаара.

Эрэлбит эйиэхэ, Эр хоһуун!

Айыыттан көҥүллээх
Арылхай көрүүлээх,
Көхсүттэн тэһииннээх
Күн сирин оҕото!
Кэп туона эппэккэ
Кэс тылы кэспэккэ,
Аал уоту аһатан
Эйгэни арыйан,
Салгынныын тэнийэн
Сэниэлэн, холкутаа.
Сиргэ баар кэрэни
Сүрэххэр иҥэрэн,
Үөскээбит өтөххөр
Түөрэҕи туһэрсэ,
Үтүөкэн дойдугар
Төлкөҥү түстэһэ,
Тулуурдаах, дьулуурдаах
Туруктаах омугуҥ,
Бар дьонуҥ туһугар
Барҕара туруулас.
Самныбат саргылаах,
Сахабыт Уолана!
Ыгыллан барбакка,
Ыгылыйан ылбакка,
Чинэрийэри билбэккэ
Чиҥ саҥа тирэхтэн диэн,
Алгыстаах санаабыт
Арчылыы туруохтун!
Эрэлбит эйиэхэ
Эр хоһуун киһиэхэ,
Ийэ Сир туһугар
Эрдээхтик охсуһан,
Эн Дойдуҥ иннигэр
Ил-эйэ уһансыаҥ!

Алла СЕЛЬТЮКОВА-Айаалла.

– Педагог уонна үһүйааччы сыла –

Бүлүү бөлөх улуустарын эр дьон педагогтарын V Форума Тимофеев Владимир Гаврильевич дириэктэрдээх Н.И. Прокопьев аатынан Хатыытааҕы орто оскуолаҕа олунньу 17 күнүгэр РФ-ҕа Педагог уонна үһүйааччы, СӨ-гэр Үлэ, улууспутугар Олохтоох оҥорон таһаарыыны сайыннарыы, Саха автономиятын олохтоспут биир дойдулаахпыт Михаил Мегежекскэй төрөөбүтэ 125 сылларын чэрчитинэн ыытылынна. Форум соругунан эдэр педагогтар уонна настаабынныыктар бииргэ айымнаылаах үлэлээһиннэрин түмүгүнэн педагогическай маастарыстыбаны үрдэтии; эр киһи-педагог суолтатын, авторитетын улаатыннарыы буолла.

Дьүүллүүр сүбэ

Форум түгэннэрэ

Эр дьон педагогтар форумнара

Форум үөрүүлээх аһыллыытыгар улуус дьаһалтатыттан Николай Иванович Бурнашев, УНО-тан Елена Мартыновна Котоконова, Мэҥэдьэк нэһилиэгин баһылыга Леонид Александрович Николаев, оскуола дириэктэрэ Владимир Гаврильевич Тимофеев кыттааччылары истиҥник эҕэрдэлээтилэр, эр киһи-педагог ыччаты иитиигэ-үөрэтиигэ ылар улахан суолтатын тоһоҕолоон бэлиэтээтилэр, талан ылбыт дьоһуннаах үлэлэригэр ситиһиини баҕардылар.

Форум устуоруйатын кылгастык кэпсиир буоллахха, I эр дьон-педагогтар форумнара 2017 сыллаахха Мааргa улуус оскуолаҕа киириэн иннинээҕи тэрилтэлэрин уонна алын сүһүөх кылаастарын педагогтарын түмпүтэ. II-с форум кыттааччыта кэҥээн, 2020 сыллаахха Малдьаҕарга ыытыллыбыта. 2020 сыллаахха Маалыкайга буолбут III-с форум Бүлүү бөлөх улуустартан эр дьон-педагогтары ыҥырбыта, IV-с форум 2022 сыллаахха Нөрбачаанҥа буолбута.

Бу ыытыллыбыт биэс форумҥа барытыгар сылдьыбыт, Хатыыга кэлбит педагогтарынан Егоров Егор Кириллович, Антоновкатааҕы "Ромашка" уһуйаан сэбиэдиссэйэ, Семенов Александр Николаевич, Нөрбатааҕы "Туллукчаан" уһуйаан сэбиэдиссэйэ, Васильев Максим Иннокентьевич, Нөрбатааҕы "Аленушка" уһуйаан физруга, Сидоров Степан Гаврильевич, Нөрбачааннааҕы "Сайдыы" уһуйаан физруга эбиттэр. Саамай элбэх - 35 сыл үлэ ыстаастаах педагог, уруккута улуус саамай кырдьаҕас бастакы оскуолатын, билигин Нөрбатааҕы гимназия физруга Петров Анатолий Николаевич уонна эмиэ физрук, 34 сыл үлэ ыстаастаах Чуукаар оскуолатыттан кэлбит Николаев Василий Васильевич буолаллар.

Барыта Нөрбаттан, Сунтаартан 21 үөрэҕирии тэрилтэтиттэн 57 педагог: учууталлар, уһуйаан иитээччилэрэ, эбии үөрэх педагогтара кыттыыны ылылар. Эр дьон форума, кинилэр айылҕаттан күрэскэ тардыһыылаахтарын, дьаныардаахтарын, дьулуурдаахтарын туоһулаан, педагогическай ринг киэбинэн барда. Педагогтар билииларин, дьоҕурдарын, сатабылларын түөрт раунналаах икки түһүмэҕинэн түөрт холбоһуктаах хамаандалары тэрийэн, ыытан сыаналанна. Дьүүллүүр сүбэҕэ үлэҕэ уопуттаах, дириҥ билиилээх настаабынныыктар үлэлээтилэр.

1 раунд. "Блиц-ыйытык" (Педагогика араас хайысхаларыгар билиини тургутуу);

2 раунд. "Кистэлэҥнээх холбука" (Хас биирдии киһи бэйэтин силиһин билиэхтээх диэн этиигэ олоҕуран, Саха сирин устуоруйатын билиилэрин тургутуу);

3 раунд. Педагогическэй идеялар "Swot-ырытыы"-лара (Педагогтар анааран ырытар сатабыллара көстүөхтээх: үтүө, мөкү өрүттэри чопчу быһаарыахтаахтар);

4 раунд. "Финал" (Драфт-бырайыагы көмүскээһин, саҕаламмыты ситэрии).

Күрэхтэһии түмүгүнэн икки үрдүк бааллаах хамаандалар - "Саарыннар" уонна "Үрүҥ Уоланнар" финалга бастыыр

Форум түгэннэрэ

Н.М.Иванов үһүйуллааччыларын үлэлэрэ

иһин үс раунунан күрэхтэстилэр.

Педагогическай ринг кэнниттэн ыалдьыттар нэһилиэкпит "Дьөһөгөй оҕото" түмэлин көрдүлэр. Түмэл тэриллиэҕиттэн үлэлиир "Эдэр экскурсовод" - уруок таһынан дьарыгы, билигин СӨ үөрэҕириитин туйгуна, саха тылын уонна литэрэтиирэтин учуутала, педагогическэй үлэ бэтэрээнэ Васильева Ирина Ивановна ыытар. Оҕолор түмэли туһаараннаах салааларынан чобуотук кэпсиллэр.

Эбиэт кэннэ, тыҥаанныыннаах педагогическай ринг кэнниттэн сынньана, эти-сиини уһугуннара, настарыанньаны көтөҕө "Иҥиир ситиилиин иилистэ, быччыҥ быыппаста" өбүгэ оонньууларыттан таҥыллыбыт, нэһилиэккэ мэлдьи ыытыллар, 12 күрэх 5-тии киһилээх хамаандаларынан культуура киинигэр эрийсиилээхтик ааста.

Ол кэнниттэн байыаннай дьайыыга сылдьар биир дойдулаахтарбытыгар анаан "Мы вместе!" акция-аукцион көхтөөхтүк ыытылынна. Барыта 10100 суумалаах харчы киирэн туһаараннаах тэрилтэҕэ тиксэриллиэ.

Күнү быһа Хатыы, Маалыкай оскуолаларын биисинэс- инкубатордара атыы-эргиэн быыстапкатын үлэлэттилэр. Бэйэлэрэ оҥорбут мыылаларын, сиэл тымырдаайыларын, сувенирдарын, трайфллары, ону таһынан бэйэбитигэр үүнэр эмтээх оттору, Хатыы оскуолата бэчээттэппит кинигэлэрин атыылаатылар. Хатыы оскуолатын үөрэнээччилэрэ оройуоҥҥа бырайыак суруйан көмүскээн кыайан, таҥаска, туттар тэрилгэ ойуу түһэрэр принтер ылбыттарынан, баҕалаахтарга футболкаларыгар, часкыга бэйэлэрин өҥөлөрүн оҥордуттан

Көрүүгэ "М.В. Мегежекскэй - 125", "Хоһуун" лаҕыр, оскуолаҕа үлэлии сылдьыбыт эр дьон- педагогтар "Наставник педагогтар", технология учуутала Анисимов Федор Федорович үөрэнээччилэрэ мастан, таба муоһуттан чочуйан оҥорбут оҥоһуктарын, доруобуйатынан хааччахтаах, IV кылаас үөрэнээччитэ Егоров Айаал уруһуйдарын уонна панноларын, саха тылын учуутала Ирина Ивановна Васильева салайар үөрэнээччилэрин оҕуруонан кыыс симэхтэрин уонна броштарын, алын кылаас үөрэнээччилэрэ С.А. Новгородов алпаабытын үтүктэн оҥорбут панноларын быыстапкалара икки кабинеты, оскуола көрүдүөрүн киэптии уурулунна. Ама, бу паапкалары, планшеттары, оҥоһуктары, хаартыскалары көрбүт киһи бэйэтигэр туһалаҕы көрбөтөҕөй, уопут ылынным диэбэтэҕэй?!

1930 сыллаахха тэриллибит түөрт кылаастаах сырдыкка сирдиир оскуолаҕа 1941 сылга диэри учууталларынан, дириэктэрдэринэн эр дьон этилэр. Сэрии ыар сылларыгар саа-саадах тутан барбыт учууталларын солбуйан, бэҕэһээҥҥи үөрэнээччилэр Нөрбаҕа учуутал түргэн кууруһун ааһа охсоот уонна дьахталлар үлэлии кэлбиттэрэ. 1944 сыллаахха оскуола сэттэ кылаастаммыта, 1960 сылга - аҕыс, 1989-ка орто оскуола буолбута. 93 сыл усталаахтуоратыгар элбэх эр дьон оскуола материальнай базатын бөҕөргөтөн, иитиигэ уонна үөрэхтээһиҥҥэ саҥа идиэйэлэри саҕан үлэлээбиттэрэ-хамнаабыттара. Кинилэри умнубаттар, ол курдук, "Мэҥэдьэк" (2004), "Үүнэр, сайдар кыһа - үөрэнэр оскуолабыт" (2015) кинигэлэргэ ахтыллан, суруллубут сууралыыбакка, өйдөбүнньүк буола сылдьар. Элбэхтэн аҕыйах холобур.

Оскуола Николай Иванович Прокопьев аатын мээнэ ылбатаҕа. Николай Иванович сэрии сылларыгар биһиги оскуолабытыгар дириэктэрдээбитэ, кэлин 1960 сыллаахха Дьокуускайга СГУ-га преподавателлии сылдьан, кэлэн "Ст. Васильев" аатынан бөдөҥсүйбут холкуоһу салайбыта. Ол кэлэн учаастактарыгар оҕо иитиитигэр, көрүүтүгэр наадалаах тэрилтэлэри - үөрэҕирии алын үктэлин тэрийбит олус улахан өҥөлөөх. Ол сахха тэрилтэ барыта холкуоска бас бэринэрин өйдөөтөххө, Николай Иванович оскуоланы кытары сибээһин таайаҕын.

Оскуола бастакы үөрэнээччитэ Сергеев Александр Васильевич сааһын тухары алын кылаас учууталынан үлэлээбитэ, РСФСР үөрэҕириитин туйгуна. Кини кэргэнинээн Григорьева Евдокия Михайловналыын көмүс сыбаайбаларын бэлиэтээн, үйэлээх таптал холобурунан буолаллар. Кинилэр иккиэн - педагогтар. 8 оҕоттон 5-һэ, сиэннэрэ учууталлар, онон педагогтар династияларын үөскэппиттэрэ.

Оҕону мас үлэтигэр сыһыарбыт учууталынан айылҕаттан уус Антонов Николай Васильевиһы ааҕаллар. 1960-с сылларга саҥа тутуллубут мастарыскыайга элбэх станок, туттар сэп ылыллыбыта. Үөрэнээччилэр кыыстыын уоллуун бары оскуолаҕа паарта, интернакка оҕо аайы тумба, гардероб оҥорбуттара. Үгүс оҕо быыстапкаларга ситиһиилээхтик кыттыбыта. Хомойуох иһин, Николай Васильевич Мархаҕа көһөн барбыта. Кини кэлин ССРС суруналыыстарын чилиэнэ, оройуон хаһыатын эрдээктэрин солбуйааччыта буолбута.

Аҕыс кылаастаах оскуола выпускнига, физкултуура туйгуна, сахалыы атах оонньууларын маастара, нэһилиэк биир киэн туттар аһыылаах ыччата Ксенофонтов Анатолий Васильевич өр сылларга дириэктэри иитэр үлэҕэ солбуйааччы этэ. Кини ураты көрүүлээх педагог буолан, уол оҕо иитиитигэр улахан болҕомтону уурара. Уолаттар кылаастарын тэрийэн салайбыта, кинилэргэ уончалыы хонуктаах сатыы үрэх бастарынан похуоттары тэрийбитэ. Салгыбакка бэлисипиэтинэн, хайыһарынан, сатыы похуоттары тэрийэн, оҕолор үөрүүлэрин үксэтэрэ. Кини салайарын саҕана саҥа сэргэх күрэхтэр киирэн олоҕурбуттара.

Биир киэн туттар педагогтарынан, аҕыс кылаастаах оскуола выпускнига, айылҕаттан дэгиттэр тимир, мас уустара, иистэнньэҥ, үөрэхтээх уруһуйдьут Иванов Николай Михайлович буолар. Кини Нөрбатааҕы лицейга көһүөн иннинэ, манна үлэлииирин саҕана, уолаттары тимиринэн уһанарга, үөрэнээччилэрин уруһуйдуурга ситиһиилээхтик үөрэппитэ. Ол курдук, уһуйбут уолаттара иҥнибэккэ туспаҕай көрүҥнээх олохтоох, кыыннаах саха быһаҕын охсоллоро. Хас да уол ювелирнай, хас да кыыс уруһуйдьут үөрэхтэннилэр. Үөрэнээччитэ ювелир Тимофеев Иван Прокопьевич оройуоҥҥа билиннэ.

Форум түмүгэ, үөрүүлээх сабыллыыта нэһилиэк И.Я. Танхаров аатынан "Түөлбэ" культуура киинигэр буолла. Форум эр киһи-педагог иитэр-үөрэтэр үлэтигэр, үүнэригэр-сайдарыгар, олоҕордьаһаҕар сыһыаннаах 8 пууннаах резолюция ылынна. Бу соруктары олоххо киллэрэргэ элбэх үлэ эрэйиллэр. Кыттааччылар форум үлэтигэр көхтөөх кыттыыларын иһин туоһу сурук туттулар.

Педагогическай рингэ I миэстэни "Саарыннар" хамаанда, II миэстэни "Үрүҥ Уоланнар" хамаанда ылылар. Өбүгэ оонньууларын күрэҕэр кыттыспыт түөрт хамаанда миэстэлэргэ маннык тигистилэр: I миэстэни Хатыы-Малдьаҕар хамаандата эрэллээхтик ылла, II миэстэни Нөрба куорат оскуолаларын хамаандата, III миэстэни холбоһуктаах хамаанда, IV миэстэни Маалыкай оскуолатын хамаандата ылылар. Форуму сүр көтөҕөр оһуохай түмүктээтэ. Сахалыы таҥныбыт эр дьону оһуохайга көрөр дьикти үчүгэй, олоххо көхтөөх сыһыаннаах эр дьон-педагогтары көрөр өссө үөрүүлээх.

Форум сыалын ситэн, үрдүк таһымҥа ыытылынна. Элбэх үлэ уопутун ылсан, ыалдьыттар астынан тарҕастылар. Тэрийээччигэ ыҥырыыны ылынан кэлэн, ыытыллар тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттан, түмүккэ тэрээһин түбүгэ үтүө көрдөрүүлэнэн аастаҕына, тэрийээччи астынар, көдьүүстээҕи оҥорбутуттан үөрэр. Ол иһин, Хатыытааҕы оскуола кэлэктиибэ форум кыттыылаахтарыгар дириҥ махталын хаһыат нөҥүө эмиэ тиэрдэр.

Эр дьон педагогтар бүгүҥҥү курдук инники күөҥнэ сылдьан үлэҕит ситиһиилээх буоллун, иитэр-үөрэтэр ыччаккыт ааккытын ааттата сырыттын, дьиэ кэргэҥнит өйөбүл-тирэх буоллун, эйэлээх халлаан сатыылаатын диэн алгыстарын тиэрдэллэр.

Мирослава ИВАНОВА,
Мэҥэдьэк.

– Ильмень күөлгэ кыргыһыы 80 сыла –

Ийэ дойдуга бэриниилээх буолуу холобура

2023 сыл олунньу 23 күнүгэр Ильмень күөлгэ буолбут алдьархай 80 сылын туолар. Нуучча судаарыстыбатын, культууратын былыр-былыргыттан киинэ буолбут Новгород сирин-дойдутун немецкэй аармыйа халабырдьыттарыттан босхолуур сыал-сорук турбута. Соругу толоруу 12-с гвардейскай стрелковай куорпуска сүктэриллибитэ.

19-с биригээдэ хотугулуу-арҕаа фронт 27-с аармыйатын 12-с гвардейскай куорпуһугар киирсэрэ. 19-с биригээдэҕэ, атын да биригээдэлэргэ 1942 сыл бэс ыйыгар Саха сирин Таатта, Чурапчы, Горнай, Өлүөхүмэ, Үөһээ Бүлүү, Ньурба, Сунтаар оройуоннарыттан ыңырыллыбыт 35-гэр диэри саастаах дьон кытта сулууспалаабыттара. Сахалар төрөөбүт Ийэ дойдуларын көмүскэлин иһин аан маҥнайгы киэҥ далааһыннаах сэриигэ кыттыылара этэ. Аҕа дойду сэриитин историятыгар биир сиргэ, биир күн, биир түгэҥнэ итинник элбэх саха саллаата өлбүттэрэ, бааһыран стройтан туораабыта суох. Бары саллааттар Аҕа дойду сэриитигэр сахаларын ааттарын түһэн биэрбэтэхтэрэ.

Биһиги өрөспүүбүлүкэбит бырабыыталастыбата Старай Русса оройуонугар, Ильменнээҕи алдьархай буолбут сиригэр, Новгород-Старай Русса куораттары ситимниир шоссейнай суолун кытыытыгар үйэлээх өйдөбүнньүк пааматынныыгы 1968 сыл сэтиньи 20 күнүгэр туруорбута. Саха сирин делегациятын Саха АССР Верховнай Сэбиэтин Президиумун бэрэссэдэтэлэ Александра Яковлевна Овчинникова салайбыта.

Чаппанда нэһилиэгиттэн бу 19-с туспа хайыһар биригээдэтигэр биллэринэн Адарисов Гаврил Михайлович (1916 с.т.), Адарисов Николай Михайлович (1923 с.т.), Григорьев Тарас Васильевич (1919 с.т., Бэстээх нэһилиэгэ), Егоров Василий Егорович (1920 с.т., Омолдоон нэһилиэгэ, 9 кл. үөрэхтээх, агроном), Захаров Павел Алексеевич (1919 с.т.), Иванов Григорий Иванович (1920 с.т.), Иванов Николай Прокопьевич (1917 с.т.), Иванов Константин Дмитриевич (1907 с.т.), Михайлов Николай Иванович (1914-09.04.1982), Хорбоков Гаврил Иванович (1919-28.07.1964) кыттыбыттара. Кинилэртэн 8 буойун 19-с хайыһар биригээдэтигэр кыргыһа сылдьан 1943 сыл олунньу 23 күнүгэр Ильмень күөлгэ сырдык тыыннара быстыбыта. Михайлов Н.И., Хорбоков Г.И. салгыы сэриилэһэн баран кыайыы кэнниттэн дойдуларыгар эргиллэн кэлэн араас үлэҕэ ситиһиилээхтик үлэлээбиттэрэ.

Саха Өрөспүүбүлүкэтин П.А. Ойуунускай аатынан государственнай бириэмийэ лауреата, Аҕа дойду сэриитин кыттыылааҕа, элбэх кинигэ ааптара Иван Михайлович Павлов Кыайыы 65 сылыгар "Хайыһардаах буойуттар дьыҥалара" диэн тахсыбыт кинигэтин истиҥ тылларынан суруйан миэхэ бэлэхтээбитэ. Иван Михайловичтыын Чурапчыттан куоракка кэллэҕинэ түбэсиһэн көрсөөччүбүт. Кини кыра уола Михаил мин чугас дьүөгэбин Степанова Розалия Семеновнаны кэргэн ылан куоракка ыал буолан олорбуттара 50-ча сыл буолла. Иван Михайлович 1964 сылтан төрөөбүт оройуонуттан Аҕа дойду сэриитигэр кыттыбыт биир дойдулаахтарын туһунан матырыйааллары хомуйуунан, үйэтитиинэн дьарыктаммыта. Республиканскай "Память" кинигэ тахсарыгар 4-с, 5-с, 6-с, 7-с томнарыгар старшай редакторынан үлэлээбитэ. Кинини хас көрүстэҕим аайы саҥа тахсыбыт кинигэлэрин музейга уонна бэйэбэр бэлэхтиирэ. Киниттэн элбэххэ үөрэнэн сэрии тиэмэтигэр түөрт кинигэни, биир альбому бэчээттэтэн таһаарбыттардым. И.М. Павлов "Чолбон" сурунаалга 1993 с. олунньутаҕы таһаарыытыгар Ильмень алдьархайын 50 сылыгар ыстатыйатыттан быһа тардан биэрэбин: "1943 сыл олунньу 22-тэн 23 күнэ буолар түүнүн быһа сатыы Ильмень күөл муҥын устун айаннаан 19-с туспа хайыһар биригээдэтэ өстөөххө өмүтүннэрэн, күүппэтэх өттүлэриттэн саба түһэн улахан охсууну оҥоруохтааҕа сатамматаҕа.

19-с туспа хайыһар биригээдэтэ 1942 сыл балаҕан ыйын 18 күнүгэр 19-с туспа хайыһар саппаас пуолкатын базатыгар Уралга урукку Молотов уобалаһын Бержечь байыаннай лааҕырыгар тэриллибитэ.

Тэриллэригэр 17112 нуучча, 597 саха, 253 украинец, 95 татар, 300-чэкэ атын омук дьоно бааллара. Үөрэх наһаа күүмэҕэй этэ, 5-6 хонукка, Урал кыһыҥҥы күүстээх тымныытыгар хайыһарынан похуокка бараллара. Астара быстар куһаҕан этэ. Ол түмүгэр, үксүн саха дьоно, аара суолга охтоллоро, балыыһаҕа киирэн өлүтэлииллэрэ. 1942 сыл ахсыннһы ортотугар уонна 1943 с. тохсунньу 3 күнүгэр улахан медицинскэй хамыыһыйа буолта. Эстэн-быстан ыран эрэр дьону балыыһаҕа, госпитальга ыыталаабыттара. Пуойаһынан айаннаан фронт чугаһыгар кэлэн баран эмиэ элбэх саха госпитальга атаарыллыбыта.

1943 сыл олунньу 11 күнүнээҕи туругунан 19 биригээдэҕэ 393 саха хаалбыта. Бүгүн биһиги ол иссиииһэккэ киирбит дьон туһунан суруйабыт. Кинилэр 10-ча хонон баран үөһэ ахтыллыбыт муус устун кимэн киириигэ барбыттара. Лоп курдук 50 сыл анараа өттүгэр, 1943 сыл олунньу 23 күнүн сарсыарда эрдэттэн 19-с хайыһар биригээдэтэ ытык Ильмень муҥугар ынырыктаахтык кыргыллыбыт түгэнэ.

Биригээдэ 3 хонукка аһыыр астарын хоччоххойдуу (сухой паек) ыланнар, хайыһардарыгар туран, сааларын-сэптэрин сүгэн, малларын, буулдьаларын, атын да туох олус наадалаах тэриллэрин волокушаҕа (сһуллар кыра кээмэйдээх оҥочо курдук тэрил) тиэнэн түүннэри Железный Маяк дэриэбинэттэн муус устун айаннаан сарсыарда эрдэ Ретле уонна ол аттылардааҕы дэриэбинэлэри күүппэтэх өттүлэриттэн киирэн саба түһэн өмүтүннэрэн сэриилээн ылар соруктаахтара. Ол былаан курдук 4 көс холобурдаах сири сатыы айаннаан сарсыарда халлаан сырдыан иннинэ кыайан кэлбэккэлэр өстөөххө биллэн хаалбыттара буоллар даҕаны, Ретле дэриэбинэни былдьаан ыла сылдьыбыттара.

Өстөөх күөл туруору сыырын үрдүттэн сытан килэҥ мууска иһэр, сыыллар, сытар дьоннору саанан, автоматынан, пулеметунан тэһитэ ытыалыыллара. Күөл ортотун диэки баар буойуннары самолеттан буомбалааһын хото кыайбыта. Муҥу тоҕута буомбалаан, бааһырбатах, өлбөтөх да буойуннар кытары муус анныгар барбыттара. 1242 с. Александр Невскэй кинээс баһылыктаах нуучча сэриитэ немец рыцардарын Чудской күөлгэ тимирдэтэлээбитин туһунан билэр, истибит буолуохтааххыт. Бу быһылаан син биир оннук буолбута.

19 биригээдэ 1943 сыл олунньу 23 күн кыргыһыыга кыдыллыбыт дьонун тобоҕо син биир салгыы сэриилэһэ сылдьыбыта. Адьаһын эстэн-быстан бэрт аҕыйах киһи ордубута 127-с туспа стрелковай биригээдэҕэ холбоспута. 19-с хайыһар биригээдэтэ суох буолбута".

2020 сыл Москваҕа Ньурбаттан Степанова Аксинья Егоровна, Иванова Акулина Васильевна Бэс Чагда санаторийыгар сынньанан баран кулун тутар 15 күнүгэр Санкт Петербурга поеһынан тиийбиппит. Биир күн куораты көрөн баран сарсыныгар сарсыарда эрдэ Постпредстоҕа тиийбиппитигэр Кравцов Ю.Н. кэтэһэн олороро, массыынанан хас да чаас айаннаан бастаан Буреги дэриэбинэтигэр уопсай көмүллэ сытар саллааттар уҥуохтарыгар 1989 сыллаахха оҥоһуллубут пааматынныыкка таарыйан тохтоон аастыбыт. Онтон 2000 сыллаахха Устрекка Д.И. Саввинов бырайыагынан оҥоһуллубут мемориалга тиийдибит. Кыайыы 75 сылын көрсө хапытаалынай өрөмүөн оҥоһуллан бүтэрэн эрэллэрэ. Сэрии бүппүтүн кэннэ туруоруллубут пааматынныыкка Чаппандаттан илдьэ барбыт дойдуларын буорун, сахалыы сиэртуом оҥорон (сиэли, туоһу сэрии кыттыылаахтарын оҕолоро Иванов Николай Константинович, Данилова Акулина Дмитриевна алҕаан биэрбиттэрэ), кыһыл сибэкки дьөрбөтүн уурдубут. Ильмень күөлгэ киирэн сэрии кыттыылаҕын оҕото 85 саастаах Егорова Зоя Васильевна биэрбит үүтүнэн буһаран илдьибит алаадьыбын уурдубут. Күөл бу сыл тоҥмотох буолан уурбут алаадьыларбыт уста турдулар.

Салгыы Старай Русса оройуонун Ретле дэриэбинэтигэр Ильмень күөл үрдүгэр туруоруллубут Д.И. Смыслов обелиһыгар, Ильмень күөлгэ уонна кини тулатыгар буолбут сэриилэргэ кыттыспыт 19-с, 20-с, 21-с хайыһар биригээдэлэрин сэриттэн тыыннаах эргийэн кэлбит буойуттара 1958 сайын түмсэн туруорбут сэргэлэрин сөргүтэн 2020 сыллаахха олунньу ыйга биһиги биир дойдулаахтарбыт кыраайы үөрэтээччи Васильев Ксенофонт Васильевич көҕүлээһининэн уонна тутуу маастара Михайлов Август Виссарионович "Саллаат сэргэтин" туруорбут сэргэлэригэр тиийэн сиэр-туом толорон баран Ильмень күөл кытыытыгар туран Мандар Уус эдэригэр оонньообут хомуһун тыаһын иһитиннэрдибит. Уу чуумпуга хомус тыаһа сүрдээх улаханнык иһиллибиттэн үөрдүбүт.

1943 олунньуга Новгород сиригэр охсуспут 19-с туспа хайыһар биригээдэтин сэриилиттэрэ үйэсаас тухары ахтыллыахтара, кэриэстэниэхтэрэ.

Т.Д. СИДОРОВА,
Чаппанда.

– Биһиги аттыбытыгар –

Эдэр ыччат үчүгэй түгэннэри мүччү туппаттарыгар баҕарабын

Сергей Петров-Уһунча уола Ньурбаттан төрүттээх, "Санаа" диэн кыракый кинигэ ааптара буолар. 8-с кылааска үөрэнэ сырыттаҕына Ньурба 3 №-дээх оскуолатын учууталлара Людмила Романовна Иннокентьева Татьяна Васильевна Марковалыын Сергей хоһооннорун "Ньурба" хаһыакка таһаартараары аҕалбыттара. Сергей оҕотук сааһыгар бастакы хоһооннорун суруйан саҕалаабыт. Ол саҕана уол оҕо хоһоон суруйара хайдах эрэ табыгаһа суоҕа буолуо диэн, билэр дьонугар хоһооннорун көрдөрбөт эбит. "Ньурба уоттара" түмсүүгэ оҕо сааһыттан киирбит.

- Биирдэ саха литературатыгар өйтөн суруйууга дьиэҕэ үлэ биэрдилэр, мин дьиэҕэ үлэбин толорбокко кэлбит этим. Учууталым Татьяна Васильевна Маркова көрөн олордоҕуна дьиэҕэ үлэбин толорон, онтубар 5 сыананы ылбытым, - диэн кэпсиир Сергей.

Татьяна Васильевна үөрэнээччитэ суруйар дьоҕурдааҕын бэлиэтии көрөн, сүбэлиир-амалыыр буолбут. Уолчаан учууталыгар арыллан хоһоон суруйбут блокнотун аахтара биэрэр.

- Билигин да учууталларбын кытары алтыһабын, өссө да билиини ыларым элбэх. Бастакы айбыт хоһооннорбун Людмила Романовна кэргэнэ Валерий Михайлович Иннокентьев көннөрөн редакциялаан биэрбитэ. Валерий Михайловичтыын 10-11 кылаастарга үөрэнэ сылдьан чугастык билсибитим. Кини тылынан кэпсэтэн суруйарга үөрэтэрэ. Хаҥаласка лааҕырга сылдьан киниттэн элбэхэ үөрэммитим. Учууталларым, Валерий Михайлович элбэхтик кинигэтэ аах диэн сүбэлииллэрэ.

11 кылааска үөрэнэ сылдьан туспа суруйар буочарданан, көҥүл хоһооннору айар буолбутум. Кэлин хоһоон суруйарга үөрэппит киһинэн Аркадий Спиридонович Моякунов-Мойокуун буолар. Кини быһаччы маннык суруллуохтаах диэн үөрэппэккэ, толкуйдуурга үөрэннин диэн наар дуобаттатан тахсара, - диэн ахтан ааста.

Сергей Петров-Уһунча уола иккитэ "Хотугу сулус" күрэҕэр кыттан 1 истиэпэннээх лауреат, "Юный поэт" номинациянан бэлиэтэнэр.

Дьокуускайдааҕы индустриальнай-педагогическай кэллиэскэ үөрэнэ киирэн устудьоннуур кэмнэригэр хоһоонноро сааһыланан барбыттара. Тэриллэри өрөмүөннээһиҥҥэ исписэлиис идэлэнэн Ньурбаҕа "Кыталык" культуура дыбарыаһыгар үлэлии киирбитэ. Культуура эйгэтигэр үлэлиир кэмигэр культуура үөрэҕэр үөрэнэ киириэн баҕарталыыр. Ол санаатын олоххо киллэрбэккэ куорат диэки талаһар.

- Биир сарсыарда уһуктан баран куобах ойуурдаах, балык уулаах, киһи дойдулаах диэммин дойдубар Ньурбаҕа төннөн кэлбитим. Куораттыы көрүүлээх эдэр киһи кэлэммин дойдубун ыраахырдар сыалтан доҕотторбунаан кураанах бөҕү-сыыһы хомуйууга үлэлээн саҕалаабыппыт. Ол быыһыгар маҕаһыыннарга таһаҕас сүөкээһинигэр үлэлиир этим, билигин "Арылхан уу" ИП Егоров Евгений Валерьевичка үлэҕэ киирэн үлэлиибин.

Сылдьарым тухары айабынтутабын. Ааспыт сыллаахха эдэр суруйааччылар сүбэ мунньахтарыгар Иннокентьев Мичиллиин кыттыбыппыт. Биллиилээх суруйааччы Галина Ивановна Томская-Айыына кыттыыны ылбыта. Кини эдэр ыччаттарга элбэҕи сүбэлээбитэ.

- Элбэх доҕотторбун, билэр дьоннорбун байыаннай эпэрээссийэҕэ бастакы хомуурга ылаттаабыттара. Ый курдук буолан баран кинилэргэ анаан хоһоон айыллан тахсыбыта.

Ураанхай ыһыах ыһыа

Сүрэхпэр сөҥөн киирбит,
Сири бүтүннүү аймаабыт
Саха уолаттарын ыҥырбыт
Сор сурахтаах сэрии...

Аан Ийэ сир иэнигэр
Айылҕа этэрин истибэттэр,
Айыылары ахтыбаттар
Алдьархайдаах дьоннор.

Ыраахтан сытаннар ыҥыран
Ытаттылар хас Ийэ сүрэҕин,
Ыар сурахтаах ыарахан сэрии
Ыар ыллыктаах иэдээн сонун...

Хайа үйэҕэ бараары
Хаһан өлүмээри
Хойдорун хостоһоллор
Хара, үрүҥ диэн арахсаллар...

Ил, эйэ олоҕо хаһан үүнэр
Ийэ сүрэҕэ ытаабакка утуйар,
Илгэлээх олох түстэнэр
Ийэ сир дьолунан туолар...

Синэ биир доҕоттоор
Син биир бүтүө барыта,
Салгын хамсаан уйадыйыа
Сыыһа хардыы бүтүө!
Улуу омук уоскуйуо,
Уордайбыта тохтуо,
Үйгулаах олох түстэниэ
Ураанхай өссө да ыһыах ыһыа...

Иэйии миэхэ хомойдохпуна, санааҕа ыллардахпына киирэр.

Байыаннай эпэрээссийэҕэ барбыттар этэҥҥэ дойдуларыгар эргиллэн кэлэллэригэр, ыччат бэйэ бодотун тардына сылдьара ордук, саамай үчүгэй түгэннэри мүччү туппаттарыгар баҕарыа этим.

Сергей Викторовичтан: "Уһунча диэн псевдонимы ким иҥэрбитэй?" диэн ыйытыыбар: "Дойдум дьоно сайын сайылыкка Уһунча сиригэр көһөллөрө. Дэриэбинэм дьоно: "Уһунчабыт уола кэллэ" диэн этэллэрэ. Ол оннук оҕо сааспыттан ити аат иҥэриллэн хаалбыт.

Соторутааҕыта тимир уустарыгар анаабыт "Өбүгэ ситимэ" диэн хоһооно Саха сиригэр бастыҥнар ааттарыгар киирбит. Бу хоһооҥҥо Уруйдаана Харитонова матыып айан ырыа буолан ылланар.

Сергейгэ айар аартыга арыллан иһэригэр, сырдык диэки талаһан иннин хоту баран иһэригэр баҕара хаалабын.

Антонина СЕМЁНОВА.

"Учуутал! Кини үтүө мөссүөнэ күн-дьыл аанан, сааныран истэхпит аайы улам дьэҥкэрэн, тупсан иһэр уонна биһиги дуоһабытыгар айымныылаах үлэ кыымын күөртүүр, күүскүдэх угар, үчүгэйгэ-кэрэҕэ угуйар. Ити өйдөнөр суол. Санаан да көрдөххө, биһиги киһи буолар-быт туһугар учуутал ордук элбэх сыратын биэрбит, өйүн күүһүн, сүрэҕин сылааһын туох да кэтэх санаата, төлөбүрэ суох толук уурбут киһи хантан кэлиэй! Ким баҕарар бэйэтин үлэтигэр элбэх киһини кытта билсэр-көрсөр, кинилэртэн элбэххэ үөрэнэр, ол эрээри кини дьылҕатыгар, билиинэн сэбилэниитигэр, олохто суолун-иирин булунарыгар учуутал эрэ быһаарыылаах сабыдыалы оҥорор".

Иван Данилов.

– Педагог уонна үһүйааччы сыла –

Дмитриевтэр удьуор утум учууталлар

Быйылгы үөрэх сыла Арассыыйа үрдүнэн "Педагог уонна үһүйааччы" сылынан биллэриллибитинэн, биһиги нэһилиэккэ олорор уонна үлэлиир Дмитриевтэр учуутал династияларын туһунан сырдатыы өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн бэлиэтэммитин бары билэн-көрөн олоробут. Дьокуускайга Суорун Омоллоон аатынан Опера уонна балет тыйаатырыгар Төрөөбүт тыл, сурук-бичик күүгэр өрөспүүбүлүкэ салалтата уонна уопсастыбаннас кыттыылаах тэрээһиҥнэ, биһиги улуус киэн туттар, ытыктыыр киһибит, саха тылын, литературатын уонна культууратын учуутала, кыраайы үөрэтээччи, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, СӨ Суруйааччыларын сойуһун чилиэнэ Ахмет Андреевич Дмитриев биэс оҕото, бары саха тылын учууталлара буолан, удьуор утум учууталлар династиялара диэн аттанан үрдүк чиэскэ тиксибиттэриттэн, биһиги нэһилиэк олохтоохторо, оскуола педкэлэктиибэ наһаа үөрдүбүт, кинилэринэн киэн туттабыт. Удьуор утум учууталлар тустарынан улууспут бары олохтоохторо үчүгэйдик билиэхтэрин баҕарабын.

Мин 1997-1998 үөрэх сылыгар Күндээдэ орто оскуолатыгар саха тылын, литературатын учууталынан үлэлии кэлиэхпиттэн, Ахмет Андреевичтыын өр сылларга бииргэ үлэлээбиппит, бастакы улахан кыыһыттан уратылары барыларын үөрэппит үөрэнээччилэрим буолаллар. Оҕолор үөрэххэ сыһыаннара, ордук төрөөбүт тыл уруоктарыгар, эһэлэриттэн, аҕаларыттан бэриллибит утумнара олуһун көмөлөспүт диэн саныыгын, өйдүүгүн. Онон даҕаны буолуо, биэс оҕо бэһиэн төрөөбүт төрүт тылларын умсугуйа үөрэтэн, идэ ылынан үлэлии сырыттахтара.

Билиҥҥи кэмнэ, ыраах да буолларгын, аныгы технология сайдыбыт күүстээх кэмигэр, телефон нөҥүө сибээстэһэн, Дмитриевтэр дьиэ кэргэттэрин бастакы улахан кыыстарыттан, М.К. Аммосов аатынан СГУ саха салаатын кыһыл дипломунан бүтэрбит, А.Е. Кулаковской аатынан стипендиата, СӨ Наукатын академиятын аспирана ***Айталина Ахметовнаттан эһэтин, аҕатын туһунан кэпсиригэр көрдөстүм.***

"Мин ыал бастакы оҕото буоламмын, үөрэхпэр наһаа кыһаллар этим, бырааттарбар, балтыларбар үтүө холобур буоларга ийэлээх аҕам кыһамныылара улахана. Төрөөбүт нэһилиэкпэр үөрэнэ сылдьан, үрдүкү кылаастарга Өрөспүүбүлүкэтээҕи лицейгэ үөрэнэн, үрдүк үөрэҕи кыһыл дипломнаах бүтэрбитим. 2006 сылтан Гуманитарнай чинчийии уонна хотугу аҕыйах ахсааннаах омуктар проблемаларын институтун старшай научнай үлэһитэ, филологическай наука кандидата, олоҥхону чинчийээччи буолабын. М.К. Аммосов аатынан СГУ, Өрөспүүбүлүкэтээҕи лицейгэ саха тылын, былыргы түүрк тылын, тюркологияны үөрэтэ сылдьыбытым. "Олонхо Вилюйского региона: бытование, сюжетно-композиционная структура, образы" (2014) диэн монографиялаахпын, элбэх олоҥхо кинигэтин бэчээккэ бэлэмнээн таһаарбытым. СӨ Баһылыгын стипендиятын хаһаайкатабын (2010). РГНФ, РФФИ, РНФ граннарын салаайааччыта, кыттааччыта буолабын. 2014 с. Улла Йохансен стипендиятын ылан Германияҕа Бонн университетыгар стажировкаламмытым.

Эһэм уонна аҕам туһунан кэпсиир буоллахха, эһэм, Андрей Гаврильевич Дмитриев 1913 с. Нь ырба улууһун Мэҥэдьэк нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Бүлүүтээҕи педагогическай училищены бүтэрэн, Нь ырба улууһун оскуолаларыгар - Үөдэйгэ, Нь ырбачааҥҥа, Хатыыга - араас предмети үөрэтэн учууталлаабыта, оскуола дириэктэрэ буолан, Нь ырбачаан, Хатыы оскуолаларын туттарбыта. Биир биллэр үөрэнээччитэ Нь ырба, Муома, Абый улууһун баһылыга буолбут, Саха Өрөспүүбүлүкэтин общественнай, политическай деятелэ Петрова Варвара Андреевна этэ.

Эһэбин салайар дьоҕурдааҕын таба көрөн, Мэҥэдьэк нэһилиэгин сельсоветын бэрэссэдээтэлинэн, "Ст. Васильев" аатынан Маалыкайдааҕы сылгы собуотун управляющайынан анаан үлэлэппиттэрэ. Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрээнэ. "Аҕа дойду Улуу сэриитин" 2-с истиэпэннээх уордьанынан, "Үлэҕэ килбиэнин иһин", "В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сыла туолуутун бэлиэтээн, "Килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээллэринэн, "РСФСР тыатын хаһаайыстыбатын туйгуна" бэлиэнэн наҕараадаламмыт. Эһэм 1979 сыллаахха өлбүтэ. Нь ырба улууһун Бочуотун кинигэтигэр киирбитэ. 2010 с. "Улуу Москва көмүскэлигэр" диэн кинигэтин уола А.А. Дмитриев бэлэмнээн таһаарбыта. Хатыытааҕы краеведческай музейга кини оҥорбут төрүччүтэ (генеалогическай таблицата) харалла сытар. Фольклору хомуйааччы Н.Т. Степанов кинини Нь ырба улууһун биир биллэр сэһэнньитинэн аатыыр этэ. Нэһилиэк киэн туттар киһитэ диэн "Мэҥэдьэк нэһилиэгэ" кинигэҕэ суруллубута.

Саха ларга мээнэҕэ эппэттэр "Аҕатын туйаҕын хатарбыт" диэн, онон уола аҕатын курдук эмиэ учуутал идэтин талан ылбыт. Аҕам Ахмет Андреевич 1951 с. атырдьах ыйын 3 к. Нь ырба оройуонун Мэҥэдьэк нэһилиэгэр төрөөбүтэ. 1974 с. Бүлүүтээҕи педагогическай училищены, онтон 1989 с. Саха государственнай университетын саха салаатын бүтэрэн, Күндээдэ орто оскуолатыгар саха тылын, литературатын, төрүт культууратын учууталынан 40-ча сыл үрдүк таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Кини үөрэппит 20-тэн тахса үөрэнээччитэ саха тылын, литературатын, төрүт культуура учуутала идэтин баһылаатылар. Үөрэнээччилэрэ улуустааҕы, өрөспүүбүлүкэтээҕи саха тылын уонна литературатын олимпиадатыгар миэстэлэспиттэрэ. Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, СӨ Суруйааччыларын сойуһун чилиэнэ, Нь ырба улууһун, Сүлэ, Нь ырбачаан, Күндээдэ нэһилиэктэрин, Сунтаар улууһун Бордоҥ нэһилиэгин бочуоттаах гражданина.

СӨ Спорка судаарыстыбаннай кэмитиэтин "СӨ көҥүл тустуу сайдыытыгар өҥөтүн иһин" (2005) бэлиэнэн, Ил Түмэн "СӨ норуот уус-уран айымныытын сайыннарыыга кылаатын иһин" (2020) Бочуоттаах грамотатынан, "Российскай Федерация бастыҥ ыала" мэтээлинэн (2015), Саха Өрөспүүбүлүкэтин аҕаларын I съеһигэр "Бастыҥ аҕа" бэлиэнэн (2006) наҕараадаламмыта.

Үлэтин тустуу тренерин быһыытынан саҕалаабыта. Дьарыктаабыт оҕолоро оройуон, өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһиилэригэр миэстэлэһэллэрэ, кэлин сорохторо тустуу тренерэ, физкултуура учуутала буолбуттара. Дмитрий Петрович Коркин курдук биллиилээх тренер сэҥээрбитэ. Уола Дмитриев Эллэй Ахметович билигин тустуу тренерэ, хапсаҕай судьуйата буолла.

Аҕам Ахмет Андреевич 2008 сыллаахха биэнсийэҕэ да тахсан баран, сахалар, нь ырбалар төрүттэрин үөрэтиинэн, генеалогическай таблицалары оҥоруунан, саха тустуутун историятын, Аҕа дойду Улуу сэриитигэр сахалар кыттыыларын чинчийиинэн утумнаахтык дьарыктаммыта.

Ону сэргэ, аҕабыт поэт, суруйааччы быһыытынан биллэр. Бастакы хоһоонноро 1977 с. "Кыым" хаһыакка бэчээттэммиттэрэ. "Туомтуу баайыы" (1985), "Окко түспүт оҥоһуум" (2000) диэн хоһоонун хомуурунньуктара тахсыбыта. Кэнники кэмҥэ литературоведтар кини рубаи-хоһооннорун чинчийэр буолан эрэллэр.

Билигин төрдү-уһу үөрэтиигэ өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн улахан хамсаахын буола турар. Аҕам 1990 сыллар саҕаланыахтарыттан бастаан бэйэтин төрүччүтүн, онтон кэҥээн, дириҥээн Нь ырба, Сунтаар улууһун Бордоҥ аҕатын уһун төрүччүтүн (генеалогиятын), историятын, Нь ырбачаан, Сүлэ, Күндээдэ нэһилиэктэрин туһунан уонтан тахса кинигэни суруйбута. "Олох оҥкула" (2004), "Күн тахсар Күндээдэбит" (2005), "Нь ырбачаан. Нь ырба улууһа: буор күөстээх Бордоҥнортон утумнанан" (2007), "Сүлэ нэһилиэгэ", "Күөх Нь ырба төрүттэрэ: (Түлүөн уһа - бордоҥнор)" (2013), "Сунтаар былыргыта" (2015), Мэҥэдьэк, II Бордоҥ туһунан ыстатыйалар уо.д.а. Бу кинигэлэри оҕолоро, биһиги, көмпүүтэргэ бэчээттээн, архыыпка сылдьан матырыйаал булан, эрэдээктэри, бэчээттиир кыһаны кытта үлэҕэ элбэхтэ көмөлөспүппүт.

Олоҕун тиһэх сылларыгар саха омук төрдүн туһунан чинчийэн, бэйэтин ураты көрүүтүн "Айыысаха" (2016, 2020) диэн икки чаастаах кинигэтигэр суруйан таһаарбыта. Сотору үһүс чааһа бэлэмнэнэн тахсаары сылдьар.

Маны сэргэ спорду кэрэхсээн, тренерскэй эрэ үлэтин курдук буолбакка, эдэр эрдэҕиттэн тустууга сыһыаннаах хаһыат, сурунаал матырыйаалларын, кинигэлэрин мунньан, Саха сиригэр көҥүл тустуу уонна хапсаҕай историятыгар хас да кинигэни бэлэмнээбитэ: "Үс саха өрөгөйө" (2002), "Спорт сүдү храмыгар" (2005), "Күөх Нь ырба тустуута" (2009), "Саха тустуута: үйэ аҥаардаах чүөмчүлэр" (2012).

Аҕабыт Нь ырба улууһугар общественник, чөл олоҕу, спорду пропагандалааччы быһыытынан эмиэ биллэрэ. Күндээдэ нэһилиэгэр "Харысхал" аҕалар түмсүүлэрин чилиэнэ, ыһыахха алгысчыт буолааччы. Араас педагогическай ааҕыыларга, тэрээһиннэргэ оҕону иитии философиятын туһунан кэпсээн кэрэхсэнэрэ. 2005 сыллаахха "Аман өс" өрөспүүбүлүкэтээҕи араатардар күрэхтэригэр 3-с миэстэ буолбута. "Нь ырба уоттара" литературнай түмсүү чилиэнэ буолан, литературнай тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттара. Аҕата, сэрии бэтэрээнэ А.Г. Дмитриев суруйбут ахтыыларынан "Улуу Москва көмүскэлигэр" диэн кинигэни бэчээккэ бэлэмнээбитэ.

Аҕам Ахмет Андреевич уонна ийэм Надежда Петровна 10 оҕону төрөтөн-иитэн киһи-хара оҥордулар, барыларын үрдүк үөрэхтээтиллэр, элбэх сиэннээх ыал буолаллар. Оҕолорун, биһигини саха тылыгар, литературатыгар, культуураҕа, историяҕа, спорт төрүт оонньууларыгар интэриэһи күөдьүтэн, 7 оҕолоро учуутал идэтин баһылаатылар, онтон биэһэ саха тылын, литературатын, төрүт культууратын учуутала буоллулар. Аҕабыт туһунан киэн туттан, олоҕун, айар үлэтин сырдатан, "Саха сирин суруйааччыларын биобиблиографическай справочнигар", "Биһиги киэн туттуубут. Саха салаатын выпускниктарын энциклопедиятыгар", "Самныбат саргылаах сахабыт салаата" кинигэлэргэ суруйбуттара.

2022 с. атырдьах ыйын 14 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбыта. Эһэм, аҕам олорон ааспыт олохторун оҕолоро, сиэннэрэ салҕаан, үлэ, үөрэх үөһүгэр олоробут, үлэлиибит диэн", - *диэн түмүктүүр.*

Аны билигин мин үөрэнээччим, кэллиэгэм ***Христина Ахметовна сэһэргиирин истиэҕин***: "Мин бырааттарым, балтыларым тустарынан сырдатыам. Бэйэм 2006 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан СГУ саха салаатын, 2020 с. ИРОиПК история уонна обществознание предметин преподавателэ үөрэҕин бүтэрбитим. Күндээдэ орто оскуолатыгар саха тылын, литературатын, история, обществознание I категориялаах учуутал-бын. Улуустааҕы саха литературатын, обществознание, бираап олимпиадатын призердарын бэлэмнээбитим. Салайар оҕолорум "Инникигэ хардыы" улуустааҕы, өрөспүүбүлүкэтээҕи, Бүтүн Арассыыйатааҕы научнай конференцияларга миэстэлэһэллэр, лауреаттыыллар. 2018 с. улуустааҕы "Лучший учитель-выпускник лицея" педагогическай күрэхтэһиигэ "Вдохновение и талант" номинацияҕа тиксибитим.

Улахан бырааппыт Айсен Ахметович, 2010 сыллаахха 1 №-дээх Дьокуускайдааҕы педагогическай колледжы, онтон 2016 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан ХИФУ Историческай факультетын бүтэрбитэ. 2010-2017 сс. Күндээдэ орто оскуолатыгар история уонна обществознание учууталынан үлэлээбитэ. Билигин Дьокуускайга чааһынай урбаанньыт. Күндээдэ нэһилиэгин сэбиэтин депутата этэ. Үөрэнээччилэрэ улуустааҕы история уонна обществознание олимпиадаларыгар, краеведческай конференцияларга ситиһиилээхтик кыттыбыттара.

Иккис бырааппыт Нь ургун Ахметович, 2015 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан ХИФУ РФ ХИНТуоКИ (РФ Хотугулуу-Илиҥҥи норуоттарынтылын уонна культууратын институтун) "культурология" салаатын бүтэрбитэ. 2015-2016 сс. РФ Сэбилэниилээх Күүстэригэр сулууспалаабыта. Күндээдэ орто оскуолатыгар саха тылын, литературатын, ОБЖ, "Россия омуктарын духовнай-нравственнай культуураларын төрүтэ" диэн предметтэри үөрэппитэ. 2022 с. балаҕан ыйыттан быстах хомуурга түбэһэн, билигин Украинаҕа анал байыаннай эпэрээссийэҕэ 4 ыйы быһа инники кирбиигэ кытта сылдьар, взвод командирын солбуйааччы. "Снежный барс" байыаннай-спортивнай оонньуу салайааччыта. Үөрэнээччилэрэ улуустааҕы ОБЖ олимпиадатыгар миэстэлэспиттэрэ (2020), араас таһымнаах научнай конференцияларга ситиһиилээхтик кытталлар. Ол курдук, Никифорова Айталина диэн үөрэнээччитэ "Мин төрүччүм" диэн нэһилиэк конференциятыгар I миэстэ буолбута, улуустааҕы "Инникигэ хардыы" научнай конференцияҕа лауреаттаабыта.

Орто балтыбыт Сардаана Ахметовна 2018 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан ХИФУ РФ ХИНТуоКИ "Педагогическай үөрэх (төрөөбүт тыл уонна литература учуутала)" диэн идэҕэ үөрэнэн бүтэрбитэ. Билигин кыра оҕолорун көрөн олорор. 2014 с. саха литературатыгар өрөспүүбүлүкэтээҕи олимпиадаҕа миэстэлэспитэ, СВОШ саха тылын уонна литературатын 2013-2014 сс. олимпиадатыгар призердаабыта. М.К. Аммосов аатынан ХИФУ РФ ХИНТуоКИ саха литературатыгар устудьуоннар олимпиадаларыгар бастаабыта. 2017 сыллаахха Москваҕа Ломоносов ааҕыыларыгар кыттыбыта.

Саамай кыра балтыбыт Сахаайа Ахметовна 2021 сыллаахха М.К. Аммосов аатынан ХИФУ РФ ХИНТуоКИ "Педагогическое үөрэх (төрөөбүт тыл уонна литература) уонна аан дойдутааҕы художественнай культуура" диэн идэтин бүтэрбитэ. Ону сэргэ, логопед идэтигэр профессиональнай переподготовкаҕа үөрэммитэ. ХИФУ магистрана. 2021-2022 сс. Дьокуускай куоракка "Светлячок 13" оҕо уһуйаныгар логопедтаабыта. Билигин Күндээдэ орто оскуолатын саха тылын уонна литературатын учуутала. 2022 с. Нь ырба улууһугар "Мин бастакы уруогум" күрэхтэһии кыайыылааҕа. Убайа Нь ургун Ахметовичтыын 9 кылаас үөрэнээччитэ Айталина Никифорованы салайан, "Сүрэхтэнии иннинээҕи сахалыыс анал аттар (Нь ырба улууһун үһүйээннэригэр, кэпсээннэригэр, төрүччүлэригэр олоҕуран)" диэн үлэнэн улуустааҕы, өрөспүүбүлүкэтээҕи "Инникигэ хардыы" научнай конференция лауреата буолары ситистилэр, "Национальное достояние России" Бүтүн Арассыыйатааҕы научнай конференция кэтэхтэн туурун аанан, иккис этапка Москва куоракка кытта бараары сылдьаллар. 2023 сылга саха тылын декадатынан ыытыллыбыт "Бастыҥ саха тылын учуутала-2023" оройуоннааҕы күрэххэ 3-с бочуоттаах миэстэни ылбыта.

Кыра бырааппыт Эллэй Ахметович, спорт өттүгэр аҕатын удьуордаан, 2018 сыллаахха Чурапчытааҕы государственнай физическэй культуура уонна спорт институтун бүтэрбитэ. Билигин Нь ырба улууһун ДЮСШ көҥүл тустууга тренерэ. Хапсаҕайга өрөспүүбүлүкэ таһымнаах судьуйата. Үөрнээччилэрэ тустууга өрөспүүбүлүкэтээҕи, улуустааҕы күрэхтэһиилэргэ миэстэлэһэллэр. 2022 с. Владивостокка "Азия оҕолоро" аан дойдутааҕы спортивнай күрэхтэһиигэ "Хапсаҕайга бастыҥ судьуйа" номинацияны ылбыта", - диэн сэмэйдик күлэр.

Кыргыттар кэпсээбиттэрин курдук, эһэлэрин, аҕаларын ыйбыт суолларынан, удьуор утум учууталлар династиялара буолалларын, өссө төгүл бигэргэтэн, "Үлэ - киһини киэргэтэр" диэн этиинэн салайтаран, төрөөбүт-үөскээбит нэһилиэктэрэ, улуустара сайдарын туһугар күүскэ үлэлиэхтэрэ, сайдыахтара, дьоннорун үтүө аатта-рын аатта-тыахтара диэн эрэнэбин.

Кэпсэттэ Таисия Ивановна ИВАНОВА,
үлэ бэтэрээнэ,
СӨ үөрэҕириитин туйгуна,
РФ үөрэҕин эйгэтин Бочуоттаах үлэһитэ.

– Педагог уонна үһуйааччы сыла –

Аҕа сүбэһит уопутун үллэстэр

Үрдүккэ үгүйар үөрэҕиҥ
Абылыыр ыччаппыт сүрэҕин,
Ол онтон астынар сүрэҕиҥ
Дуоһуйан оҕолуу үөрэҕин.
Үөрэтэр, такайар кыһаҕын
Күн аайы долгуйа аһаҕын,
Мичээргин тулаҕар ыһаҕын,
Саҥаны, ыраах ааҕын.
Ыраны кынаттыыр алгыһыҥ -
Саргыны салайсар аналыҥ!

Олунньу 15 күнүгэр күөх Ньурба мааныыах сиригэр Ыстапаан Баһылайап аатынан араас хайысхалаах Ньурба гимназиятыгар өрөспүүбүлүкэ араас муннугуттан үөрэҕирии салаатыгар үлэлии-хамсыы, кэскили түстүү сылдьар учууталлар муһуннулар. 2023 сыл Арассыыйа үрдүнэн Учуутал уонна үһуйааччы сылынан биллэриллибитэ. Сүбэһит улахан оруола өр сылга муспут билиитин-көрүүтүн эдэр учууталга тиэрдии буолар.

Ньурба оройуонугар аан бастаан "Учуутал уонна аҕа сүбэһитим" күрэхтэһии 2006 сыллаахтан төрүттэнэн саҕаламмыта. 2013 сыллаахха бу күрэх өрөспүүбүлүкэ таһымыгар ыытыллыбыта. Бастакы "Учуутал уонна аҕа сүбэһитим" өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэх кыайыылаахтара Дьокуускайдааҕы национальнай гимназия "Айыы кыһата" учууталлара Сергеева Тюркана Ивановна уонна Пермякова Ирина Прокопьевна буолбуттара. Быйыл 3-с төгүлүн өрөспүүбүлүкэтээҕи "Учуутал уонна аҕа сүбэһитим" күрэх кыттааччылары түмэн биир кэрэ-бэлиэ күнү хаалларда. Барыта өрөспүүбүлүкэ 12 улууһуттан 46 кыттааччы күөн көрсүһэ кэллилэр.

Бу тэрээһин учуутал сатабылын, дьоҕурун көрүүттэн саҕаланна. Ол курдук, биһиги учууталлар-быт хомус алыптаах тыаһын дьырылаттылар, сахалыы тойугу дуораттылар, омуктуу ырыаны ыллаатылар, араас омук үҥкүүтүн битийдилэр.

Күн иккис аҥаарыгар эдэр учууталлар бэйэлэрэ оҥорбут бырайыактарын көмүскээтилэр. Уопуттаах учууталлар өр сылларга муспут үлэлэрин ситимнээн кэпсээтилэр.

Тэрээһин иккис күнэ билиҥҥи кэм оҕолоругар аныгылыы аһаҕас уруоктартан саҕаланна. Барыта 23 аһаҕас уруок 11 алын сүһүөх үөрэнээччилэригэр, 12 орто сүһүөх оҕолоругар ыытылынна. Гимназиябыт үөрэнээччилэрэ олус интэриэһинэй уруоктарга көхтөөх кыттыыны ыллылар.

Күн иккис аҥаарыгар "Кыталык" култуура дьиэтигэр долгуйа муһуннулар. Бу кэрэ бэлиэ түгэн үтүө-мааны ыалдьыттара Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Түмэн бэрэссэдээтэлэ Еремеев Алексей Ильич, Ил Түмэн бэрэссэдээтэлин солбуйааччы Григорьева Антонина Афанасьевна, Ил Түмэн сис кэмитиэтин салайааччыта Прокопьев Владимир Михайлович, Арассыыйа, Саха Өрөспүүбүлүкэтин бочуоттаах тутааччыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин государственнай бириэмийэтин икки төгүллээх лауреата Буслаев Юрий Николаевич, Ньурба ороруонун баһылыгын солбуйааччыта Бурнашов Николай Иванович алгыс тылларын күрэх кыттыылаахтарыгар анаатылар.

Икки күннээх "Учуутал уонна аҕа сүбэһитим" өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэх түмүгэ:

- "Бочуоттаах наставник" үрдүк ааты Дмитрий Павлов аатынан Өҥөлдьө орто оскуолатын химия уонна биология учуутала Саввинова Анна Ивановна ылла.

- "Саха сирин бочуоттаах Методиһа" үрдүк ааты Бүлүү улууһун Николай Кондаков аатынан Дьөппөн орто оскуолатын алын сүһүөх учууталыгар Константинова Ирина Алексеевнаҕа, Сунтаар гимназиятын нуучча тылын уонна литературатын учуутала Попова Августина Николаевнаҕа, Хаҥалас улууһун Панкратий Шадрин аатынан Өктөм орто оскуолатын алын сүһүөх учуутала Трофимова Светлана Николаевнаҕа биэрдилэр.

- "Бастыҥ педагогическай ринг" номинация кыайыылаахтара - Өлөөн оскуолатын алын сүһүөх учууталлара Иванова Сардана Мироновна, Шадрина Ульяна Павловна.

- Ыстапаан Баһылайап аатынан Ньурба араас хайысхалаах гимназия анал бириинин Дьокуускай куорат 2 №-дээх Национальнай политехническай оскуола нуучча тылын уонна литературатын учууталларыгар Егорова Оксана Петровнаҕа, Колесова Айыына Сергеевнаҕа туттардылар.

- "Көмүс пуонда" номинация кыайыылаахтара - Нам улууһун Ефим Шапошников аатынан Хамаҕатта орто оскуолатын алын сүһүөх учууталлара Скрябина Александра Аркадьевна, Амбросьева Елена Дмитриевна.

- "Бастыҥ бырайыак" номинацияны Дьокуускай куорат Федор Попов аатынан 20 №-дээх оскуола биология учуутала Хамарова Туйаара Михайловна ылла.

- "Бастыҥ уруок" номинация кыайыылаахтарынан Хаҥалас улууһун Панкратий Шадрин аатынан Өктөм орто оскуолатын алын сүһүөх учууталлара Попова Туяра Николаевна, Трофимова Светлана Николаевна буоллулар.

- "Көрөөччү биһирэбилэ" анал номинацияны Анаабыр улууһун Сааскылаах орто оскуолатын нуучча тылын уонна литературатын учуутала Казакова Анна Николаевнаҕа уонна омук тылын учуутала Антипина Майя Дмитриевнаҕа туттардылар.

- 3 истиэпэннээх диплом - Дмитрий Павлов аатынан Өҥөлдьө орто оскуолатын химия уонна биология учуутала Саввинова Анна Ивановна уонна физика учуутала Григорьев Антон Васильевич.

- 2 истиэпэннээх диплом - Үөһээ Бүлүүтээҕи лицей-интернат физика учуутала Филиппова Сайыына Михайловна уонна саха тылын уонна литературатын учуутала Анисимова Маргарита Николаевна.

- 1 истиэпэннээх диплом - Сунтаар гимназиятын нуучча тылын уонна литературатын учууталлара Захаров Максим Алексеевич, Попова Августина Николаевна.

Бастыҥтан бастыҥ Гран-при үрдүк ааты Дьокуускай куорат национальнай гимназия омук тылын учуутала Назарова Василина Васильевна уонна нуучча тылын, литературатын учуутала Илларионова Венера Илларионовна ыллылар.

Бары кыттааччылар олус астынан, махтал тылларын этэн, үгүс сатабылы ингэринэн бардылар.

Сырдыкка, кэрэҕэ көҕүтэр,
Үтүөнү-кэрэни уксэтэр
Үтүөкэн киһибит учуутал
Үйэ саас Эйиэхэ дьиҥ махтал!!!

ЧОЧАНОВА С.Н,
МОЯКУНОВА А.А.,
С.Васильев аатынан араас хайысхалаах гимназия учууталлара.

Агрооскуолалар дьоҕус биисинэһинэн дьарыктаналлар

"Мин уонна аҕа сүбэһитим" профессиональнай маастарыстыбаҕа күрэх иккис күнүгэр Н.И.Харитонов-Н.Чуор аатынан култуура дыбарыаһыгар "Урбаан, атыы уонна Ньурба улууһун олохтоох оҥорон таһаарыытын департамена" тэрийиитинэн Ньурбаҕа баар агрооскуолалар: сылы эргиччи үлэлиир Н.Н.Чусовской аатынан Антоновка, С.С. Сүүлүскэй аатынан Сүлэ, Маар, Чаппанда, Чуукаар, Ньурбачаан оскуолалара быыстапкадьаарбаҥкаҕа перепелкалары, хоруолуктары, күһүҥҥү хаһааммыт оҕуруот аһа, сир аһыттан барыаннаа, мүөт, перепелка сымыытын, бурдук ас араах ын, илиинэн оҥоһуктары туруоран сэргэх быыстапканы тэрийдилэр. Олохтоохтор, кэлбит ыалдьыттар биһирэбиллэрин ыллылар.

1991 сылтан *Сүлэ оскуолата агрооскуола* быһыытынан тэриллэн үлэлиир. Кэнники агрооскуолаларын кэҥэтэн дьиэ кыылларын хоруолуктары, перепёлкалары иитэллэрин таһынан, сүөһү, сылгы туталлар.

География учуутала, агроном идэлээх Андреева Римма Николаевна ааспыт сылга 200-чэ перепёлкаларын кыстаппыттар, быйыл элбэтэр, эдэримситэр санааттан эбии 50-ча перепёлка ылан элбээтиннэриэхтээхтэрин туһунан кэпсээтэ. Перепёлкаларын сымыытын кырдьаҕастар дьиэлэригэр батараллар эбит.

- Оскуолабыт үөрэнээччилэрэ сайын аайы эмтээх, куруҥ оттору хомуйан, кучу чэй оҥорон атыылыыбыт. Быйыл Чаппандаҕа Биисинэс-инкубатор күннэригэр кыттыыны ылбыппыт. Оҕолор сылгы сиэлинэн араас оҥоһуктары оҥороллор. Оройуоҥҥа ыытыллар НПК-ларга, быыстапкаларга кытталлар.

Күһүөрү төрдүгэр астаах отоннору хомуйан бүгүҥҥү быыстапкаҕа киллэрэн атыылаан оскуолабытыгар дохуот киллэрдибит.

Ааспыт сылга хортуоппуй үүнүүтэ үчүгэй буолан, 40 киилэлээҕи 1200 солкуобайга батарбыппыт, сотору кэминэн ууруу хортуоппуйбутун атыылыыр соруктаахпыт.

Быйылгыттан Герасимов Илья Вячеславович дириэктэринэн, дириэктэр солбуйааччытынан Иванов Артём Прокопьевич, биология учууталынан Виктория Валерьевна ананан Сүлэ оскуолатыгар үлэлии кэллилэр, - диэн билиһиннэрдэ.

Уопсай үөрэхтээһин педагога Полина Алексеевна Малыкайцева *Маалыкайдааҕы биисинэс-инкубаторы* салайан үлэлэтэр. Ааспыт сылга биисинэс былааннарын көмүскээн мыыла оҥорор форма атыылаһан араас быһыылаах мыылалары, маны таһынан арчы набуорун оҥорон атыылыыллар. Былырыын биисинэстэрин көмүскээн "холоднай ковка" ыланнар матырыйаал мунньулуннаҕына айылҕаҕа илдьэ сылдьар огдоон оҥорор быланнаахтар. Быыһапка түһэрэр массыынаҕа араас үлэлэри толороллор.

С.П.Алексеев аатынан Чаппанда орто оскуолата полиграфиянан дьарыктанар. Ааспыт үөрэх дьылыгар улуус баһылыгын граныгар кыттаннар туттар тэриллэри ыланнар, кэнэҕэһин кинигэ бэчээттииргэ ылсыахтарын баҕараллар.

Ньурбачаан орто оскуолатын 9 кылааһын үөрэнээччитэ Саймон Софронов 10 сааһыттан ас астыырын сөбүлүүр, кэлин учууталлара сүбэ-ама биэрэннэр, араас интернет ситимиттэн көрөн бэйэтэ астыырга холонор. Ордук туорт ас киниэхэ табылларын туһунан этэр. Бу үөрэх дьылыгар Ньурбачааҥҥа ыыттыллыбыт "Wordskills" күрэҕэр кыттан бастакы, Убайааҥҥа ыытыллыбыт "Кухня народов Севера и Арктики" күрэххэ кыттан иккис миэстэлэри ыллаттаабыт. Саймон повар-кондитер идэтигэр үөрэниэн баҕарар, Арассыыйаҕа биллэр Ренат Агзамов биэриилэрин сөбүлээн көрөрүн туһунан этэр.

Оттон 7-с кылаас үөрэнээччитэ Алексеева Надя кылааһын оҕолорунаан дьарыктанан туойунан көмүлүөк оһох оҥорон, харысхал набордаан көрдөрүүгэ, атыыга аҕалбыттар.

Н.Н.Чусовской аатынан Антоновка орто оскуолатын дириэктэри производствоҕа солбуйааччы Николаев Николай Александрович 2009 сылтан оскуолаҕа ыҥырыа иитиитинэн дьарыктаналлар:

- Ыҥырыаларбытын Алтай питомнигыттан ылабыт. Халлаан сылыйдаҕына саҥа ыҥырыалары ылан, киэҥ нэлэмэн Букчай сыһыыларыгар ыыталыыбыт, питомниктарбытын онно туруорабыт. Сылын аайы күһүн ыҥырыа мүөтүн атыыга таһаарабыт, ааспыт сылга 50-ча киилэ Кочай мүөтүн атыылаабыппыт. Ыҥырыа буоскатыттан чүмэчилэри оҥоробут.

2022-2023 үөрэх дьылыгар улуус баһылыгын граныгар кыттан үүнээйини хатарар аппарат ылан, үүнээйилэрбитин хатаран туһанабыт.

Сылы төгүрүччү үлэлиир тэпилииссэбитигэр алтынньы, сэтинньи ыйдарга диэри оҕурсу, күөх луук, салаат үүннэрэн "Дары Нюрбы" киллэрэн атыылаттаабыппыт. Билигин арассаадаларбыт үүнэ туралларыгар, быйыл клубника үүннэрэр баҕа санаалаахпыт.

Маар орто оскуолатын биисинэс-инкубатор резиденнэрэ Лида уонна Лина Хаптасовалар 2021 сылга ахсынньыга бырайыак көмүскээннэр икки улахан оһоҕу, миксер ыланнар "Моя кулинария" диэн ааттаан 9 оҕолоох оскуола биисинэс-инкубаторын аһан үлэлэтэн саҕалаабыттар.

Кондитерскайга учууталларын, төрөппүттэрин сүбэлэринэн туортан саҕалаан бурдук ас араах ын астыыллар. Манна сылдьаачылар харчы хайдах эргийэрин, дьону кытта алтыһан финансовай өттүнэн бэлэмнээх буоларга үөрэнэллэр. Нэһилиэккэ, оройуоҥҥа буолар тэрээһиннэргэ кыттан бородууксуйаларын атыылаан харчы киллэринэллэр.

Быйылгы үөрэх дьылыгар "Айылҕа бэлэҕэ" саҥа сүүрээни киллэрэн, араас үүнээйилэри хомуйан хайдах харайарга, астыырга үөрэнэллэр. Инники былааннарыгар Ньурбаҕа "Нюрба-Молл" атыы киинигэр бородууксуйаларын батарар санаалаахтар.

Тэрээһин кэмигэр оҕолор ас араас көрүҥүн аҕалан атыылаатылар. Астарын амсайбыттар астыналларын биллэрдилэр.

Чуукаар орто оскуолатын биисинэс-инкубаторын салайааччыта Федора Акимовна Семёнова 5-с кылаастартан саҕалаан биисинэс оскуолатыгар оҕолор дьарыктаналларын туһунан этэр. Бу сыыыга бурдук астан кекс, баайыы таҥастары, киэп араах ын атыыга аҕалбыттар. Баайыыга Назарова Майя Анатольевна, таҥас киэбин, харысхаллары оҥоруурга Семенова Виктория Викторовна, бурдук ас астаах ыныгар Саввинова Людмила Алексеевна оҕолору дьарыктыыллар.

Д.И.Николаев аатынан Киирэп оскуолатыгар биисинэс-оскуоланы Антонина Прокопьевна Николаева салайан үлэлэтэр. Эпоксиднай сымаланан, кумааҕынан өрүллүбүт, оҕуруонан оҥоһуктары киллэрэн дьон сэҥээриитин ыллылар.

Маны таһынан куорат уһуйааннара араас дьэрэкээн оҥоһуктарынан, логическай, толкуйдуур оонньууларынан кытыннылар.

Быйыл улууска биллэриллибит Олохтоох оҥорон таһаарыыны сайыннарар сылга оскуолалар бэркэ тэринэн үлэлииллэр эбит. Манан буоллаҕына ыччаттар бэйэлэрин суолларын булунан эрэллэрэ хайҕабыллаах дьыала.

Антонина СЕМЁНОВА.

Улуустааҕы Дьарыктаах буолуу киинигэр быйыл туох үлэ ыытыллыахтааҕын туһунан төгүрүк остуол тула кэпсэтии ыытылынна.

"Закон о занятости населения" 2023 сылга юридическэй сирэйдэргэ судаарыстыбаннай өйөбүл, уларыйыылар тустарынан сокуоҥҥа олоҕуран үлэнэн хааччыйааччы ХЭО (хааччахтаммыт эппиэтинэстээх тэрилтэлэр), икки ый, ИП-лар икки нэдиэлэ иннинэ улуустааҕы Дьарыктаах буолуу киинигэр иһитиннэрии ыытыахтаахтар. Үлэ режиминэн толору үлэлээбэт буоллахтарына эмиэ биһиэхэ биллэриэхтээххит диэн Төгүрүк остуол тула кэпсэтиигэ Дьарыктаах буолуу киин салайааччыта Сахая Максимовна Столярова иһитиннэрииттэн саҕалаата.

- Маны таһынан салайааччы үлэ миэстэтин таһаарар буоллаҕына, сокуон ирдэбилинэн бастаан Дьарыктаах буолуу киинигэр биллэриэхтээх. Сорохтор ватсап ситим нөҥүө үлэҕэ ылыы биллэрии ыыталлара сөптөөх буолан баран, сокуон ирдэбилинэн Дьарыктаах буолуу киинигэр биллэриллиэхтээх. Вакансиянан үлэҕэ ылааччы хамнаһын, хайдах усулуобуйаҕа, хас чаас үлэлиэхтээҕин туһунан даннай ыытыллар.

Арассыыйа ФС олоҕуран ЕЦП (Единая цифровая платформа) киирэн регистрация ааһыахтаах. Хомойуох иһин, ЕЦП аҕыйах тэрилтэ регистрацияламмыта. Манна 25 үлэһиттээх тэрилтэ регистрацияны ааһыахтаах.

РФ "Государственная поддержка в 2023 году юридических лиц, включая некоммерческие организации, и индивидуальные предприниматли в целях стимулирования занятости отдельных категорий граждан (постановление Правительства РФ от 13 марта 2021 г. №362)" уураах аҕар олоҕуран үлэһити үлэҕэ ылар буоллахха, үлэһиккэ компенсация түһэр. Бу маннык категорияҕа киирэллэр учуокка турар үлэтэ суох дьоннор, үлэлэриттэн уурайааары сылдьааччылар, маны сэргэ, Украина гражданнарын, атын сиртэн көһөн кэлээччи дьону, 30 саахын туола илик эдэр ыччаты үлэҕэ ылыы. Үлэҕэ киирээччилэр инники ИП, баахынай хаһаайыстыбанан дьарыктамматах буолуохтаахтар. Үлэҕэ киирдэҕинэ бастакы үс ыйдара төлөнөр. Үлэҕэ ылааччы тэрилтэтэ РФ социальнай страхование Фондатыгар иэһэ суох буолуохтаах.

Биэнсийэҕэ барыан иининээҕи, биитэр биэнсийэ саастаахтар, оҕолорун көрөн олорор ийэлэр, үлэ көрдүүр гражданнар "Работа в России" порталга киирэн регистрацияланан үөрэниэхтэрин сөп. Бу үөрэх тэрилтэлэригэр үөрэммиттэр үлэ миэстэтинэн хаччыллыахтаахтар.

Дьарыктаах буолуу киинигэр элбэх киһи үлэ көрдөөн учуокка турарынан сибээстээн, тэрилтэлэри кытары ыкса сибээстээхтик үлэлэһиэхтээхпит, - диэн Сахая Максимовна сиһилии кэпсээтэ .

СӨ оройуоннар икки ардыларынааҕы налоговай управление солууспатын ыст. налоговай инспектора, нолуогу төлөөччүлэри кытары үлэҕэ исписэлииһэ Федора Олеговна Алексеевна 2023 сыл тохсунньу 1 күнүттэн Единэй налоговай счет киирбитин туһунан кылгастык иһитиннэрдэ.

Салгыы СӨ Ньурба оройуонунааҕы прокурор көмөлөһөөччүтэ, 2-с кылаастаах юрист Алексей Николаевич Ефремов ааспыт сыллааҕы көрдөрүүнү уонна тэрилтэҕэ үлэҕэ ылаччылар дьарыктаах буолуу сокуонугар олоҕуран эппиэтинэстэрин туһунан сиһилии билиһиннэрдэ, федеральнай сокуон ирдэбилин быһаарда.

Ньурба улууһунааҕы социальнай харалта управлениетын исписэлииһэ Надежда Васильевна Николаева СӨ Үлэ уонна социальнай сайдыы министиэристибэтин уураах ааҕынан уларыйыылар, ол эбэтэр кыаммат арааҥаах дьиэ кэргэннэргэ уонна соҕотох олорор гражданнарга социальнай хантараак нөҥүө үлэни ыытыы, кыра дохуоттаах дьиэ кэргэҥҥэ астаҥас ылааһыныгар биир бириэмэлээх көмөнү оҥоруу туһунан кэпсээтэ.

2023 сыл тохсунньутуттан саҥа уларыйыылар, соц.пакеттар тустарынан билиһиннэрдэ.

Дьарыктаах буолуу киин сүрүннүүр исписэлииһэ Оксана Михайловна Яковлева үлэ вакансиятыгар доруобуйаларынан хааччахтаах дьону, хаайыыттан босхоломмуттары үлэҕэ ылыы квоталарын тустарынан билиһиннэрдэ.

Төгүрүк остуол кыттыылаахтара тустаах исписэлиистэргэ үлэҕэ сыһыаннаах боппуруостары биэрэннэр, миэстэтигэр эппиэттэри ыллылар.

- Төгүрүк остуолга оройуон элбэх тэрилтэлэрэ, сорохтор куйаар ситимин нөҥүө холбонон кыттыыны ыллылар. Барыта холбоон 27 тэрилтэ кытынна, - диэн улуустааҕы Дьарыктаах буолуу киин салайааччыта Сахая Столярова түмүк оҥордо.

Антонина СЕМЁНОВА.

– Дарыктаах буолуу –

Тэрилтэлэри кытары ыкса сибээстээхтик үлэлэһиэхтээхпит

– Автономия 100 сылыгар –

Ньурба улууһуттан төрүттээх наркомнар, миниистирдэр тустарынан кинигэ сүрэхтэннэ

Олунньу 15 к. Ньурба тыйаатырыгар "Наркомы, министры Совета Якутской АССР - Республики саха (Якутия). Уроженцы Нюрбинского улуса" диэн биир дойдулаахпыт, РФ, СӨ бочуоттаах тутааччыта, РФ үрдүк үөрэҕин бочуоттаах үлэһитэ Юрий Буслаев 3 чаастаах кинигэтэ сүрэхтэннэ. Кинигэ Саха АССР тэриллибитэ 100 уонна өрөспүүбүлүкэ Бырабыыталыстыбата тэриллибитэ эмиэ 100 сылыгар анаммыт.

Ньурба улууһа саамай элбэх наркомнаах, миниистирдээх эбит - 24 киһи. Кинигэҕэ өрөспүүбүлүкэ Автономиятын тэрийсибит Степан Васильевтан, бырааттыы Семен-1 уонна Семен-2 Донскойдартан, Михаил Мегежекскэйтэн саҕалаан, наркомнар, миниистирдэр олохторо-үлэлэрэ сырдатыллыбыт. Итини таһынан Герой-ийэлэр, олорбуттара 50 сылларын бэлиэтээбит улуус киэн туттар мааны ыалларын хаартыскалара киирбиттэр.

Ил Түмэн Бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Антонина Григорьева, улуус баһылыгын социальнай боппуруостарга солбуйааччыта Наталия Петрова, улуус Сүбэтин бэрэссэдээтэлин солбуйааччыта Алексей Тихонов, Ньурба к. баһылыга Геннадий Игнатьев уонна нэһилиэктэр баһылыктара, тэрилтэлэр салайааччылара уо.д.а. истиҥник эҕэрдэлээтилэр. Антонина Григорьева Саха сирин 100 бастыҥ дьонун иһигэр киэн туттар биир дойдулаахпыт Ксенофонт Уткин аата алмааска иҥэриллибитин туоһулуур суругу уонна алмаас куоппуйатын түмэл дириэктэрэ Анна Тумановаҕа үөрүүлээх быһыыга-майгыга тутарда.

Тыл эппит дьон бары бу кинигэ улуус культуурунай-уопсастыбаннай олоҕор суолтата улаханын, салайааччылар инники үлэлэригэр көдьүүстээх буолуоҕун бэлиэтээн, Юрий Николаевичка истиҥник махтаннылар. Кини бу кинигэтэ улуус бибилэтиэкэлэригэр, оскуолаларыгар тиэрдиллибит. Юрий Буслаевка "Ньурба улууһун социальнай-экэнэмиичэскэй сайдыытыгар кылаатын иһин" бэлиэ туттарылынна.

Юрий Буслаев миниистирдээн да олорон кэккэ оскуолалар тутуулларыгар көмөлөспүт өҥөлөөҕө ахтылынна. Төрөөбүт Ньурбатын туһунан 3 кинигэни суруйан таһаартарбыт, инникилэрэ - "Нюрба строительная" уонна Ньурба 1 №-дээх орто оскуолатын үбүлүөйүгэр аналлаах. Юрий Буслаев кинигэтин туһунан билиһиннэрбитигэр бэрт элбэх кэрэхсэбиллээх түгэннэр биирдэн-биир арыллан истилэр. 1930-1931 сс. сир оҥоһуутун наркомунан үлэлээбит Георгий Павлов бастакы кэргэнэ оччолорго "Сэбиэскэй Сойуус ыстаарыстата" дэммит Михаил Калинин кыыһа эбит. 24 нарком, миниистир иһиттэн 6-та - тыа хаһаайыстыбатын миниистирэ, уонна 2-лии - юстиция, спорт, тутуу, экэниэмикэ, үөрэх миниистирдэрэ бааллар.

Автономияны төрүттэспит биир дойдулаахтарбыт өссө үрдүк дуоһунастарга үлэлээбиттэрин үчүгэйдик билэр буоллахпытына, кэлин хас даҕаны киһи Совмин Бэрэссэдээтэлинэн, Совмин Бэрэссэдээтэлин солбуйааччытынан, СӨ Бырабыыталыстыбатын 1-кы солбуйааччытынан үлэлээбиттэрин үгүс киһи билбэт буолуохтаах. Юрий Буслаев өрөспүүбүлүкэни салайсан ситиһиилээхтик үлэлээбит, билигин суох дьоммутун үтүө аттарын өрө тутуох, үйэтитиэх тустаахпытын тоһоҕолоото.

Кинигэ сүрэхтээһинин культуура үлэһиттэрэ сонуннук уонна олус үчүгэйдик толкуйдаан, баай ис хоһоонноохтук тэрийбиттэрин, тыйаатыр артыыстарын көмөлөрүн бэлиэтиир тоҕоостоох. Тэрээһини К.Д.Уткин аатынан норуоттар доҕордоһууларын түмэлин дириэктэрэ Анна Туманова хомоҕойдук салайан ыытта. Саалаҕа дьон толору мустубута, параднай байыаннай таҥастаах уолаттар, сыанаҕа Саха сирин Автономиятын төрүттэспит чулуу дьоммутун тыйаатыр талааннаах артыыстара толоруулара, дойду урукку историятын көрдөрөр түгэннэр, кинигэҕэ киирбит дьон элбэх чугас аймахтарын истиҥ үөрүүлэрэ, бэртээхэй эҕэрдэ нүөмэрдэр, оһуокай добун түһүлгэтэ - бу барыта олус сырдык уонна астык.

Геннадий АНТОНОВ.

– Редакция почтата –

Кырдьаҕастар дьиэлэригэр ыалдьыттаатым

В.А.Петрова аатынан Ньурбатааҕы кырдьаҕастар уонна инбэлииттэр интэринээт дьиэлэригэр ыҥырыылаах ыалдьыт быһыытынан ыалдьыттаатым. Интэринээт кэлэктиибэ ити күн Төрөөбүт төрүт, ийэ тыл уонна Сурук-бичик күнүн нэдиэлэтин аһыллыытын бэрт үрдүк таһымҥа наһаа интэриэһинэйдик ыыттылар. Наһаа истиҥ көрөөччүлэрдээх, кэрэхсэбиллээх сэргэх күнү атаардым.

Аҕам саастаах дьоннорум сэргиилларэ, көрөллөрө-истэллэрэ отой атын, киһини сөхтөрөр. Светлана Герасимовна салайааччылаах бэйэлэрэ оҥорбут музыкальнай инструменнарынан ыллатан-үҥкүүлэтэн, хаһан да сыанаҕа тахсыбатах дьону сэргэхситэн-оонньотон киһини сөхтөрдүлэр.

Ол курдук, манна олорор Федоров Василий Васильевич алгыһынан, тойугунан, оһуохайынан миигин сөхтөрдө. Тылаөһө баайа урут хаһан да истибэтэх тылларбынан этэн-тыынан сөхтөрдө. Холобур, мин оһуохай дьүүллүүр сүбэтигэр элбэхтик сылдьыбыт киһи, саҥа сонун тыллары истэммин сөхтүммахтайдым. Онон бу билигин үлэлии сылдьар интэринээт кэлэктиибигэр сүдү махталбын тиэрдэбин, чуолаан салайааччы Изамира Федосьевна Семеноваҕа, Никифорова Светлана Герасимовнаҕа уонна Седалищев Григорий Ивановичка.

Анна Егоровна МАТВЕЕВА,
норуот ырыаһыта,
Олоҥхо ыһыаҕын жюритын чилиэнэ.

Бүгүҥҥү нүөмэргэ бастакы холонуубутугар эһиги дьүүлгүтүгэр куораппыт киинигэр турар "Сити-центр", "Махтал", "Татыйыына", "Пятерка", "Кооператор" маҕаһыыннар сыаналарын тэҥнээн көрүөхпүт.

	Сити центр	Махтал	Татыйыына	Пятерка	Кооператор
Сахар 1 кг	107 солк	109 солк	115 солк	105 солк	-
Макарон	45 солк	55 солк	50 солк	38 солк	85 солк
Мас арыыта	210 солк	193 солк	205 солк	158 солк	205 солк
Бурдук кг	59 солк	59 солк	52 солк	63 солк	68 солк
Чэй	42 солк	38 солк	-	65 солк	-

Туох? Ханна? Хас?

Эһиги болҕомтоҕутугар дьон наадыйар, саамай удамыр сыаналаах бородуукталары таһаарабыт. Биллэн турар, ас-үөл маҕаһыыннарыгар сыана араастаһыыта баара көстөр. Биир маҕаһыыҥҥа атыылаллар бородуукта атыҥҥа суох буолуон сөп эбэтэр оҥорон таһаараччылара араас. Ол иһин бу үөһээ ыйыллыбыт маҕаһыыннарбыт саамай удамыр сыаналаах астарын таллыбыт. Кэлэр нүөмэрдэргэ атын маҕаһыыннарга эмиэ таарыйан сыаналарын билсиэхпит, хаһыакка тахсыаҕа.

Манна даҕатан эттэххэ, сыана кэнники аһара үрдээтэ, салгыы даҕаны тохтуур сибикитэ суох курдук. Хамнас, биэнсийэ кыралаан эбиллэр, ону кытары сыана тэбис-тэҥҥэ үрдүү турар. Хомойуох иһин, судаарыстыба, оройуон дьаһалтата урбаанньыттар сыаналарын хонтуруоллуур бырааба суох. Өскөтүн дьон СӨ сыана государственнай кэмитиэтигэр эбэтэр Прокуратураҕа суругунан үҥсүү киллэрэр түгэнигэр дьон сүрүн наадыйар бородууктатыгар эрэ бэрэбиэркэ ыытыллыан сөп.

Дьон бастакы уочарат наадыйар бородууктатыгар билигин үүт, сымыыт, килиэп, бурдук, саахар, рис, гречка, мас арыыта, оҕо аһылыга, макарон аһылык, ынах арыыта, туус, эт, балык кэнсиэрбэтэ, чэй, пшено киирэн тураллар.

Мантан атын бородуукта сыанатын судаарыстыба хонтуруоллуур бырааба суох.

Лена ПЕТРОВА.

ЭН саастыылаах №4

Оскуола оҕолоругар аналлаах хаһыат уонна оскуолалар медиа-кииннэрин анал таһаарыыта

Алтан Сарын таһаарар тылын туһунан

– Г.В.Баишев – Алтан Сарын төрөөбүтэ 125 сыла

Туохтан да тутулуга суох Европа тылын сабыдыалыгар охтубуппут итиэннэ ситэ атаҕар тура илик, онуоха нулдьаҕай саха тыла улахан күүстээх нуучча тылыгар сайҕанан сүтэрин сэрэҕэ эмиэ биир кый санааны таһаарда. Ол санааны, ол үөрэҕи лингвист үөрэхтээх Алтан Сарын диэн киһи суруйууларыгар көрөбүт. Алтан Сарын бэйэтин "Кыым", "Автономная Якутия" да хаһыакка, "Чолбон" да сурунаалга суруйталаан биллэрэн турар. Ол үөрэҕин Саха сургун кэмитиэтэ диэнгэ эмиэ таһаарбыта.

Кини умнуллубут былыргы саха тылларын - былыргы саха тойуктарыттан, былыргы саха олоҥхоруттан, ойуун алгыстарыттан хостоон таһааран, кэпсэтэр кэпсэтииттэн хаалан, көннөрү тыл кырааската буола сылдьар тыллары тилиннэрэн, кэпсэтиигэ киллэрэн, тюркмонгол омуктар тылларыттан тыл ылыталаан, баар тылларга ханнык эмит тыл сүһүөхтэрин эбитэлээн тыл оҥортоон, саҥа ньымса тылы таһаарарга холоммут.

Алтан Сарын нуучча тылын сахатыппыт тылдьытыттан:

туркологическая - туурургуруу (түүр омук диэнтэн - М.А.):
школа - умсурҕан;
государство - күрүөх;
баня - суунурҕан;
прачечная - сууйурба;
парикмахер - кыргаайы.;
Якутск - (Якутия быһыылаах - М.А.) - Сахастаан;
словарь - тыллыртыган;
каникулы - босхолоҥ;
город - түөлбэ;
адрес - уораҕай.

Былыргы умнуллубут тыллары бу курдук киллэртиир: нууччалыы "вечный" диэн тылы "өлбөт үйэлээх" диир оннугар "мэҥэ" диэн киллэрэр, нуучча "баран" диэн тылыгар (бараан) - "хой" диэни, нуучча "славный" (аатта) диэнин - "албан" диир, "петух" или "курица" (бөтүүгү дуу, куруссаны дуу) - "табык", "колодец" (холуодьас) диэни - "кудук", "кабан" (хабаан кыыл) - "хахай", "горизонт" (халлаан ыпсыыта) - "саҕах", "крыша" (дьиэ сарайа) - "сапах" эҥин диэн.

Алтан Сарын оҥортоон таһаарбыт саҥа тыллара хоодул курдук. Холобур, "тосхол" - задача, "тыл туруга" - грамматика, "биис" - национальность, "барҕарар" - развивается, "урудуйар" - приспосабливается, "дьайыы" - чувство, "түҥнүүлүк" - выход, "оҥкул" - проект, "сорумдьулаах" - официальный эҥин диэн туох да баһаам саҥа тыллар бааллар.

Мантан көрдөхпүтүнэ, Алтан Сарын саха тылыгар баар тыллары мэлитэн, бэйэтэ саҥа тыл таһаартаары оҥостор. Холобур, "өлбүт үйэни" "мэҥэ" диир. "Ааты" "албан" диир, "бөтүүгү" "табык" диир, "уһун кэпсээни" "номох" диир, "сир симэҕин" "чэчик" диир, "икки атаҕы" "киһиннээт" диир, "хартыыныны" "көрүк" диир, "сайдар" диэни "барбарар" диир.

Матырыйаалы бэлэмнээтилэр:
А.Н. Чусовской аатынан Ньурбатааҕы техническэй лицей 9 "б" кылааһын үөрэнээччитэ ИВАНОВА Алена,
10 "а" кылааһын үөрэнээччитэ ТИХОНОВА Саяна,
8 "а" кылаас үөрэнээччилэрэ ЧОЧАНОВА Настя, САВВИНОВА Юля.

Сотовай телефон туһалаах, ол эрээри буортулаах

Сотовай телефон историятыттан быһа тардыы

Аан маҥнайгы мобильнай телефону 1957 сыллаахха сэбиэскэй инженер Куприянович Л.И. оҥорбут. Ыйааһына 3 киилэлээх эбит. Онтон бастакы сотовай телефону 1973 сыллаахха Моторола Мартин Купер айбыт.

Сотовай телефон туһата

1. Дьоммутун, доҕотторбутун кытта кэпсэтэбит;
2. Урут блокнокка сурунар буоллахтарына билигин барытын телефоҥҥа суруналлар;
3. Хаартыскага уонна видеоҕа устуу;
4. Будильник өҥөтүнэн туһанабыт;
5. Калькулятор;
6. Интернет.

Сотовай телефон буортута

1. Кэпсэтэр кэмнэр сотовай телефон итийдэҕинэ киһи мэйиитэ эмиэ итийсэр эбит. Телефону биһиги кулгаахпытыгар чугастыы тутабыт ол аата мэйиибитигэр эмиэ чугаһыыр. Ол курдук өр кэпсэтэр буоллахпытына мэйиибит сылайар, онтон төбө ыарыыта, сылайыы, мэйии эргийиитэ буолар эбит.
2. Сотовай телефон ордук оҕолорго буортулаах, тоҕо диэн оҕо мэйиитэ кыра. Оҕолор телефону өр туттахтарына үчүгэйдик утуйбат буолаллар, өйүн-мэйиитин үлэтэ мөлтүүр, кыыһырымтаҕай буолаллар.
3. Сотовай телефон хаҕыгар саамай элбэх микроб баар эбит.
4. Сотовай телефон киһи утуйар уутун ыһар.
5. Телефону күҥҥэ 2 чаастан элбэхтэ туттаххына хараҕыҥ мөлтүүр.

Сотовай телефон туһалаах эрээри өр туттар буоллаххына доруобуйаҕар буортулаах.

Билиҥҥи олох тэтимнээхтик сайдан иһэр кэмигэр хас биирдии киһи сотовай телефон өҥөтүнэн күн аайы туттар. Доруобуйабытын харыстыыр туһугар телефону сөптөөхтүк туттуохха наада.

Матырыйаалы бэлэмнээтэ Ньурбачан орто оскуолата.

Ситимнээхтик үлэлиир туһунан резолюция ылылынна

Учуутал престиһин өрө таһаарар сыаллаах 2023 сылы Россия Президенэ Владимир Владимирович Путин ыйааҕынан Педагог уонна уһуйааччы сылынан биллэрбитэ. Ол курдук, педагогическай үлэһиттэр, эдэрдэргэ куруук сүбэ-ама буолар дьон ааттарын-суолларын өрө тутар, таһымнарын үрдэтэр, иитээччигэ уопсастыба сыһыанын төрдүттэн уларытар инниттэн биллэрилиннэ.

Саха сиригэр Ил Дархана Айсен Сергеевич Николаев ыйааҕынан Үлэ сылынан биллэриллибитэ. Ньурба оройуонун Аҕа баһылыгын ыйааҕынан бэйэ оҥорон таһаарыы сыла биллэриллибитэ. Ол чэрчитинэн олунньу 17 күнүгэр Н.И. Прокопьев аатынан Хатыы орто оскуолатыгар Бэһис региональнай эр дьон Ил Сүбэтэ бэрт үрдүк таһымҥа ыытылынна.

Ил Сүбэ күрэххэ 21 үөрэх тэрилтэтиттэн 57 оскуола эр хоһуун учууталлара, биир идэлээхтэрин көрсө, элбэҕи билэ-көрө, уопут атастаһа, айымньылаах үлэлэригэр күүс-уох ылына, күөн көрсө кэллилэр. Сахалыы тыыны киллэрэн - хас биирдии кэлбит эр дьон бары сахалыы таҥас таҥнан кэлбиттэр.

М.В. Мегежекскай аатынан Маалыкай орто оскуолатын уонна Н.И. Прокопьев аатынан Хатыы орто оскуолатын ШБИ оҕолор бэйэлэрин оҥоһуктарын атыылаатылар. Хатыы орто оскуолатын үөрэнээччилэрин уонна М.В. Мегежекскайга аналлаах быыстапката тэрилиннэ.

Кэлбит эр бэртэр 4 араас хамаандаҕа араҕыстылар: маҕан, от күөх, кыһыл, халлаан күөх. Хамаандаҕа арахсан бастакы түһүмэхтэрэ "Педагогическай ринг" буолла.

Педагогическай ринг кэмигэр 4 араас түһүмэххэ күрэхтэстилэр.

Бастакы түһүмэх аата "Түргэн эппиэт" (блиц-опрос).

Иккис түһүмэх: "Кистэлэҥнээх холбука" (Черный ящик).

Үһүс түһүмэх: Ырытан анаарыы //SWOT-анализ.

Төрдүс түһүмэх: "Драфт-проект".

Бастакы түһүмэххэ 2 кыайыылаах тахсар. 4 хамаанда: "Дьулуур" (14 киһи) - "Кэллибит, көрдүбүт, кыайдыбыт"; "Үрүҥ уолан" (14 киһи) - "Норуот күүһэ - көмүөл

күүһэ"; "Саарыннар" (15 киһи) - "Ким бэлэмнээх - ол кыайар"; "Хоһууннар" (14 киһи) - "Охтоохтон охтума, саалаахтан самныма".

Полуфиналга 2 хамаанда таҕыста: "Саарыннар" уонна "Үрүҥ уоланнар". Финал түмүгүнэн "Саарыннар" кыайыылаах таҕыстылар, 21,5 балл ыланнар ("Үрүҥ уоланнар" - 19 б.).

Форум иккис түһүмэҕэ өбүгэ оонньуулара "Иҥиир ситиилиин иилистэ, быччыҥнардыын быыпаста..." диэн буолла. Сыала-соруга: өбүгэлэрбит илии-атах оонньууларын кытта билиһиннэрии, өбүгэ оонньуулара иитэр-үөрэтэр, сайыннарар суолталарын тириэрдии, оонньуулар айылҕаны кытта алтыһыыттан тахсыбыттарын өйдөтүү.

Күрэх барыта 12 түһүмэҕинэн ыытылынна: Оҕус уонна чөҥөчөк. Ойбону көһөрүү. Мохсоҕол охсуһуута. Ойбонтон уулааһын. Ким кыайан турарый. Мүһэ былдьаһыыта. Өһүөнү сүүһүнэн үстэ тоҥсуйуу. Абааһы хараҕын тэһии. Сыалыһардыһыы. Анньа уонна Бөрдө. Халбас хара атын миинии. Чөҥөчок быраҕыы.

Манна дьэ күүстээх, тыҥаһыннаах киирсиилэр буоллулар. 4 араас хамаанда кытынна: Хатыы-Малдьаҕар холбоһуктаах хамаандата, Маалыкай хамаандата, Ньурба куорат оскуолаларын хамаандата уонна сборнай хамаанда (манна дэриэбинэ оскуолатыттан биирдии бэрэстэбиитэл кытынна). Хамаанда барыта 5 киһилээх.

Күрэх буолан баран кыайыылаах баар буолар, мунутуур кыайыылааҕынан буолла Хатыы уонна Малдьаҕар холбоһуктаах хамаандата.

Ньурба оройуонун Николай Иванович Прокопьев аатынан Хатыы орто оскуолата бэһис Региональнай эр дьон форумун түмүгүнэн резолюция ылылынна:

- Юридическай регистрацияны ааһан, педагог эр дьон уопсастыбаннай түмсүүтүн тэрийэргэ;
- Уол оҕону иитиигэ тус хайысхалаах үөрэх бырагыраматын олохчо киллэрэргэ;
- Эт-хаан өттүнэн сайыннараргa уолаттарга анаан экстрим туризм хайысхатынан лааҕыр тэрийэргэ;
- Сахалыы куттаах, сахалыы толкуйдаах, сахалыы саҥалаах дьиҥ патриот оҕону иитэн таһаарарга, дьиэ кэргэн, оскуола тэҥҥэ ситимнээхтик үлэлиир бырайыагын иилээн-саҕалаан оҥорон оскуола уопсай үөрэҕириитин бырагыраматыгар киллэрэри ситиһэргэ;
- Тыа сиригэр эдэр исписэлиис кэлэн олохсуйан үлэлииригэр уһун болдьохтоох "Земский специалист" бырагыраманы чочуйан көҕүлүүргэ;
- Уол оҕо педагогическай идэни таларыгар элбэх тэрээһиннэри көҕүлээн ыытарга;
- Педагог эр дьон көмүскэллээх буоларыгар үлэлэһэргэ;
- Педагог эр дьон атын норуоту кытта тэҥҥэ инники күөҥҥэ тахсарыгар бэйэ төрүт үгэһин, тылын, билиитин киэҥ эйгэҕэ ситим нөҥүө таһаарарга.

Ити курдук, бэрт сэргэх тэрээһин буолан ааста биһиги оскуолабытыгар.

ИВАНОВА Дайаана,
Хатыытааҕы "Чуораанчык" эдкорра.

– Ийэ тыл, сурук-бичик декадата –

59 ырыаһыт уолаттар

Олунньу 18 күнүгэр Маарга "Алгыс" норуот айымнытын киинигэр Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэригэр аналлаах сылын аайы ыытыллар, үгэскэ кубулуйбут "Ыллаатуой, уол оҕо" оройуоннааҕы ырыа күрэҕэ буолан ааста. Күрэххэ 59 ырыаһыт уолаттар Маалыкайтан, Хорулаттан, Чаппандаттан, Дьиикимдэттэн, Дьаархантан, Сүлэттэн, Маартан кытыннылар.

Күрэҕи "Кыталык" култуура дыбарыаһын исписэлиитэ, мелодист, СӨ культуратын туйгуна Максим Иванович Федоров, "Алгыс" НАК дириэктэрэ Федорова С.П., "Алгыс" НАК методиһа Антонов Н.А. дьүүллээтилэр. Күрэх түмүгүнэн Гран-при аатын Күндээдэ нэһилиэгиттэн Самир Герасимов, Айкар Ананьев сүктүлэр, сал. Александра Саввинова.

Бастыҥ ансаамбыл Маар с. "Инники эрэллэр" вокальнай ансамбль, сал. Виктория Тобонова. Дьүүллүүр сүбэ анал бириинин Дьаархан нэһилиэгиттэн Максим Тимофеевка туттарда, сал. Анна Григорьева.

Көхтөөх кыттыыларын иһин сэмэй бэлэҕинэн Дьиикимдэ нэһилиэгиттэн "Эрэл" вокальнай ансамбль бэлиэтэннэ, сал. Саханя Федотова.

Улахан бөлөххө 3-с ст. лауреат - Дьаархан нэһилиэгиттэн "Аартык уолаттара" ансамбль, сал. Анна Григорьева, 2-с ст. лауреат - Хорулаттан "Ырыа куттаах оҕолор" ансамбль, сал. Алена Тобонова, 1-ы ст. лауреат - Чаппанда нэһилиэгин "Уоланнар" триота, сал. Саргылана Семенова. Орто бөлөххө 3-с ст лауреат - Күндээдэ нэһилиэгин "Хоһуун" ансамбла, сал. Александра Саввинова, 2-с ст лауреат - Маалыкайтан Афоня Ушканов, сал. Изольда Макарова, 1 ст. лауреат - Сүлэттэн Айдемир Андреев, сал. Ньургуйаана Андреева.

Күрэх лауреаттарыгар грамота, бэлэх туттарылынна. Кыттааччыларга, салайаччыларга туоһу сурук. "Бастыҥ салайааччы" аат Александра Саввиноваҕа туттарылынна. Күрэхпит саамай кырачаан кыттааччылара Вова Гаврильев - Маар. Артем Андреев - Маалыкай.

Сылын аайы кыттааччылар үксээн иһэллэрэ биһигини үөрдэр. Тэрийээччилэр аттарыттан барыларыгар махталбытын биллэрбит.

"Алгыс" норуот айымньытын киинэ.

"Аман өс" кыайыылаахтара билиннэ

Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр анаммыт нэдиэлэни түмүктүүр "Аман өс" куолулааһын күрэҕэ олунньу 18 күнүгэр Киин бибилэтиэкэтин улахан саалатыгар буолан ааста. Бу күрэҕи 2001 сылтан Ньурбаҕа сүрүннээччи Бигэ Өрүкүй Бааҕынай уола. Өйөөччүлэр-тэрийээччилэр: Ньурба культуратын салалтата, Ф.Г. Сафронов аатынан оройуоннааҕы кииннэммит бибилэтиэкэ ситимэ. Быйыл 22-с төгүлүн ыытыллар Төрөөбүт төрүт тыл норуокка сайдыы силиһэ буоларын бигэргэтэр сыаллаах "Аман Өс" күрэххэ кытыннылар:

1. Маартан Анна Прокопьевна Абишева, Валентина Давыдовна Федорова, Дьаархантан Татьяна Револьевна Васильева-Айхаана Кыым, Маалыкайтан Вера Григорьевна Соловьева, Саргылана Анатольевна Стручкова, Хорулаттан Матрена Алексеевна Степанова, Антоновкаттан Антонина Архиповна Яковлева. Устар ууну сомоҕолуур, төрөөбүт тылы дьаныардаахтык бүөбэйдэһэр сэттэ Далбар Хотун үс түһүмэххэ чаҕылхайдык кыттан үс чаас биллибэккэ ааста.

Күрэх дьүүллүүр сүбэтигэр үлэлээтилэр: 1999 сылтан "Ийэ тыл" көҥүл түмсүүгэ, 2019 сылтан үһүс Конгресска, 2020 сылтан төрдүс Конгресска үлэлиир, 2021 сылтан Саха омук Итэҕэлин холбуурга, сааҕылыыргa үлэлэһэр Бигэ Өрүкүй Бааҕынай уола, "Ньурба уоттара" айар түмсүүттэн Саха сирин үрдүнэн биллэр хоһоонньут, түөрт кинигэ аптара, билигин олоҥхо айан суруйуурга ылсан үлэлии сылдьар бибилэтиэкэбит улахан доҕоро Алла Руслановна Сельтюкова-Айаалла, 39-с сылын талан ылбыт идэтинэн үлэлиир, саха тылын, литературатын чиҥник билээччи бибилэтиэкэр Рея Петровна Васильева.

Үс түһүмэх тухары куолулааһын күрэххэ сахалыы чопчу, толору саҥарары сэргэ истээччилэргэ ис хоһооно кэрэхсэбиллээҕинэн болҕомтону тардыыны уонна бэриллибит кэми тутуһууну Далбар Хотуттар ситистилэр.

Төрүччү - өбүгэ ситимэ, күүһэ, көмүскэлэ. Бастакы түһүмэххэ удьуордарыттан саҕалаан бэйэлэрин билиһиннэриилэригэр олус билэр дии саныыр дьоммутун саҥаттан бэйэбитигэр арыйдыбыт.

Иккис түһүмэх: ыйытык-хоруй "Хаһан? Ханна? Хайдах?", тэрийэр бөлөх эрдэ бэлэмнээбит ыйытыктарыгар тута хоруйдааһыннара элбэҕи билэллэрин көрдөрдө.

Үһүс түһүмэх: көҥүл куолу - "Үлэнэн симэммит олох". Төрдүлэригэр-уустарыгар бастыҥ үлэһит, киэн туттар киһилэрин кэпсээһиннэригэр чаҕылхай да олохтоох биир дойдулаахтарбыт тустарынан үгүстэр бүгүн саҥа иһиттибит, астынныбыт, билиибитин хаҥаттыбыт.

Олус үчүгэй кэпсээһиннэрэ Ньурба культуураҕа салалтатын пуондатыгар уһулунна, архыыпка киирдэ.

"Аман Өс" күрэх бары кыттыылаахтарыгар махтал сурук уонна "Ньурба уоттара" айар түмсүү араас кэмнэрдээҕи чилиэннэрин кинигэлэрэ туттарылынна.

Барыларыттан уһулуччу кыттыыны ылан Маалыкайдааҕы "Аартык" түмсүү чилиэнэ, аҕыс кинигэ аптара, 81 сааҕыгар үктэммит Соловьева Вера Григорьевна бастакы үрдэл, "Кыраһа", "Ньурба уоттара" түмсүү көхтөөх кыттааччыта, хоһоонньут Яковлева Антонина Архиповна - иккис үрдэл, Маалыкайтан "Артык" түмсүү хоһоонньута, ырыа матыыбын айааччыта Стручкова Саргылана Анатольевна үһүс үрдэл кыайыылаахтара буоллулар. Кыайыылаахтарга А.В. Егоров салайар "Айар" кинигэ кыһата туруорбут (2000, 1500, 1000 солкуобайга "Айар" кинигэ кыһатыттан атыылаһарга туоһу суруктар) бириистэрэ ананна. Махтал бастыҥын аныыбыт Август Васильевичпытыгар!

Айаалла дьүүллүүр сүбэҕэ үлэлээбитин таһынан тус бэйэтин биһирэбилин "Күн сирин көмүскэлэ - үс ини-бии быраатылар" олоҥхо кинигэтин Анна Прокопьевнаҕа бэлэх уунна. Үлэбитигэр өрүү көмө буолар Айааллабытыгар махтал! Күрэҕи тэрийбит киин бибилэтиэкэ ааҕааччыны кытта үлэлиир салаата сэмэй бэлэхпитин, сүгүрүйүүбүт бэлиэтин Вера Григорьевнаҕа анаатыбыт.

"Ньурба уоттарын" күүстээх салаата буоларын В.П. Аммосова салайар Маалыкайдааҕы "Аартыктар" буолалларын бүгүн эмиэ эрэллээхтик бигэргэттилэр. Вера Петровна кыттааччыларын аттыгар сылдьан тэҥҥэ үөрдэ-көттө. Маардааҕы "Ыллык" түмсүү салайааччыта, биир идэлээхпит В.Е. Самсонова эмиэ икки киһитин кытыннарбыта олус кэрэхсэбиллээх.

Түмүгэр Бигэ Өрүкүй Бааҕынай уола хас биирдии кыттааччы кэпсээнигэр нууччалыыттан киирбит тыллары туттубуттарын этэн соһутта да, сөхтөрдө да. Элбэх да сахалыы төрүт тылбытын билбэт эбиппит. Умнуллубут тыллары туттубутунан Вера Григорьевна биһирэниэн биһирэннэ. Саха тыла үйэлэргэ иһиллэрин туһугар дьаныардаахтык үлэлиир Бигэ Өрүкүй Бааҕынай уолугар ситиһиилэри баҕарабыт.

Саха киһитэ, умнуллубут тыллар суолталарын өйдөөн, күннээҕи олоххор туттан тилиннэр, байыт, төрүт тылбыт сир кырсыттан сүппэтигэр үлэлээ, ай-тут, диэн "Аман Өс" кыттыылаахтара, тэрийээччилэрэ ыҥырабыт.

Маргарита НОЕВА.

– Резонанс –

Сокуону кэһии содулларын тула курус санаалар

Биһиги цифровизация кэмигэр олорор буоламмыт, билигин сонун-сурах араас ситимнэринэн киэҥник уонна түргэнник тарҕанар. Урут сонуннары үксүн араадьыйаттан, телевизортан, хаһыаттартан эрэ билэр буоллахпытына, информация билигин интернет ситиминэн кыл түгэнин иһигэр сир шарын хайа да точкатыгар тиийэ охсор сөҕүмэр түргэн ускуорастаах. Билиҥҥитэ бобуу-хааччах диэн эмиэ суох. Онон интернет киэҥ куйаарыгар, араас медиаситимнэринэн кырдьык да, сымыйа да сонун тэбис-тэҥҥэ босхо күүлэйдииллэр. Үчүгэйи аҕар-сэргиир, үллэстэр үчүгэй бөҕө буоллаҕа. Ол эрээри араас куһаҕан сурах эмиэ сири-сибиири тилийэ көтөн кэллэҕинэ дьон дуһатын-санаатын сүрдээҕин харааҕыннарар.

Ааспыт өрөбүллэргэ ватсапка биир аудиоиһитиннэриини ыыппыттарын истэн толкуйга түстүм. Онно сөҥ куоластаах эр киһи олохтоох саха дьонугар туһаайан, бу Бороҕоҥҥо биир киһи 30-ча кээчэрэни көҥүлэ суох бултаабытын иһин 10 мөл солк. ыстараптаабыттарын кыайан төлүүр кыаҕа суоҕуттан бүгүн бэйэтин дьаһанна диэн иһитиннэрэр. Салгыы абарбыт-кыһыйбыт куолаһынан халыҥ үптээх депутаттары хаарыйда, баай АЛРОСАны бүтүн Бүлүү Эбэни сүһүрдүбүттэрин иһин баара-суоҕа 50 тыһ. солк. ыстараптаабыттара диэн хомолтотун, кыһыытын этиннэ, айдаан таһаарыахха диэн ыҥырда. Маннык сураҕы истэр ыарахана биллэр. Ол эрээри хайа да түгэҥҥэ аҥаар кырыытыттан кулаан, этиһэн-охсуһан барбакка, тустаах ырычаактары баттаан, дьыаланы дьыала курдук сиэрдээхтик быһаарсар ордук буолуо.

Биһиги правовой судаарыстыбаҕа олоробут. Ону умнуо суохтаахпыт. Нормативнай-правовой аактары, сокуоҥҥа уларытыылары, эбиилэри дойду уонна өрөспүүбүлүкэ таһымнаах сокуону таһаарар тустаах уорганнара эрэ оҥороллор, киллэрэллэр. Латыынныы тылынан "Dura Lex, sed Lex" диэн кылгас эрээри, дириҥ өйдөбүллээх этии баар. Ону нууччалыы тылбаастаатахха, "Закон суров, но это Закон" диэн. Сокуон кытаанах, кини ким да туһатыгар, ньочоотугар оҥоһуллан үлэлээбэт.

История бигэргэтэринэн, бастакы сокуоннары отой былыр, 4 тыһыынча сыл анараа өттүгэр Вавилоҥҥа Хаммурали диэн ыраахтааҕы таһаарбыт. Онтон бастакы Гражданскай Кодексы 534 сыллаахха Византия императора Юстиниан олохтообут. Ити курдук дьон олоҕо, укулаата, сыһыаннара сокуонунан тосхолломмуттара, сокуоҥҥа бэриммиттэрэ киһи санаата да кыайан тиийбэт түҥ былыргыттан эбит.

Үөһэ эппит түбэлтэбэр төнүннэххэ, сокуоннайа суох балыгы бултаабытын иһин суут олохтообут ыстараабын кээмэйэ мээнэ салгынтан ылан анаммат. Барыта чопчу сыыппараларга олоҕуран оросчуоттанар. Ол кээмэйигэр ханнык эрэ кэм иһигэр бу бултаммыт балыктар ууһатыахтаах ыамаларын чааҕын сыаната эмиэ учуоттанара буолуо. Мин хоромньуну ааҕыы формулатын билбэт буоламмын, сабаҕалаан эрэ этэбин. Мантан сылыктаатахха, биир балык төһө сыаналааҕа ырылыччы көстөр. Ону сокуон бигэргэтэр. Онтон киһи сыанатын оччо-бачча буолар диэн ханнык да сокуон быһаарбат. Бу түгэни өйдүүр эмиэ суолталаах. Онон киһи олоҕун балык сыанатынан сыаналыыр сүөргү быһыы, сыыһа этии.

Киһи барахсан бу сиргэ биирдэ кэлэн олорон ааҕар олоҕо тугунан да кээмэйдэммэт баай, сыаннас. Ол сыаннаһы хас биирдиибит бэйэбит өйдүөх, харыстыах тустаахпыт. Сокуону кытаанахтык тутуһан, кэспэккэ сылдьарбыт ордук этэ. Эдэр ыччаттарбыт быстах санааҕа баһыйтарбаттарын, омсообот быһыыга бастыын барбаттарын, үллэр чэпчэки үп туһугар харахтара хараҥаран суобастарын атыылаабаттарын, иннилэрин быстыбаттарын туһугар бэйэбит тус холобурбутунан сандалы аннынан сүүрэн лэкээриһэр саастарыттан уһуйарбыт, иитэрбиттакайарбыт буоллар, мөкү быһыы-таһаа, араас быһылаан, иэнэ суох иэдээн тахсара биллэ аҕыйыа этэ.

Бу иннинэ, Саҥа дьыл саҕана быһыылааҕа, эмиэ ватсапка кэлбит биир видео дуһабын ыарытыннарбыта, сүрэхпин аймаабыта. Видеороликка эдэр саха дьахтара оҕотун уруогун үөрэттэрэрин уоран устубуттарын рассылкалаабыттар. Дьэ онно баар суостаах ыһыы-хаһыы, ыгыы-түрүү, кыра уол оҕо барахсан кутталыттан бобулла-бобулла ытыыра-ааттаҕара, дьахтар быдьар тылынан кыыстаах уолун үөҕэрэ, билигин таһырдьа сохон таһааран ыйыырынан оҕотугар саа-ныыта, сынньар-охсор тыаһа баһаам. Ийэтэ ити үлүгэрдээх ыган кэлэн хаһыыра турдаҕына, уҥуоҕа халыр босхо барыар диэри куттаммыт оҕо өйүгэр туох киириэй, барахсан бөтө-бөтө ытыыр эрэ. Ийэ буолуохсут суостаах дьахтар "дьэ, аҕаҥ кэллэҕинэ этэммин өссө кэһэттэриэм, дьаһайтарыам" диэн бу киэһэ өссө туох күүтэрин туһунан оҕотун сэрэтэр.

СИА сонуннарыгар бу дьахтары булан миэрэҕэ тардыбыттарын туһунан биллэрбиттэрэ эрээри, маннык быһыылаах-майгылаах ыалга оҕо олоҕор, физическай уонна психическай доруобуйатыгар инникитин куттал суоһаабат, маннык түбэлтэ хатыланыа суоҕа диэн итэҕэйбэппин. Итинник быһыылаах-майгылаах, оҕолоругар тыйыс сыһыаннаах төрөппүт, төһө да сэмэҕэ-суҥхаҕа тардыллыбытын иһин, көнөрө саарбах. Бу ыал кыыстаах уоллара иккиэн кыраларыттан дириҥ психическай травманы ылбыт оҕолор диэн курус санааҕа кэлэбин.

Дьахтар айылгыбыт айылҕатынан, ийэ буоларын быһыытынан оҕотун мэлдьи аһынар, харыстыыр, биэбэйдиир аналлаах. Ону баара бэйэтэ көмүскэнэр кыаҕа суох оҕотун үрдүгэр адьырҕа кыыллыы түһэрэ, өлөрөн кээһиэм диэн куттуура, илгиэлиирэ-сахсыйара, охсоро-сынньара көҥүл дьэгэлэр баалларыттан дьиксинэбин. Бу оҕолор, тыыннаах хаалларыттан, кэнники туох дьон буола улааталлар?

Хас да сыллааҕыта Дьокуускайга биир итинник быһыылаах-таһаалаах эдэр саха дьахтара детсадтан аҕалбыт түөртээх оҕотун хоһооҥҥун билбэккин диэн маһынан охсон-сынньан өлөрбүтүн телевизорга көрдөрбүттэрин санаан тоһоҕолоон "тыыннаах хаалларына" диэн эттим. Итинник дьахтар кыыһырбыт уоругар, бэйэтэ да билбэтинэн, оҕотун эчэтиэн эбэтэр өлөрүөн сөп.

Онон эдэр ыалларга ийэлии-эбэлии сүбэлиэм этэ: оҕоҕутун ханнык да түгэҥҥэ илиигитинэн таарыйыахтааҕар буоллар, хаһыытаабат, күргүйдээбэт, куттаабат, ыыстаабат буолуҥ. Оҕоҕутун харыстааҥ, билбэтин наличчы өйдөтөн, сатаабатын көрдөрөн, кыайбатын көмөлөһөн уһуйаргыт хайаан да туһалаах буолуоҕа. Бэйэҕит күнү супту быыс буолла да сотовайтан илиигитин-хараххытын араарбат эрээригит, оҕолоргутун гаджеттан арахсыбаккын, уруоккун үөрэппэккин диэн мөҕүмэҥ. Бэрээдэги бастаан бэйэҕититтэн ирдээҥ, саҕалааҥ. Оччоҕо оҕоҕут эһигиттэн үөрэнэн гаджеты сөбүнэн көрөн туттуоҕа. Кыра киһини сиэрдээх, дуоспуруннаах киһилии майгылаах-силигилээх киһи гына иитиҥ. Бэйэҕитинэн санаан: оҕо саас диэн наһаа кылгас, олус түргэнник элэҥнээн ааҕар кэм. Ол иһин оҕолоргутугар умнуллубат дьоллоох оҕо сааҕы бэлэхтээн, бэйэҕит сааҕыраргытын эмиэ умнуман: ыалдьар, кыаммат кэмҥитигэр биэрбит сыраҕыт сүүс оччонон төлөнүөҕэ. Дьиэ кэргэҥҥит олоҕун отуорун бэйэҕит оҥостон салайыҥ, тастан араас быраабы харыстыырбэрээдэктиир тэрилтэлэри, уорганнары ороохуннарыманг, кыттыһыннарыманг, үтүө аккытын харыстааҥ, саакка-суукка киириманг!.

Толкуйга түһэрэр үһүс түбэлтэни эмиэ ватсаптан булан истибитим. Онно биир билбэт киһим соторутааҕыта Үөһээ Бүлүү бэтэринээрдэрэ Ньурбаҕа кэлэннэр ытын баайбакка бэйдиэ сырытыннарбыт Убайаан олохтооҕун ыстараапталаан, боротокуол толорон, эбиитин Үөһээ Бүлүүгэ 21-кэ тиийэн дьыалатын быһаарсарыгар бэбиэскэ туттаран барбыттарын, инникитин Үөһээ Бүлүү бэтэринээрдэрэ Бүлүүнэн, Ньурбанан сылдьан рейдэлэри ыытар, мэнээк сылдьар ыттардаах дьону ыстараапталыыр буолар үһүлэр диэн ньурбалары сэрэтэрдии нуомаһын ыһатоҕо кэпсээтэ.

Оччону истэн баран мин Ньурбатааҕы ветуправление лабораториятын сэбиэдиссэйинэн өр сылларга үлэлии сылдьар эдьиий киһибиттэн Виктория Николаевна Захароваттан ыйыталастым. Виктория Николаевна биһиги улууска ветеринарнай инспектор күһүҥҥэ диэри уоппускаҕа сылдьар буолан, Үөһээ Бүлүү инспектора икки улууһу көрөристэр боломуочуйаланан, бу күннэргэ Ньурбаҕа прокурорскай санкциялаах сылдьан рейдэ ыытан барбытын бигэргэттэ.

Бу аудиоиһитиннэрии аптара итинник балаһыанньаны кытта сөпсөспөттүү: "Ыт боппуруоһа ыараабыт быһыылаах, мантан инньэ босхо сылдьар ыттардаах дьону кэһэтииһиктэр, барыбытын даҕаны, ыстараап бөҕөтүн саайыыһыктар, бастакы холобура бу буоллаҕа дии, Үөһээ Бүлүүлэр кэлэн Ньурбаны ыстараапталаабыттара", - диэн соһуйбуттуу түмүктүүр.

Бүтүн дойду үрдүнэн дьэллик сылдьар ыт боппуруоһа турбута ыраатта. Арассыыйаҕа эрэ буолбакка, өрөспүүбүлүкэбит араас улуустарыгар, куораттарыгар бэйдиэ сылдьар хаһаайыннаах ыыттар улахан дьону, оҕолору эчэппит, тырыта тыытан өлөрбүт түбэлтэлэрэ сыл аайы хатыланар. Ол иһин ыт боппуруоһа быһаарыллыахтаах, хонтуруолланыахтаах, ыттаах дьон ыттарын сөпкө иитиэхтээхтэр-харайыахтаахтар, эппиэтинэһи сүгүөхтээхтэр.

Түмүктээн эттэххэ, бу үс түбэлтэ бэйэ бэйэлэрин майгыннаспат эрээрилэр, биир уопсай төрүөттээхтэр. Ол - сокуону кэһии содула. Сокуону кэһии содула араас буолар - ким эрэ олоҕуттан матыа, кими эрэ төрөппүт быраабын матарыа, оҕотун былдьатар суолга тиэрдиэ, кими эрэ хармаанын кураанахтыа. "Dura Lex, sed Lex" эрэ диирбэр тиийэбин.

Наталья СЕМЕНОВА.

ОВО по Нюрбинскому району – филиал ФГКУ «УВО ВНГ России по Республике Саха (Якутия)»

ПРИГЛАШАЕТ НА СЛУЖБУ:

- Полицейский;
- Полицейский (водитель)

ТРЕБОВАНИЕ К КАНДИДАТУ:

- Возраст от 18 до 35 лет (мужчин и женщин);
- Гражданство Российской Федерации;
- Образование не ниже среднего (полного) общего;
- Отсутствие судимости;
- Годность по состоянию здоровья (по результатам прохождения военно-врачебной комиссии).

СОТРУДНИКАМ ПРЕДОСТАВЛЯЕТСЯ:

- Достойная заработная плата;
- Форменное обмундирование;
- Основной отпуск от 45 календарных дней;
- Оплата проезда к месту проведения отпуска;
- Полное медицинское обеспечение;
- Обязательное государственное страхование жизни и здоровья;
- Военное пенсионное обеспечение;

КОНТАКТНАЯ ИНФОРМАЦИЯ:

г. Нюрба, ул. Хр. Максимова, 18
ovobuhnrb@mail.ru
8 (41134)2-38-80, 8 (964)418-25-25,
8 (964)429-73-26.

– Уголок здоровья –

ПРОФИЛАКТИКА КАРИЕСА

Принято выделять 2 основных вида воздействия, направленных на укрепление твердых тканей зубов: эндогенная и экзогенная профилактика кариеса. Эндогенная профилактика кариеса включает в себя мероприятия, обеспечивающие положительное действие на весь организм.

Позитивные методы заключаются в следующем:

1. Сбалансированность в питании. Важно, чтобы на протяжении всей жизни в потребляемой пище было в оптимальном соотношении белков, углеводов, жиров, витаминов и микроэлементов. Правильность в питании играет огромную роль для профилактики кариеса, так как большинство полезных веществ человек получает именно из своего повседневного меню.

2. Тщательное пережевывание пищи. Особенно такая профилактика кариеса актуальна в период смены прикуса. Жевательная нагрузка обеспечивает нормальное развитие всей челюстно-лицевой системы.

3. Укрепление общего здоровья. Заключается в закаливании организма, периодическом приеме препаратов для укрепления иммунитета.

4. Снижение стрессовых факторов воздействия на организм (профессиональных вредностей и загрязнений окружающей среды, психологических и физических переутомлений).

5. Прием фторидов. Такие препараты назначает стоматолог. В раннем возрасте обязательна консультация с педиатром. Общие методы профилактики кариеса не только помогут сохранить красивую улыбку, но и укрепить весь организм.

Экзогенная профилактика кариеса предусматривает воздействие непосредственно в полости рта.

К ней относятся следующие процедуры:

1. Адекватная личная гигиена полости рта.
2. Осуществление профессиональной чистки зубов не реже 2 раз в год у стоматолога.
3. Снижение потребления углеводов, особенно сладостей в виде леденцов, жевательных конфет, ирисок. Они обеспечивают слишком длительный контакт с эмалью, разрушая ее.
4. Местное использование препаратов фтора и кальция.
5. Герметизация фиссур. Данная методика играет особую роль в предупреждении повреждения молочных зубов. Они чаще всего в жевательном участке имеют слишком глубокие естественные борозды. Профилактика фиссурного кариеса в детском возрасте поможет сохранить молочный прикус как можно дольше, обеспечивая тем самым нормальное формирование постоянных зубов.

ДАНИЛОВА Яна Максимовна, врач стоматолог.

– Кэриэстэбил –

Ытыктыыр, убаастыыр күндү киһибит сырдык кэриэһигэр

Өр сылларга бииргэ үлэлээбит ытыктыыр-убаастыыр салайааччыбыт, дириэктэрбит, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх учуутала, "Бочуот знага" уордьан кавалера, РСФСР үөрэҕириитин туйгуна, өр сылларга улуус үөрэҕириитэ сайдарыгар бэйэтин сүдү кылаатын киллэрбит, Нюрба улууһун Бочуоттаах олохтооҕо **ИННОКЕНТЬЕВ Николай Наумович** бу дьыл тохсунньу 16 күнүгэр ыарахан ыарыыттан күн сириттэн букатыннаахтык барбыта 40 хонуга туолла.

Николай Наумович 1984-85 үөрэх дьылыгар Убайаан орто оскуолатыгар дириэктэринэн ананан кэлбитэ. Ити кэмҥэ биһиги оскуолабыт орто оскуола статуһун ылбыта. Оччолорго детдом оҕолорунаан 600-700 оҕо үөрэнэрэ. Үөрэх, иитии процеһыгар Маччасынова М.В., Ефремова М.Я., Захарова Л.И., Федорова Т.П., Николаева М.Н. үлэлээбиттэрэ. 11 устата Николай Наумович уурайыар диэри бииргэ Лидия Ивановна, Татьяна Павловна уонна мин оскуолабыт туһа диэн бэриниилээхтик үлэлээбиппит.

Николай Наумович эр дьону түмэ тардан, 4 миэстэлээх гараж, автокылаас ЛПЗ, 4 ыал олорор дьиэтэ, туалекка пристрой, ичигэс туалет, спортплощадка тутуллубуттара. Начальнай оскуола, детдом эргэ куорпуһун өрөмүөннээһин ыытыллыбыта. Ити тутуулар мастарын бэлэмнээһиҥнэ эр дьоммут күүскэ үлэлээбиттэрэ. Онно барытыгар дириэктэрбит бастакынан сылдьара. Убайаанҥа баар тэрилтэлэр көмөлөспүттэрэ. Итиннэ дириэктэрбит ылыннарыылаах тыла-өһө төһүү күүс буолбута. Бастакы сылларга котельнайбыт тоҥоору ыксатара. Николай Наумович эр дьону кытта түүннэри утуйбака сылдьара, котельнайын, кочегардарын түүн хаста да бэрэбиэркэлээн барара.

Оскуолабытыгар оҕону сайыннарар сыаллаах спортивнай оскуола филиала аһыллыбыта, эдэр техниктэр станциялара тэриллибитэ. Оҕо музыкальнай оскуолатын филиаллара: хоровой, вокальнай, художественнай, хореография кылаастара аһыллыбыттара. Итини барытын оҕо туһа диэн Николай Наумович бэйэтэ сүүрэн-көтөн, туруорсан тэрийбитэ. Филиалларга дьарыктаммыт оҕолор сайдыбыттара, инники идэлэрин булуммуттара, олохторугар элбэҕи ситиспиттэрэ. Ити филиаллар үлэлэрэ кэнники биһиги экспериментальнай үлэбитигэр төһүү күүс, тирэх, акылаат буолбута. Онон дириэктэрим барахсан үйэлээҕи, кэскиллээҕи толкуйдаабыта кэлэктиип үлэтигэр, мин олохпор эмиэ тосту уларыйыыны оҥорбута.

Убайаан оҕолоро Нюрбаҕа барбакка оскуолаларыгар эбиэт кэнниттэн дьарыктанар буолбуттара. Саҥа оскуолабыт остолобуойа, спортивнай, актовай саалата кубус-кураанах этэ. Ити барыта ситэригэр Николай Наумович мындыр өйө, бэриниилээх үлэтэ, сатабыллаах салайыыта тирэх буолбута. Мин педагог, салайааччы, киһи быһыытынан Николай Наумовичтан элбэххэ үөрэммитим.

"Бастакытынан, оскуола - сибэтиэй миэстэ, төрөппүт саамай күндүтүн - оҕотун - биһиэхэ итэҕэйэн үөрэттэрэр. Онон оскуола ааныгар аһан киирдигит да, дьиэтээҕи проблемаҕытын таһырдьа хаалларан киириэхтээххит, оҕону харыстааҥ, таптааҥ. Иккиһинэн, учууталлар бэйэ-бэйэҕитин ытыктаһыҥ-убаастаһыҥ, куһаҕанныгы саҥарсыманг, эйэлээхиллээх, түмсүүлээх буолуҥ, оччоҕо үлэҕит таһаарыылаах буолуо", - диэн этээччи. Үлэҕэ араас түгэннэр буолааччылар. Николай Наумович биирдэ да куолаһын сонопутун, күргүйдээбитин, киһини хомотор курдук саҥарбытын олох өйдөөбөппүн. Сөбүлээбэтэҕинэ кытаанахтык көрөн кэбиһэр, ол аата сэмэлиир быһыыта.

Итинник үрдүк культууралаах киһини, уопуттаах педагогу, сатабыллаах салайааччыны кытта өр сылларга үлэлээбиппинэн киэн туттабын. Николай Наумович учуутал, техүлэһит, оҕо, төрөппүт ыарахан түгэннэригэр барыларыгар көмөлөһөрө, күүс-көмө, өйөбүл буолара.

Ытык мааны киһибит олорон ааспыт олоҕо, сырдык, ыраас дуһата, сүбэтэ-амата, олоххо тардыһар күүстээх санаата үйэ саас тухары сырдык өйдөбүл буолуоҕа. Мэлдьи ахта-саныы сылдьыахпыт.

Убайаан оскуолатыгар өр сылларга бииргэ үлэлээбит бэтэрээн учуутал Маргарита Николаевна НИКОЛАЕВА.

Күндүтүк саныыр балтыбыт, эдьиийбит
ФОКИНА Тамара Николаевна
уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбытынан оҕолоругар Ленаҕа, Стасиккa уонна дьиэ кэргэттэригэр дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
Мархаттан Алексеевтар, Мостаховтар.

Күндү кийииппит, саҥаспыт, Нюрба куорат олохтооҕо
ФОКИНА Тамара Николаевна
бу дьыл олунньу 15 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан дириҥник курутуйан аймахтарбытыгар, билэр дьоммутугар биллэрэбит.
Сунтаартан, Сиэйэттэн, Дьокуускайтан, Чыаппараттан чугас аймахтара.

Нюрба тыйаатырын кэлэктиибэ, профкома, администрацията бииргэ үлэлиир кэллиэгэбитигэр Фокин Станислав Юрьевичка, балтыгар, дьиэ кэргэнигэр тапталлаах күн-күбэй ийэлэрэ, эбэлэрэ
ФОКИНА Тамара Николаевна
уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн күрэммитинэн дириҥ кутурҕаммытын биллэрэбит.
Аһыыгытын тэҥҥэ үллэстэбит.
Нюрба тыйаатырын кэлэктиибэ, профкома, администрацията.

Өр сылларга бииргэ үлэлээбит култуура бэтэрээнэ
ФОКИНА Тамара Николаевна
ыарахан ыарыыттан бу күн сириттэн барбытыгар оҕолоругар, аймах-билэ дьонноругар дириҥ кутурҕаммытын биллэрэбит, аһыыгытын үллэстэбит.
"Кыталык" КД кэлэктиибэ.

Күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит, Свердловскай уобалас Каменск-Уральскай куоратыттан төрүттээх, Нюрба, Чуукаар тэрилтэлэригэр механизаторынан өр сылларга үтүө суобастаахтык үлэлээбит
КИРПИЩИКОВ Виктор Михайлович
уһун ыарахан ыарыыттан бу дьыл олунньу 16 күнүгэр олохтон туораабытын билэр дьонугар, аймахтарга дириҥник курутуйан туран биллэрэбит.
Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөтэ, сиэннэрэ.

Разделяя боль и горечь невосполнимой утраты, **коллектив МБОУ "ННОШ №3"** выражает глубокие соболезнования Антонине Софроновне Андреевой, родным и близким, друзьям, коллегам и всем тем, кто знал и ценил
Виктора Михайловича КИРПИЩИКОВА.
Светлая память о Викторе Михайловиче Кирпищикове навечно останется в сердцах тех, кто знал его.

Ыкса ыалбыт
ТИМОФЕЕВ Яков Михайлович
ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан кэргэнигэр, оҕолоругар, чугас аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
Васильев Дмитрий Акимович, Дьэргэстэй, Прасковья оҕолоро, сиэннэрэ.

Бииргэ үлэлиир кэллиэгэбит Прокопьева Диана Сергеевна тапталлаах ийэтэ
ФЕДОРОВА Татьяна Иннокентьевна
ыарахан ыарыыттан Орто дойдуттан соһуччу барбытынан оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тириэрдэбит.
Дойдутун буора сымнаҕас олбох, сылаас суорҕан буоллун.
Нюрбатааҕы көтөр фабрикатын кэлэктиибэ.

Күндү дьүөгэбит
Эльмира Эдуардовна НИКОЛАЕВА
соһуччу күн сириттэн олохтон туораабытынан кэргэнигэр Михаилга, кыыһыгар Аленаҕа, ийэтигэр Светлана Николаевнаҕа дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
Чугас дьүөгэлэрэ.

Степан Васильев аатынан араас хайысхалаах Нюрба гимназиятын администрацията, профкома, кэлэктиибэ технология учуутала
Эльмира Эдуардовна НИКОЛАЕВА
соһуччу күн сириттэн туораабытынан кэргэнигэр Михаилга, кыыһыгар Аленаҕа, ийэтигэр Светлана Николаевнаҕа дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Убаастыыр бырааппытыгар Николаев Михаил Ивановичка кэргэнэ, Нюрба куорат олохтооҕо, араас хайысхалаах гимназия учуутала
НИКОЛАЕВА Эльмира Эдуардовна
күн сириттэн эмискэ ыалдьан барбытынан дьиэ кэргэнигэр, чугас дьонугар, бары аймахтарыгар дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.
Маалыкайтан Николаев Николай Наумович, дьиэ кэргэнэ.

Нюрбатааҕы Степан Васильев аатынан элбэх хайысхалаах гимназия технологияҕа уонна уруһуйга учуутала
НИКОЛАЕВА Эльмира Эдуардовна
эмискэ ыалдьан олохтон барбытынан дириҥ кутурҕаммытын кэргэнигэр Михаил Ивановичка, кыыһыгар Аленаҕа, ийэтигэр Светлана Николаевнаҕа, бары чугас аймахтарыгар тиэрдэбит.
Гимназия 4 "а" кылааһын оҕолоро, төрөппүттэр.

Генеральнай директор Стручкова Н.М.
Кылаабынай редактор э.т. Петрова Л.И.

НЬУРБА ОГНИ НЮРБЫ

Хаһыат Саха сиригэр сибээс, информационнай технологиялар уонна маассабай коммуникациялар эйгэлэрин кэтээн көрүү Федеральнай сулууспатын Управлениетыгар (Роскомнадзор) 03.06.2020 с. регистрацияланна.

ПИ № ТУ 14-00551

Тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительствота, Саха Республикатын "Сахабэчээт" Государственнай автономнай тэрилтэтэ.
Таһаараччы: СР "Сахабэчээт" ГАУ

Таһаараччы аадырыһа:
677000 Дьокуускай к. Орджоникидзе уул. 31.
Тел. 8-4112-343917, e-mail: sakhapechat@mail.ru
Редакция, типография аадырыһа:
678450 Нюрба к. Ленин уул., 37.

Телефона: Кылаабынай редактор, компьютернай отдел - 2-33-32.

e-mail: redakcia06@mail.ru

Хаһыат чэппиэргэ тахсар. Тыла: сахалыы, нууччалыы

Индекс: ПИ 988
Тираж 750.
Объем - 12 стр. формата А3.
Сыаната - 38 солк.
21.02.2023 с.